Toleranční Patent

císaře Jozefa II.

Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů.

K stoleté slavnosti

vydala

c. k. evang. vrchní církevní rada A. V. a H. V. ve Vídni.

Sepsal

D^R. GUSTAV FRANK

duchovní rada augsburského vyznání v c. k. evang. vrchní církevní radě a řádný professor na c. k. evang. bohoslovecké fakultě ve Vídni.

Dle německého vydání

s věrnými otisky původních cirkulářů, kterými toleranční patent česky, polsky a italsky prohlášen byl.

Ve Vídni 1881.

Nákladem c. k. evang. vrchní církevní rady.

Toleranční Patent

cisaře Jozefa II.

Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů.

K stoleté slavnosti

vydala

c. k. evang. vrchní církevní rada A. V. a H. V. ve Vídni.

Sepsal

DR. GUSTAV FRANK

duchovní rada augsburského vyznání v c. k. evang. vrchní církevní radě a řádný professor
na c. k. evang. bohoslovecké fakultě ve Vídni.

Dle německého vydání

s věrnými otisky původních cirkulářů, kterými toleranční patent
česky, polsky a italsky prohlášen byl.

Ve Vídni 1881.

Nákladem c. k. evang. vrchní církevní rady.

Předmluva.

Přijav za úlohu vypravování o vzniku a následcích tolerančního patentu, které z příčiny stoleté slavnosti c. k. evangelická vrchní církevní rada sborům sobě podřízeným podati uzavřela a nahlédnuv do dotyčné literatury, nalezl jsem, že nad Walchovo r. 1783 uveřejněné vypravování pouze oni dějepisci pokročili, kteří archivních pramenů použiti mohli, jako G. Wolf ve svém vypravování o přípravách k tolerančnímu patentu a Meynert ve své historii tolerančního patentu. Oba měli přístup do archivu dvorské kanceláře. Avšak nedostačujeť tento, poněvadž vlastní dílna, v níž toleranční patent a za ním následující dekrety původ svůj vzaly, nebyla česko-rakouská dvorská kancelář, nýbrž státní rada. Archivu státní rady použil již baron v. Hock, avšak právě v části týkající se tolerančního patentu nedůkladně a s příliš malou znalostí věci, tak že, nehledíc na nesprávnosti, aforistická povyjasnění jím podaná, nečasto opět záhadnými se stávají. Tak ku př. dle Hockova vypravování nelze pochopiti, kterak (dle Meynerta prý z Lince datovaný) toleranční patent ze dne 13. října od státní rady dne 20. října „znova proskoumán“ a v něm „poslední opravky činěny“ býti mohly. Vlastním proskoumáním řečených archivů podařilo se mi věci dosud nejasné úplně objasniti.

Pro dějiny tolerančního patentu v jednotlivých korunních zemích, kdekoli tištěných pramenů se nedostávalo, podaly archivy c. k. zemských vlád téměř všude žádoucích doplňků.

Pro druhý oddíl především čerpáno z archivu vrchní církevní rady, pro třetí použito brožurové literatury tolerančním patentem povstalé.

Takovými pomůckami opatřen, mohl jsem podati dějiny tolerančního patentu v úplnosti dosud postrádané. Zvláštní radost mi způsobilo, že jsem toleranční patent v původním jeho znění, které, pokud vím, dosud nikde se nevytisklo, podati mohl, totiž v té podobě, v jakéž od císaře Jozefa schválen, a od dvorské kanceláře zemským správám zaslán byl. Také se domnívám, že otázka o platnosti tolerančního patentu pro Tyroly nyní platně rozřešena jest.

Použiji rád příležitosti, vysloviti tímto příslušné díky vysokým úřadům, kteří mi archivy své tak ochotně otevřeli a pánům archivářům, u nichž nejenom s vzornou úslužností nýbrž i s takovou též znalostí pokladů péči jejich svěřených jsem se potkal.

Nechať tedy církve naše tento slavnostní spisek přijmou na památku toho, co někdy Hospodin Bůh otcům jejich uděliti ráčil. Členům našich sborů vysokými školami neprošedším páni farářové rádi vysvětlí, co by kde ve výrazech jim nesrozumitelným bylo.

Možná naditi se, že knížečka tato z dobrých pramenů čerpaná ještě jinou úlohu vykoná, mimo tu, ke které nejblíže určena jest. Než o tom úsudek mužům dějin znalým přísluší.

Ve Vídni, dne 15. srpna 1881.

Spisovatel.

OBSAH.

Jako reformace věku šestnáctého bez účinkův nezůstala na katolictví, římské i řecké, takž i osvěta německá osmnáctého století vrhla své paprsky v církev římskou, aspoň s této strany Alp. Písně Gellertovy přijaty do kancionálů katolických, kněžští seminaristé užívali co příručních knih přemyslování Jeruzalemových, křesťanské mravouky Lessovy a biblických dějin antistesa Hessa, na základu praktické filosofie Gotinčana Federa čtena jsou kolegia ve Vídni a na lyceu lineckém, Zollikofer platil i v kruzích katolických za vzor kazatelství, a tamtéž i vzděláváno se z nábožných spisův staršího Rosenmüllera. Tak vedle ultramontanního vzniknul směr druhý, mírný, volný a pokoje milovný, kterýž, klada „dobřečinění“ nad pravověrnost, snažil se vejíti v bratrský styk s protestanty, jižto prý téměř veškery články věroučné (toliko v jinakém přizpůsobení) mají společné s katolíky neučíce ničeho, co by nebylo lze srovnati s mravoukou katolickou anebo s povinnostmi občanskými státu katolického. Se strany katolické uznáváno nyní s chválou, že reformace pravdu evangelia opět vynesla na světlo ze záplavy mnišské a ze slůvkářství aristotelského. Katoličtí bohoslovci jali se působiti co irenikové, podávajíce církvi protestantské palmu míru. V takovém smyslu sepsal trevírský světící biskup Mikoláš z Hontheimu svého Justina Febronia (1763), onen proslulý spis proti papežskému absolutismu, snaže se protestanty opět spojiti s církví římskou. Benediktin Beda Mayr v Donauwerthu uveřejnil r. 1778 „První krok k budoucímu sjednocení církve katolické a evangelické, k němuž se odvážil — skoro k neuvěření! — mnich“, kdež projevuje hotovost za unii obětovati i samu neomylnost církve. A tento benediktinský páter není samojediný, jenž byl odhodlán k této oběti, jež rovná se obětování celého katolictví vůbec, při čemž tanulo mu na mysli ovšem, že bude lze odvoditi katolické věroučné články ze zásad vyšších, na církvi nezávislých. Osobní neomylnost papežova bez toho ne-

mohla býti žádným kamenem urážky, anať nebyla tehdy ještě učením povšechně uznaným, nýbrž jen od kurialistův zastávaným a jelikož i zakázáno bylo na vysokých školách rakouských a ve Francii jí učiti. I sám exjezuita Benedikt Stattler, tehdy místokancléř university ingolstadské, přiřknul — ve své „Demonstratio evangelica“ (1775), spisu to, vykládajícím hlavní zásady zřízení církevního, sosnovaného z přirozených práv společenských — všem dobrým lidem účasť nebe, protestantům pak jméno křesťanů a spolubratří. Tolerance, kterou tehdejší doba osvětářská vynášela jako nejpřednější ctnost, odvážila se několikerým způsobem i na světlo skutečnosti. Zavedení křesťanství do Durynk společně slavili v Altenberce erfurtský opat Placidus Muth, reformovaný kazatel Wittich ze Šmalkald a lutherský generalní superintendent Löffler z Gothy. Při posvěcení synagogy v Seesen byli přítomní vedle vrchního rabbina lutherští superintendenti a kazatelé, jeden duchovní reformovaný a kněží katoličtí. Reformovaní kazatelé konali nad hroby katolickými, katoličtí faráři nad zemřelými reformovanými dojemné řeči pohřební. Ve Würzburgu míval členstvo katolické a evangelické bohoslovecké fakulty společná sezení, a Dr. Paulus, přední exeget racionalistův, přednášel tam bohosloveckou encyklopedii před katolickými posluchači.

Tomu osvícenému katolictví osvědčoval svou přízeň veliký přítel lidstva na trůně Josephus II. tolerans, jehož snahou bylo, ozdobiti korunu svou láskou svého lidu. On, jako vzor jeho Bedřich II., byl nakloněn svobodě víry a kultu. Ne všechněm dušem měla býti předepsána jednostejná cesta, nýbrž všickni měli míti úplnou svobodu upraviti sobě dle libosti cestu k spasení. „Nebudeli této metody přijato“ (úplné volnosti víry), psal 19. června 1777 své matce, „tedy se více duší nezíská, spíše pozbude se mnohem více užitečných a potřebných těl. Činiti věci jenom na polo, neshoduje se s mými zásadami; jest potřebí buďto úplné svobody bohoslužby, anebo dlužno, aby Jste ze svých zemí vypudila všecky, již nevěří totéž co Vy a nepřijímají týtéž formy, aby vzývali téhož Boha a sloužili témuž bližnímu. Pakli však výborné pracovníky a dobré poddané za příčinou, aby duše jejich po smrti nebyly ztraceny, v životě jejich vypuzujeme a tím se o výhody připravujeme, jež bysme

z nich získati mohli, — jakou pak si to přivlastňujeme moc? Zdali lze ji rozšířiti tak, že bychom chtěli i souditi i milosrdenství Boží, lidi proti vůli jejich zachraňovati, svědomím jejich rozkazovati? Dokud se plní služba státní, dokud se zachovávají zákony přírody a společenstva, dokud Vaše nejvyšší bytnost není zneuctívána, nýbrž uznávána a vzývána, kterak pak, vy správcové pozemští, smíte se vkládati do věcí jiných? Duch svatý má srdce osvěcovati; zákony vaše nikdy ničeho jiného nedocílejí, než že seslabí jeho účinky." Mějž tu místo modlitba: „před zavedením tolerance," jemu do úst kladená, anať jest držena zcela ve smyslu ctitele všech lidí. Zníť: „Věčná, nepochopitelná bytnosti! Ty jsi pouhá snášelivost a láska. Slunce Tvé svítí křesťanu jako i zapírači Božství, déšť Tvůj svlažuje pole člověka bludného jako pravověrného, a zárodek všeliké ctnosti nalezá se i v srdcích pohanů a kacířů. Ty věčná bytnosti, učíš mne tedy snášelivosti a lásce; učíš mne poznávati, že různost mínění Tobě nepřekáží býti otcem dobrotivým všech lidí. A já, Tvé stvoření, mám býti méně snášeliv? Nemám připustiti, aby každý můj poddaný Tebe vzýval dle způsobu svého? Mám pronásledovati ty, kteří jinak smýšlí než já a mám bludné obraceti mečem? Nikoliv, všemohoucí láskou svou vše obsahující bytnosti, vzdáleno to budiž ode mne! Tobě chci se podobati, dokud to tvoru možno, chci býti snášeliv jako Ty. Odsavad budiž zrušeno ve státech mých všecko znásilňování svědomí. Kde jest náboženství, kteréž by neučilo milovati ctnost a míti v ošklivosti nepravost? Budiž tedy každé ode mne trpěno, každý vzývejž Tebe, věčná bytnosti, dle toho způsobu, který se mu vidí býti nejlepším. Zdali zasluhují bludové rozumu vypuzení ze společenstva a jestliž přísnost pravým prostředkem k získání srdcí a k obrácení bloudících? Strhány buďtež tedy nadále ohavné ty řetězy nesnášelivosti! Za to pak sladký svazek snášelivosti a bratrské lásky spojujž na vždy mé poddané. Vím, že bude mi překonávati mnohé obtíže, a že největší část jich pocházeti bude od těch, již se zvou služebníky Tvými. Neopouštěj mne tedy ve své mocnosti! Posiluj mne láskou svou, věčná, nevystihlá bytnosti, abych všecky ty překážky šťastně překonal, a aby skrze mne naplněn byl zákon božského učitele našeho, jenž není nic jiného než snášelivost a láska. Amen."

Ale kdežto král osvětářství v Berlíně ve svých státech nevytknul toleranci mezi žádných, jsa deistou, jako „patriarcha“ ferneyský, a posměvačem popů, tuť císař osvětářství toleranci svou vyměřil jen pro nekatolíky (protestanty a Řeky), zjevným pak deistům vymrskáním pohrozil [1]), zůstav pro svou osobu římskému katolictví stále věren. „Bůh mne uchovej“, psal 20. června r. 1777 své matce, „abych měl míti za to, že lhostejno, stanouli se příslušníci státní protestanty, anebo zůstanouli katolíky, a nad to lnouli k bohoslužbě, kterou po otcích zdědili, aneboli aspoň ji vykonávají. Vše, co mám, dal bych za to, kdyby všickni protestanté států Vašich přistoupili ke katolictví. Slovo „tolerance“ znamená mi jen tolik, že bych ve všech pouze zemských věcech každému bez rozdílu náboženství svěřil úřad, jemu dovolil, aby směl míti majetek, směl provozovati řemeslo a býti státním občanem, když by byl k tomu způsobilý a státu i jeho průmyslu užitečný.“

Vedle tolerance byly to také všecky ostatní idealy doby osvětářství, jichžto se při každé příležitosti zastal. Když mu za jeho žití chtěli postaviti pomník, odepřel pocty té řka: „Až předsudkové budou vymítěni, až osvícenost zlepšenými studiemi, zjednodušení v poučování duchovenstva a shoda mezi pravými zásadami náboženskými a zákony občanskými budou provedeny, potom zasloužím pomník, nikoliv však nyní.“ A papeži psal r. 1782: „Vůdcem jest mi rozum, spravedlnost, lidskost a náboženství.“ Na těchto důvodech spočívají také památná jeho nařízení, z kterých, jak Haška, básník národní hymny naší pěje,

---

[1]) V dvorském dekretu ze dne 10 června 1783 týkajícím se českých deistů neb Abrahamitů (poněvadž prý k víře Abrahamově před jeho obřezáním se přiznávali) nařízeno: „Kdyby se muž, neb žena aneb kdokoli jiný u vrchního neb krajského úřadu za deistu, Izraelitu aneb za tak řečeného beránka prohlásil, takovému bezevšeho dalšího dotazování 24 ran holí aneb karabáčem dány a on hned domů odeslán buď. To má se tolikrát opětovati, kdykoliby znova přišel se hlásiti, ne že deista jest, nýbrž proto, že se tím býti praví, o čem neví, co by to bylo. Tomu pak, který koho v obci deistou jmenuje, aneb jej za takového udá, rovněž 12 ranami holí vyplaceno býti má.“ Tento odpor proti deismu přiměl také císaře Jozefa k tomu, nedávati židům spisy Mojžíše Mendelssohna do ruky. „Mendelssohn byl naturalistou, a já nechci, aby moji židé stali se naturalisty.“

září jasná, smělá moudrost, které vstříc plesáme, která Evropu žasem naplňuje; která (nařízení), jak jiný vrstevník (A. Huber) píše, žasnoucí svět učí tomu, co jsme po staletí zapomenuli, že lidé vespolek jsou bratřími, již, místo nenáviděti se, měli by se milovati a jedni druhým k dobrému sloužiti.

Kdežto se osvěta osmnáctého století snesla na evangelickou církev Německa jako bouře nějaká, ničíc a čistíc, nad evangelickou církví v Rakousku vzešlať jako duha míru, již Hospodin rozestřel na obloze na znamení smlouvy své. Ruka korunovaného přítele lidstva, jako se posud při kovové soše jeho ve Vídni žehnajíc zvedá nad zeměmi jeho, rozptýlila mrákoty, které po dvě dlouhá století těžce svírala evangelickou církev rakouskou. Radujíce se z toho, co v oněch dnech z milosti Boží velikého se stalo církvi naší, rádi rouškou zastíráme dnes chmurné obrazy minulosti její.

Toleranční zákony Jozefovy.

Již velká panovnice Marie Terezie, dcera princezky rodem lutherské, dospěla v pozdějších letech svého vladařství k poznání, že oslava panovníka a prospěch státu nevyhledává nutně držeti se starého způsobu užívaného v dědičných zemích její vůči evangelíkům, dle něhož tito byli nuceni vystěhovati se, anebo z milosti přestěhovati se [2]), — způsobu to, jejž staří rádcové její stále odporučovali. Bylo již ústupkem vůči protestantům, byť i nebylo co takové vyřknuto, když císařovna dne 27. dubna 1769 vydala nařízení, že, kdekoliv by mělo býti rozhodnuto o některých causis ecclesiasticis acatholicorum, jež by dle učení nekatoliků měly náležeti v právomoc světských vládců země, rozhodnutí o nich státi se má dle článkův víry té které konfessí. Roku 1773 zakázáno vřadění do vojska, když by příčinou jeho býti mělo pouze pobloužení u víře. „Vůbec budiž přijato za hlavní pravidlo, aby násilného nucení, přísných trestů a jiných povyk budících opatření co možno nejvíce bylo se vystříháno, naproti tomu pak pobloudilí aby tím více při-

[2]) Zavežení protestantů do Sedmihradska takto se ospravedlňovalo: na útraty státní odvedou se do zdravých a úrodných krajin, o hmotné jejich blaho bude pečováno, a tam náboženství své veřejně vyznávati a k službám Božím se shromažďovati mohou.

mlouváním a pečlivým poučováním a přesvědčováním o bludech svých k trvalému obrácení byli přiváděni.“ O rok později dán jest všem nejvyšším úřadům zemským pokyn, aby nadále v navrženích svých ne tak snadno odporučovali transmigrací (nucené přesídlení) — prostředek to posud za nejlepší považovaný — tajného slídění zanechali a pomíjeli mlčky, kdykoliv by bludověrci ve svých vlastních domech, každý hospodář se svými domácími, pobožnost svou konali. Od té doby až do konce života jejího bylo výslovně její zásadou (na př. v tajném, českorakouské dvorní kanceláři dne 14. listopadu 1777 daném nařízení): k božskému osvícení lze jen duchovními přesvědčujícími důvody napomáhati, anoť se nedá násilím vynutiti. Z té příčiny tedy že naproti bludověrným nejvydatnějším jest prostředkem: zaříditi bohoslužbu způsobem co možno nejvíce vzdělavatelným a poučovati je v duchu mírnosti. Pobožnost císařovny, jakožto dobré katoličky, nevadila jí ani při tom, když zakázala prohlášeti bully papežské bez placitum (placetum) regium (1767), exkomunikaci, zejmena in crimine haereticae pravitatis, bez zeměpanského stvrzení (1768), jakož i bezprostřední styky s Římem (1773), jelikož prý základní zřízení státní opatření takové vyžaduje.

Různé as okolnosti přičiňovaly se k tomu, že císařovna osvědčovala vždy větší mírnost; byl to zejmena humanní duch času, který „bludnou víru“ již nepokládal za zlo největší, námitky velkoduchého syna, že vypuzení protestantů ani se nedá provésti, ani státu není prospěšno, přímluvy evangelických stavův říšských, kterým asi nebylo snadno, nucenému přesídlení evangelíkův do Sedmihrad mezi jejich souvěrce rozuměti v ten smysl, že by to býti mělo „opatřením učiněným ve službě náboženské svobody“, a snad i politické ohledy na „silného Gedeona“ v Berlíně. Pověst, že by toleranční patent v kabinetě jejím byl nalézal se již hotový, slouží císařovně jen ke cti. Povšechné tolerance lekala se jako největšího neštěstí, které by mohlo říši stihnouti.

Sotva byl „v světle chodící“ Jozef dosednul na trůn co samovládce (29. listopadu 1780), již i svrchovaná vůle jeho zjednala si platnost v oboru církevním vůči různým námitkám a nepovolnostem. Tak zejmena nařízeno znovu důtklivě, aby

pro každou od papežské stolice vydanou bullu, breve, dekret, konstituci neb jinaká nařízení před jich prohlášením dožádáno bylo Placitum regium čili zeměpanského Exequatur (26. března 1781), přikázáno, aby již za Marie Terezie v Rakousku z příčin politických zapovězená Bulla coenae (in coena Domini) z ritualův byla vytržena a zničena (4. května 1781), naproti tomu aby obecnému lidu bylo dovoleno míti kteroukoliv biblí katolickou (10. srpna 1781).[3]) Pro církevní právo nařízena jakožto kniha učebná na universitách v zemích dědičných vídeňského profesora Jozefa Jana Nepomuka Pehem-a († 1799) antikurialistické „Jus ecclesiasticum universum" (24. září 1784), pro církevní dějiny spis protestantského dějepisce ve Wittenbergu, Schröckh-a († 1808), „Historia religionis et ecclesiae adumbrata in usum lectionum", poslednější s doložením, že učitel církevního dějepisu „věty, jež se v díle Schröckhově jakožto od učení katolického odchylné shledají, důvody přesvědčujícími má vyvrátiti." [4]) Když byl říšský komisař pro věci tiskové, světící biskup z Scheben, ve Vormsu 1780 zemřel, udělil císař Jozef místo to knížecímu valdeckému dvornímu radovi Deinertovi ve Frankfurtě n. M., evangelíkovi, a námitky říšské kanceláře proti obsazení hodnosti té protestantem odmítnul slovy: „Dle míru vestfálského má v římské říši každé náboženství stejnou platnost. Resoluce má nechť se tedy prohlásí."

Počátek tolerančního zákonodárství vyznačuje zrušení náboženských komissí. Účelem jich bylo zvelebovati a zachovávati samospasitelné katolické náboženství v jeho neporušené čistotě, aby „pro budoucí časy dobře katolicky vzdělaný lid byl pěstován a požehnání Boží tím více přivoláno." Za prostředky k účeli tomu mimo jiné sloužilo: odnímati bludařské knihy, dohlédati na hostince a nalévárny, zejmena o trhových dnech, kdežto prý sešlý lid o věcech víry často velmi volně mluvívá a nad míru nebezpečné nauky pronášívá, zamezovati „pouliční průvody a nepřístojné tance", čímž mravní zkáze

---

[3]) Normální školní knĕhtiskařství z té příčiny vydalo českou i německou příruční biblí, která venkovanům se prodávala.

[4]) Když se císaři příčinou zavedení tohoto protestantského církevního dějepisu činily námitky, odvětil: „Dobrá, tedy ustanovuji cenu 100 dukátů pro toho katolíka, který lepší a opravdovější dějepis sepíše."

svobodný průchod se otevírá, následovně i všelikému bludařství, k jakému rozpoutaný život podnět dává, volná dráha se připravuje. Komisse skládaly se z duchovních (missionárií) a světských (náboženských komissarií) členů — potestas spiritualis a temporalis měly sobě podávati ruce k vyplenění kacířského bejlí — a podřízeny byly „náboženskému konsessu“ jakožto úřadu sobě předloženému. K návrhu státního rady Františka Karla svobodného pána z Kressel-u († 1801) byly tyto missie nyní odstraněny. Císařské rozhodnutí ze dne 31. prosince 1780 zní: „Oznámené zde případy posvědčují tomu ovšem, aby ohledně takých missií učiněna byla jednou již změna úplná, kancelář dá tedy diecesánům na vědomí, že Jsem tyto missie zrušil a že nalézající se při nich duchovní navrátiti se mají do svých klášterů. A ordinariáty ustanoví světské kněze za lokalisty (lokální kaplany) všady tam, kde to vzdálenost od fary vyžaduje.“ Dotyčně členů světských, které česko-rakouská dvorní kancelář[5]) podržeti chtěla pod méně nápadným jmenem policejních komissařů, vyšlo dne 20. března 1781 následující rozhodnutí: „Také světští onino náboženští komissařové, kteří tu a tam v Štýrsku, Korutanech a nad Enží posud v úřadě se nalézají, přestanou naprosto, a jejich agendy, jelikož bez toho jen policejní věci v sobě zahrnují, buďtež přeneseny na řádné jejich úřady, totiž na panství, vrchnosti a úřadníky, každému v jeho obvodu, pod dozorem krajských úřadů a vrchní správou vlády zemské se zrušením zvláštních náboženských konsessů. Stávající posud v příčině té patentní ustanovení a instrukce mohou tedy jen tak dalece míti další trvání, jak dalece se s nynějším zřízením a zásadami srovnávají, nadále však musejí ihned pokuty peněžité za takovéto policejní přestupky ustanovené, přestati a nesmí býti nikterak připuštěno, aby byl někomu odepřen řádný pohřeb, leda že by byl od církve, t. j. od svého příslušného biskupa po předchozím vyšetření a učiněném nálezu prohlášen za nekatolíka neb kacíře a ze společnosti církevní vyloučen, při

[5]) V čele česko-rakouské dvorské kanceláře nalézali se tehdy hrabata Jindřich Kajetán Blümegen a Jindřich Auersperg; místokancléřem byl hrabě Maria Jozef Auersperg. Potom následovali dvorští radové v. Stupan, baron Doblhoff-Dier, Chotek, Zenker, Pergenstein, Gold, Heinke, Müller, Kříž, Eger, Greiner, Streeruwitz a Margelík.

čemž však samo sebou se rozumí, že nadále na zákony zemské v příčině té stávající, bedlivě pozorováno býti musí. Mimo to, poněvadž také v zemích českých takové missie a zejména contra haereticam pravitatem velmi kruté inkvisice dle doslechu trvají, tedy nechť také o tom podá mně kancelář ještě obšírnou zprávu.“ Brzy po tom (12. května 1781) zastaveno všude obvyklé posud prohledávání knih, násilné odnímání podezřelých tiskopisů a vyměňování kacířských za nezávadné; úřadům dáno také pokynutí, že ne každá protestantská kniha hned za bludnou má býti považována, ani lidé proto trestáni, nýbrž že o tom má rozhodnouti řádná censura.

Druhým aktem tolerančního zákonodárství bylo zrušení náboženského patentu ze dne 27. srpna 1778 s jeho předchůdcemi z let 1752 a 1758. Mocí tohoto náboženského patentu neměl „nikdo bez farního vysvědčení o katolické víře vystaveného býti připuštěn za nového poddaného, anebo ke koupi domu pod peněžitou pokutou anebo tělesným potrestáním, nikdo přijat do služby, ani za dřevaře, uhlíře, horníka, saliterníka a t. d. bez zmíněného vysvědčení o víře, žádná lutherská kniha pod trestem třídenního vězení anebo veřejné práce v železech, anebo při třetím postižení pod trestem čtvrtletního pobytu v káznici nikomu neměla býti dovolena, hospodářové, kteří by tajné schůze v domech svých odbývali, anebo podezřelé nauky a pobožnosti u sebe trpěli, měli býti potrestáni jedním rokem káznice, osoby pak při tom súčastněné měly odsouzeny býti k práci po jeden týden v železech, konečně duchovenstvo nemělo nikoho kromě víry katolické připustiti k manželství.“ Na bludaře, kteří tvrdošijně zůstávali v bludu svém, vyměřen trest odsadění anebo přesídlení do velkoknížetství Sedmihradského anebo na vzdálené komorní statky uherské. Toto nucené přesídlení (transmigrace) odpadlo nejdřív, jelikož dvorní dekret ze dne 31. března 1781 nařizoval, že žádný poddaný nemá více býti k vůli bludné víře přesazován. Zrušení náboženského patentu samého souvisí s rozhodnutím o zvláštním jednom případu. Štýřan Ondřej Waldhuber byl odsouzen k dvouletému vězení, ku postání přes hodinu na pranýři a k náhradě výloh za stravování, protože, uprchnuv do Uher, odtud několikrát zase do Štýrska tajně se byl navrátil a zde jistého Schulera,

který ho u sebe přechovával, potom své dva vlastní bratry, Šimona a Martina Waldhubery, chtěl svésti k lutherskému náboženství a k odchodu do Uher. „Po dvouletém, roku 1779 v káznici přestálém trestu a když mezi tím marně bylo usilováno o jeho obrácení, byl předce ještě, v naději, že se polepší, dán k dalšímu poučení do kláštera v Admontu, a po opětném až do začátku roku 1780 marném přičiňování se tamního professora bohosloví učiněn ještě pokus o jeho (Ondřeje Waldhubera) obrácení v Šladminku od tamního, zdařilými výsledky v díle obrácení na víru katolickou známého pátera Gassnera, kdež při něm spozorováno, že jest již na nejlepší cestě k opravdovému polepšení se; ale když za nedlouho v měsíci červenci roku 1780 zcela neočekávaně se prohlásil, že se chce vystěhovati do Uher neb Sedmihrad a tam svobodně býti živ podle víry evangelické, tedy nařídilo gubernium opětně odevzdati ho k vyučování ještě na 3 měsíce P. Gassnerovi anebo jinému duchovnímu, k němuž by měl důvěru, aby v příčině obrácení toho člověka nebylo opomenuto ničeho; a když potom i poslední zpráva v měsíci listopadu 1780 vzdor všemu úsilí opět jen stálé jeho setrvání v bludu dosvědčovala, zatím pak když s nejvyšších míst dle návrhu gubernia ohledně přesídlení jiného, rovněž zatvrzelého a posud již po více let bez výsledku poučovaného bludověrného Šimona Oberreutera, vydána jest resoluce, že má ještě po 6 týdnů býti zkoušen u víře: tuť nařídilo potom gubernium, aby i Ondřej Waldhuber při bez toho již pokročilé a ku přesídlení ne dosti příhodné době zimní ponechán byl až do měsíce dubna tohoto roku v Šladminku pod všemožnou péčí duchovenstva.“ Proti tomuto dlouhému věznění a utiskování bratra svého podal stížnost v Uhrách přebývající Martin Waldhuber. Dolnorakouské gubernium ospravedlnilo (17. dubna 1781) vůči této stížnosti své jednání a připomenulo, ono že by nenalézalo žádných překážek přesídliti Ondřeje Waldhubera a Šimona Oberreutera, kdyby teprv nedávno na Nejvyšším místě nebylo bývalo stanoveno, že žádný bludověrec nemá více přesídliti se. Dvorní kancelář vyslovila se ve svém dobrozdání (1. června 1781), že opatření, jež z ohledu na polepšení (obrácení se) Ondřeje Waldhubera se provedly, tehdejším okolnostem a zákonům byly přiměřeny, že však, když přesídlení zjevných nekatolíků do budoucna

bylo zakázáno, již nikdo více pro pouhé podezření vnitřní bludné víry se strany politické stíhán býti nemá. Ovšem že i nadále musí býti při tom setrváno, aby žádný nový poddaný ke koupi domu anebo jiné nemovitosti bez písemného vysvědčení farního, že on a žena jeho jsou katolíky, nebyl připuštěn. Předce však nemá žádný nějakou nemovitost skutečně již v držení mající bludověrec, pakli se jinak proti zákonům politickým neprovinil, tomu k vůli statku svého býti zbaven. Ti, kteří vzdor všemu přičinění duchovních správců předce k bludům se přiznávají, nechť smějí podržeti kancionály a modlitební knihy, k náboženství svému potřebné. Vykonáváli který hospodář se svými domácími Exercitium religionis privatissimum, to nechť se připustí. K zavedení však veřejné a výslovné tolerance že ještě daleko nestává žádných nutných příčin. V státní radě, nejvyšším to ústředním úřadě říšském, shledáno toto dobrozdání dvorní kanceláře od státního kancléře knížete Václava Antonína z Kounic-Rietberku († 1794), svobodného pána Tobiáše Filipa von Gebler-a († 1786), částečně také od svobodného pána Jana Bedřicha v. Löhr († 1798) býti příliš obmezeným. Císař pak vydal v Gentu dne 16. června 1781 z vlastního popudu následující rozhodnutí: „Co se tkne uvedeného zde od kanceláře případu Waldhuberova a Oberreuterova, tož schvaluji její (dvorní kanceláře) předlohu, a nechť toliko guberniu výslovně dá na srozuměnou, že ono tyto dva lidi nikoliv do Uher nemá odstraniti, nýbrž v zemi trpěti. Ostatně má kancelář úplně pravdu, že náboženský patent nemůže dalšího míti trvání, a poněvadž jakékoliv změňování tak nesmyslného jako i církvi a státu škodlivého zákona nikdy u věci té nemůže zjednati pravého rozluštění, tedy vydejž kancelář všem dotyčným zemím bez odkladu rozkaz, že celý ten náboženský patent jest zrušen, všecky v něm nařízené výkony zastaveny, a zkrátka, aby v žádném ohledu, kromě že jim nepřísluší žádné veřejné vykonávání náboženství, nebylo již více činěno rozdílu mezi poddanými katolickými neb protestantskými. Svévolní štváči anebo v zemi se potulující svůdcové buďtež však ve smyslu všeobecných zákonů politických jati a potrestáni, což potom zcela spolehlivě a určitě všem duchovním a světským vrchnostem prostřednictvím krajských úřadů musí býti v známost uvedeno.“ Česko-

rakouská dvorní kancelář sdělila se tímto císařským rozhodnutím v cirkuláři ze dne 30. června 1781 s uherskou a sedmihradskou dvorní kanceláří, dvorní radou vojenskou a všemi nejvyššími úřady zemskými, připojíc pro poslednější nařízení, že mají toto nejvyšší rozhodnutí psaným cirkulářem duchovním i světským vrchnostem prostřednictvím krajských úřadů v známost uvésti. K tomu připojeny ještě dvě jiná císařská nařízení. Dle prvního z 25. července 1781 nemají se duchovní, k zachování míru a pokoje, do žádných různic a hádek pouštěti, úřadníci však mají lidem, když by v záležitostech náboženských přicházeli, oznámiti, že nejsou zde k udělování náboženského vyučování, nýbrž k udržování zemských zákonů. Druhé z 28. srpna zní: „Dokud se bludnověrní poddaní tiše a pokojně chovají, má se jich návrat k poznání pravého náboženství pouze nekonalému milosrdenství Božímu, a skromnému spolupůsobení v povinnostech věrného duchovenstva pomocí přesvědčování a vzdělavatelného obcování ponechati. Pakli by však se opovážili, jiných od víry odvracovati a sváděti, tedy jest se zachovati dle nejvyššího předpisu z 30. června t. r. vydaného, a takoví svévolní popuzovatelé, aneb v zemi se toulající svůdcové mají dle všeobecných zákonů zatknuti a potrestáni býti; kterýžto trest dle okolností buď tvrději neb mírněji se vyměří.“

Krok rozhodující se byl stal. „Nejvyšší resolucí“, vypravuje G e b l e r, „konečně zrušen jest strašný zákon, dle kterého neštastná pobloužení rozumu za zločin proti státu (pro crimine contra statum) prohlašovány bývaly. Celá Evropa plesala vstříc tomuto moudrému ustanovení našeho moudrého samovládce; všecky německé, francouzské, anglické, hollandské noviny doslovně je podaly, a rakouskému mocnářství štěstí přály, že nalezlo a přijalo pravé zásady „k oblažení zemí.“ Ale dvorní kancelář, podnicena otazováním se dolnorakouské vlády, podala velmi rozsáhlé námitky (10. srpna 1781), v nichž následující obmezující vynešení k zemským správám navrhla: „jakož poslední dotyčná Nejvyšší resoluce toliko a jediné tak se vyrozumívá, že ti, kteří by snad v lidu nějaké nekatolické učení víry vyznávali, ve všech věcech t. j. bez nucení svědomí aneb jiného zevnitřního utiskování katolickým poddaným (vyjmouce veřejné vykonávání náboženství) za rovné se považují, proto však, že žadných ne-

katolickým obyvatelům zemí až posavad nepovolených dalších práv žádati nemohou. Ostatně že samo sebou se rozumí, že jednak obchodníkům a jiným jednotlivým nekatolíkům již dané svobody v platnosti zůstanou, jednak další pády částečného prominutí (casus dispensationis particularis) se nevylučují.“ K odůvodnění tohoto návrhu se doložilo, že Bohem tak pravdivě a svatě ustanoveným službám Božím nesmí se ujma činiti, aniž duše od jediné cesty jejich věčného blaha se odlučovati. Když by však protestanté aneb jiní nekatolíci s katolíky co venkované, měšťané a. t. d. rovných práv požívali, a s tím nerozlučné vykonávání náboženství (exercitium religionis) pod potřebnými pastory nebo domácími kaplany obdržeti měli: toť by v době jednoho roku země Čechy, Morava, Slezsko, Štýrsko, Korutany, Rakousy nad a pod Enží zajisté 60 až 70.000 nekatolických duší počítaly, které po tak rozmanité zkušenosti zcela a naskrz nic jiného než dílem fanatickou žádost po novotě, dílem pak ulehčení v náboženských povinnostech za účel mají. „Při nekatolicích od jakživa prý rozhorlenost a blouznivost v míře dvojnásobné se nalézá. Příčina toho vězí v té jediné větě, že nikdy nepřijali obecnou soudní stolici (jako katolíci svatou církev za to uznávají), nýbrž soukromému duchu jednoho každého ze svých souvěrců, neb na nejvýše svým mezi sebou vždy nesvorným učitelům moc pravdy ve věcech víry přivlastňují, jakož pak u Lutheránů a Kalvinistů více než 15 v článcích víry rozdílných vydání písma sv. nalézti lze. K tomu přichází ještě jedna okolnost, kterou málo kdo uvážil: náboženské zákony všech nekatolíků beztoho slabému člověku jsou mnohem lehčí, tedy příjemnější, než ony církve katolické. Těžká ušní zpověď, posty, dobré skutky, povinné poslouchání sv. mešní oběti ve dnech nedělních a svátečních odpadávají, spojení manželství quoad vinculum (dotyčně svazku) jest rozlučitelné, a každý nekatolík vzhledem k vnitřnímu ospravedlnění nejvíce sám sobě ponechán jest. Taková společnost, jejížto zákony mnohem mírnější jsou, stonásobný přístup u lidí nalézá. Kdyby byl Luther nenastoupil těchto a ještě více smyslnosti lidské pochlebujících cest, nikdy by jeho postup tak úchvatným byl nebýval.“ Konečně se upozorňuje na politické nebezpečí, jaké připuštěním nového náboženství do zemí a států povstává, anoť takové, co svět stojí,

vždy povahu tu podrželo, že k udržení svého vzrůstu nezná věrnosti proti knížeti, státu a vlasti, když se jedná o jeho rozšíření. „Nekatolíci v Čechách a v německé říši pod zástěrou náboženství vzpourou všecko v zmatek uvedli, pohrdli božskými i světskými právy, a aby se k svému cíli dostali, zapletli se s cizími mocnostmi.[6]) Samé město Vídeň vzbouřilo se z části, k uhájení nového náboženství proti panovníku, císaři Ferdinandovi II., odbojní Čechové a Moravané vnikli až do předměstí, a ještě zavčas objeveno, že nekatolíci ve Vídni oněm bránu, zvanou „Stubenthor“ otevříti, nejpřednější katolíky zmordovati, a potom císaře zajmouti chtěli, jejž Bůh z tohoto bežbozného úkladu urychleným příchodem generala Somtelliersa s 500 kyrysníky ještě vysvobodil, a již s hlukem do císařova pokoje vniklé odbojníky rozprášil.“ Tyto náhledy dvorní kanceláře potkaly se v státní radě s pochvalou Löhrovou a státního ministra hraběte Karla Bedřicha Antonína z Hatzfeldů († 1793), kterýž za to měl, že zrušení jednoty víry zplodí nenávist mezi poddanými. Ale Gebler, který právem v návrzích dvorní kanceláře spatřoval odpadnutí od již vyslovených tolerančních zásad a v trpění protestantů prostředek, je učiniti dobrými poddanými a přiváděti náležité pracovní síly do země, — a kníže z Kounic, který bez úplně rovného postavení vyznavačů rozdílných konfessí, rozumnou politickou soustavu toleranční sobě ani pomysliti nemohl, byli proti tomu. Proti tvrzení, že „protestanté s nepřítelem držeti budou“, namítl Gebler velmi trefně: „Ano, pronásledovaní, vězením, bitím, nejmírněji do Uher přesazením utrápení nekatolíci. A tomu nelze se diviti, nebo nic se člověka bolestněji nedotýká, jako nucení náboženské. Naproti tomu protestanté, když se po křesťansku snášejí, laskavě přijímají, až jediné po exercitium publicum (veřejné vykonávání služeb Božích), jimž všecka práva jejich spoluobčanů se popřejí, museli by býti nelidem, kdyby svému

[6]) Rovněž tak míní S. Brunner [Die theologische Dienerschaft am Hofe Joseph II., Wien 1868, S. 433]: „Výnosy dřívějších panovníků proti protestantům (kteří často s úhlavními nepřáteli Rakouska obecenství měli, a dle možnosti se bouřili) spíše ze stanoviště zachování sebe, politickým nástrojem ochrany než nesnášelivostí slouti mohou“. Tentýž S. Brunner jmenuje ovšem také Jozefových, zákonů poslušných, tedy lojálných biskupů posměšně: nejponíženějšími vykonavateli císařských ustanovení.

osvoboditeli, svému ochranci, otci svého národu, příteli lidu tak řka se neklaněli a se nesnažili, horlivost katolických spoluobčanů předčiti."

Ana státní rada s tímto návrhem dvorní kanceláře se zaměstnávala, bylo jí k císařskému nařízení (3. září 1781) předloženo anonymní pojednání: „Úvahy o náboženských rozdílnostech." Znělo takto:

„Jestiť nepochybno, že rozdílnost náboženství v té které zemi již mnoho nesnází způsobila, aneb aspoň mnohých překážek v prácech o blaho státu naplodila. Musejí se tedy vydati opatrné zásady a dobrá ustanovení, kterými by taková soustava se postavila, která by ve svých zásadách nezvratná byla, a každého času, při každé příležitosti, a pro všecky osoby použiti se dala. Byla by zajisté těžká věc, takovou nalézti, kdyby jistý, dávno trvající, žádným námitkám nepodléhající příklad, jehož s jistotnou nadějí následovati lze, nelákal, totiž onen ve vojsku, kdežto od nejnižšího stupně až po polního maršálka a předsedu vojenského včetně při žádné příležitosti rozdílu náboženství ani v nejmenším se nečiní. S každým se jedná podle jeho se chování, podle jeho vloh, podle jeho pilnosti a horlivosti v službě, každý může věřiti, co dle přesvědčení svého má za nejlepší. Může svým způsobem nábožnost svou vykonati, jen když ve svých úřadních povinnostech nejmenšího nezanedbá, a nedopouští se ani pro to ani proti tomu mluviti, aniž kdo žádá někoho sváděti neb v blud uvésti. Obrácení se však přece jsou hojná, aniž by se podobala pokrytství. Nemělo1iž by se tohoto příkladu i při civilních a všech obyvatelích s nejlepším prospěchem užiti? Nemohlyliž by všecky tomu odporné předsudky a z části vydané zákony se zrušiti, ježto vší svou přísností a ostrostí k obrácení ničím neprospěly a státu ve mnohém uškodily? Totoť jest to jediné, co dobrého výsledku pojišťuje, a co každý, ten nejpobožnější, jakož i nejlehčeji smýšlející, jasně pochopiti musí, že totiž při stávajícím nešťastném rozštěpení křesťanské církve pro stát jediným jest prostředkem, odejmouti bludnověrným všecku přepjatou libůstku a provověrným každého ducha pronásledujícího. Potřebí tedy poskytnouti každému dokonalého pokoje svědomí, udělením možnosti vykonávání zevnitřních obyčejů svého náboženství, těchto mu ne-

ztěžovati, a spolu pro takovouto příčinu neolupovati stát o jinak způsobilého jednotlivce. Takovýmto způsobem v krátkosti nebudou k nalezení ani pronásledující, ani hádající se kazatelové, ani přepjatí přívrženci falešného učení, kdežto nyní takřka se i pěstují. Osobní spasení jednoho každého musí se ponechati jediné milosti Boží a dobrému příkladu. Aby se tohoto spasitelného účele dosáhlo, zdá se, že by následující věci zavésti a a z části zrušiti se měly, totiž: aby všem poddaným dle jistého počtu duší přiměřené soukromé vykonávání jejich náboženství se povolilo, bez ohledu, byloli to kdy obyčejné, zavedené, aneb nikoli, samému panujícímu náboženství pozůstala by veřejnost, ale oběma dvěma protestantským, spolu již se stávajícím rozkolnickým na všech místech, kde by to podle počtu lidí a podle možnosti obyvatelů býti mohlo, soukromého vykonávání by se povolilo. Soukromým vykonáváním nábožnosti na rozdíl od panujícího nic se nerozumí, než že by oni neměli žádného zvonění, žádných věží a žádného veřejného vchodu z ulice, jenžto by kostel představoval, jinak však svobodně všeho, co jejich svátosti a náboženství vyhledávají, užívali. Kdyby jen toto se stalo, a spolu zrušeny byly všecky tomu odporující občanské a cechovní zákony, a přísahy, které by skládati měli, se uspořádaly podle způsobu víry jednoho každého: co nejdříve bylo by pozorovati pravé ovoce, a kdyby potom také při všech volbách a udělování úřadů, jako se při vojsku bez nejmenší překážky denně děje, pouze na způsobilost a poctivost žadatelů hledělo a zvláštní ohled se bral toliko na jejich křesťanské a mravní se chování: dalo by se očekávati, že by brzo došlo k zrušení všech různic a všech hádek, a že by v státu počet velmi užitečných a způsobných občanů dílem z ciziny, dílem z jeho vlastních lidí se rozmnožil. Kdož by se vzpouzel, ať by to potkalo kohokoliv, musel by nejprve přísně napomenut a potom potrestán býti, když by se těmto blahodárným ustanovením buď veřejně neb tajně protivil a jim něco v cestu kladl. Tímto způsobem mohlo by v málo letech dobro a užitečnost toho se osvědčiti."

Když nyní Löhr svým dobrozdáním radil k opatrnosti a k postupnému pokračování, spatřil Gebler v návrhu toho nejmenovaného jediný prostředek, oslabiti z jedné strany ducha

obracování a z druhé strany náboženskou přepjatost, a přivésti to k tomu, aby lidé jako bratři jednomyslně vespolek přebývali. Kounic „k návrhům anonyma docela se přidal". A tak v smyslu a z části v slovech anonymových vyšlo ono důležité, základní črty tolerančního patentu již obsahující, Nejvyšší rozhodnutí z 13. září 1781, kteréž úplně takto zní: „Kancelář pojala Mé vydané nařízení v smyslu příliš obmezeném, z něhož by pravé dobro nevzniklo, a neučinilo by se nikterak zadost úmyslu zavésti rozumnou toleranční soustavu, když by těm, kdož se k nějakému nekatolickému učení víry hlásí, soukromé vykonávání náboženství se povolilo, u vykonávání však všech jiných práv, která nekatolickým obyvatelům až potud upírána byla, na dále od posavadního obmezování pranic se neodstoupilo. Můj úmysl, jež kanceláři k nejpřísnějšímu dle toho se spravování tímto vyslovuji, k tomu směřuje: aby nekatolickým poddaným, kdež se jich jistý počet nalézá, jenž určen býti a Mně v brzce oznámen býti má, všude soukromá jejich náboženství přiměřená bohoslužba se povolila, bez ohledu, bylali taková kdy obyčejná a zavedená, neboli nic. Jediné panujícímu náboženství má pozůstati přednost veřejné bohoslužby, ale oběma protestantským náboženstvím, tak jak již stávajícímu rozkolnickému, na všech místech, kde se to podle počtu lidí a podle jejich možnosti dělati dá, soukromé vykonávání se dovoluje. Tímto vykonáváním soukromým se nerozumí v poměru k panujícímu náboženství žádný jiný rozdíl, než že nekatolíkům, kde to již jináče není, žádné zvonění, žádné věže a žádný veřejný vchod z ulice, kterýž by kostel představoval, se nepřipouští; jinak však, jak by je stavěti chtěli, a všecka přisluhování svátostmi a vykonávání jejich náboženství, jak na samém tom místě, tak i přenášením k nemocným, v přináležejících filiálkách, úplně svobodno se ponechati má. Budoucně mohou takoví nekatolíci beze vší závady připuštěni býti k vlastnictví, k právu občanskému a mistrovskému, k akademickým hodnostem, i také k civilním hodnostem. Nemají přidržováni býti k žádnému jinému způsobu přísahy, než k tomu, kterýž zásadám jejich náboženství přiměřený jest; ani nikterak k takovým procesím a funkcím, k jakým žádné víry nemají; bez ohledu na rozdíl náboženství má se při všech volbách a při udělování

služebností, jako se to při vojsku bez nejmenší závady děje, toliko na způsobnost a poctivost uchazečů, na jejich křesťanské a mravní obcování zvláštní zřetel bráti. Však žádným způsobem nechci, příčinou provedení této vyslovené křesťanské tolerance nastoupiti cestu veřejného prohlášení, pročež nebudiž o všem tom žádný patent aneb jiné veřejné tištěné ustanovení vydáno, aniž které z stávajících zemských ustanovení, stavovských, městských aneb jiných stanov a cechovních článků přímo a uveřejňováním odstraněno, zrušeno neb změněno, nýbrž dle toho vydaného předpisu od pádu k pádu pouhými dispensacemi budiž pokračováno, kteréžto dispensace však nikterak nesmějí se ztěžovati, nýbrž dle okolností a jestli jinak požadavkům vyhověno, pod těžkou zodpovědností každému se udělovati a tedy takovým způsobem beze všeho veřejného ohlašování účel nejjistěji a nejrychleji se uskutečňovati. Pročež kancelář toto pravidlo k svému dle něho se zachování stále na paměti míti bude, anobrž od nynějška i všem dotyčným místům zde i v zemích, všem krajským úřadům, potom panstvím i městským radám k nezrušitelnému dle něho se zachování oznámí a dle toho na správné vykonávání z povinnosti přísně hleděti, jakož i od nynějška začínaje, ihned, ku příkladu v Hradišťském kraji na Moravě v známých oněch protestantských obcích podle předepsaného způsobu pokračovati se má, aby totiž modlitebnice stavěti, školní učitele držeti jim nejen dovoleno bylo, nýbrž také vrchnosti se přidržovaly, aby protestantské duchovenstvo a učitele buď poli aneb dostatečnými příjmy opatřily, jakož i k stavbě modlitebnic stavivem, robotou a dřívím přispívaly, jelikož protestantských poddaných majíce, také přispívati musejí, aby tito předce co křesťané živi byli a dobrými poddanými zůstali; potom aby děti se vyučovaly a vzdělávaly. Týmž způsobem budiž i ve všech ostatních dědičných zemích, kdežkoli protestanté jsou, pokračováno.“ Kníže Kounic o tomto normálním ustanovení vyrozuměn byl následujícím císařským vlastnoručním listem (15. září 1781): „Z vedle přiloženého, česko-rakouské kanceláři pod jedním vydaného předpisu seznáte blíže Můj úmysl, na jaký způsob napotom v Mých státech všude křesťanskou toleranci zavedenou a zachovávanou míti chci. Sděluji Vám totiž normativum za tím úmyslem, aby Jste i vzhledem k Nizo-

zemsku, potom k italským státům přiměřeného opatření učinil a tamnější úřady k zevrubnému dle něho se zachování poukázal, aby i v tamnějších krajích tatáž soustava v nezrušitelně jistý skutek uvedena byla.“

Toto Nejvyšší rozhodnutí dalo dvorské kanceláři podnět k nové pokud možná k obmezení dané tolerance směřující přednášce z 26. září 1781. Nejprve se připomíná, že v žádné zdejšímu řízení svěřené provincii pravý počet nekatolických poddaných nelze kdy znáti, jelikož mimo části horního Slezska, kdežto z usnešení vestfálského míru, a Alt-Ranštadtského recessu protestantská církev tolerančních práv požívá, v žádné zemi jistý počet rodin a osob v známost nevešel, a čas od času více neb méně objevení nekatolíci brzy opět s katolíky se spojili, brzy opět od nich se odtrhli, aniž by kde mimo na Moravě obec nějaká celá co nekatolická se byla objevila. „Jediné na Moravě nalézají se prý některé obce, které dle svého vyjádření téměř zcela od katolické církve odstoupily, a tam by byl jediný pád, kdež by nejmilostivěji nařízená toleranční ustanovení místa míti mohla, jakž toho Nejvyšší resoluce sama ke konci připomíná.“ Dále „dlužno přede vším zachovati Vašeho Veličenstva neobmezená práva svrchovanosti a po všecky časy platně na ně poukázati, dle kterých ona tři jmenovaná náboženství od nynějška z pouhé milosti trpěna býti mají. Nekatolíci nemají při tom žádné smlouvy (pactum), ani jakéhokoli práva pohledávaného (jus quaesitum), a právě proto hned při prvním kroku ve vynešeních k místům zemským potřebí výslovně připomenouti, jak tato zeměpanská milost jest tolerance pouhé milosti dle libosti odvolatelnou (tolerantia merae gratiae ad lubitum revocabilis), pročež že neobmezené právo reformace (jus reformandi illimitatum) Vašemu Veličenstvu a to podle dobrozdání (ad beneplacitum) pozůstává, a tehdy obzvláště se proukáže, když by trpěni (tolerati) z povinností poslušných poddaných nezákonitými skutky se vytahovali. Totoť bude uzdou, udržeti je v jejich mezích, a aby povinností svých tím více dbali, také i později nemohli činiti záhubnou závírku na toleranci nutnou (tolerantiam necessariam), která by panovníku ruce vázala: pročež míníme o nejvyšší právomocnost tím lépe se starati, prohlásili se tato tolerance co pouhá čistě milostivá výsada, a

tak trpěné sbory hned s počátku v potřebných tolerančních výnosech pod ztrátou této milosti k tomu se zavážou, že v každém pádu, kdež jiní zeměpanské potvrzení výsad hledati povinni jsou, rovněž i oni tak činiti povinni budou. Prostředek to, kterýmž podle rozdílnosti běhu časů i předstírané stížnosti náboženské s osobováním si tolerance umluvené (tolerantiae pactitiae), aneb i jakoby po právu pohledávané (titulo oneroso quaesitae) před očima celého světa, jejich vlastním stálým vyznáním poraziti lze. Tato nutná prozřetelnost neobmezuje žádné jejich vykonávání náboženství, a jest toliko politickým zařízením, aby poddaní zdrženi byli od scestných kroků, od výstředností a nemístných požadavků v záležitostech náboženských. O jiných vyznavačích náboženství mimo ty tři shora uvedené [str. 17] nemůže ostatně býti žádné řeči, že následovně mimo tyto žádní v toleranci obsaženi nejsou.“ Potom učiněn návrh vzhledem k počtu duší, že k utvoření sboru se soukromým provozováním služeb Božích 400 rodin se vykázati má. „Jelikož i katolickému duchovnímu 600—700 duší k správě odevzdáno bývá, může u protestantů mnohem větší počet docela dobře jedinému pastorovi spolu s modlitebnicí dán býti, poněvadž dle svých zásad nejsou na určitou bohoslužbu vázáni, toliko časem aneb i zřídka modlitebnici navštěvovati povinni jsou, a jejich duchovní správa vůbec ani desátého dílu namáhání, jako u katolíků, nevyhledává.“ V zemi bez duchovního správce modlitebny nalézajícím se nekatolíkům mohlo by se dovoliti, aby ročně jednou do nejbližší modlitebny choditi směli. Vlastních školních učitelů nemají nekatolíci míti, poněvadž držení škol naskrze podstatnou částí veřejného provozování služeb Božích, nikoli pak soukromého jest. Ustanovování pastorů mělo by se díti, jako při zeměpanských katolických beneficiích, veřejným konkursem, ke kterémuž by žádný neměl býti připuštěn, kdož by se dobrým vysvědčením z bohosloveckých studií protestantů na schválené universitě, a svou ordinací k úřadu pastora řádně nevykázal. „Pastorové mají srdce svých sborů v rukou, a jelikož nic není lehčího, než lid sedlský a jiné z nízké třídy pod záminkou náboženství na obecně škodlivé scestí sváděti, jest to prospěšné, s volbou pastorů choulostivě a opatrně zacházeti, aby se do tak znamenitého státu nevloudili lidé špatného chování, enthusiasté aneb nepatrní

ministelli (služebníčkové).“ Konečně při uzavírání míchaných manželství potřebí požadovati jako dosud obyčejných reversů strany vychování dítek. [7])

Všickni radové státní, i Hatzfeld, měli za to, že tyto návrhy s vyslovenými zámysly císařovými se nesrovnávají. Gebler zvláště takto se vyslovil: „Že kancelář se snaží umělými otáčkami všecko nepřímě vyvrátiti, cizích protestantů odpuzovati, a v zemi bydlícím jejich útěchu a uspokojení zhořčovati.“ Císařská odpověď k dvorské kanceláři z 13. října 1781, vysvětlující a doplňující předcházející Nejvyšší ustanovení z 13. září, doslovně zní jak následuje: „Co se týká, I. způsobu, jak by se vyšetřily počet a místa nekatolíků, není potřeba aby kancelář počet jejich zevrubně věděla, nýbrž má zemím pouze nařiditi, aby kde toho času jest aneb budoucně bude počet nekatolíků, jaký se níže ustanoví, jim soukromé provozování podle nejvyššího předpisu bez závady povoleno bylo; aniž se to bráti má v obmezeném smyslu, že by onen počet, jenž ustanoven býti má, právě v jedné vsi, neb na jednom místě býti musel, nýbrž jestiť dosti, když ve vícero blízko sebe položených vesnicích onen počet se hlásí a bohoslužbu soukromou žádá. Co se tu praví o toleranci z pouhé milosti k pokynutí odvolatelné (tolerantia merae gratiae ad nutum revocabilis) a o neobmezeném právu k reformaci (jure reformandi illimitato), o potvrzování této tolerance v každém pádu, kde jiní o potvrzení výsad žádati povinni jsou, čelí docela proti Mým úmyslům a zmařilo by účel předsevzatý, pročež se toho upotřebiti nemá, nýbrž nechať se to jednoduše vynechá a u vyřizování ani o stálém připouštěni, ani o libovolném zrušení zmínky se neučiní.

Druhé: Kde sto rodin neb k 500 duší se nalézá, když by i nezůstávaly v osadě modlitebny aneb duchovního správce, nýbrž dílem třeba na několik hodin vzdáleny byly, má se jim

---

[7]) Dvorský výnos z 8. prosince 1770 ustanovuje, že nekatolík z příčiny obchodu (favore commercii) guberniální dispensací v zemi trpěný, žádaje s katolickou ženou manželsky spojenu býti, před skutečným kněžským oddáním, u faráře nevěsty vlastnoručním podpisem a pečeti dáti má appromissionem antenuptialem de educandis prolibus utriusque sexus (slib předsvaďební o vychování dětí obojího pohlaví) v náboženství katolickém.

modlitebna a škola povoliti. Vzdálenějším má se dovoliti, aby chodili do nejbližší, avšak v dědičných zemích se nalézající modlitebny, nikoli jak navrženo, s obmezením jednou za rok, nýbrž kolikrátkoli by chtěli, jakož i jejich duchovním z dědičných zemí bezvýminečně na vůli se nechati musí, k nim přicházeti a jim potřebným poučováním a potěšováním duše a těla nemocných napomáhati.

Třetí a) vzhledem k zevnějšku modlitebnic dlužno slov Mé resoluce beze všeho obmezování aneb rozšiřování se držeti, pročež věže, zvony a veřejné vchody z ulice, jenž by kostel představovaly, nepovolovati, jináče jim však na vůli nechati, je jak chtějí a z jakéhokoli staviva stavěti.

b) Do výkladu o filiálkách netřeba se pouštěti, nýbrž všecko pouze tak, jak vydaná resoluce zní, vyřizovati.

c) Udělování dispensac z příčiny držebností, občanského a mistrovského práva díti se bude v městech poddaných skrz krajské úřady, v královských a věnných městech, tu kde zemští komoří jsou, skrze tyto, a kde žádných není, skrze zemská gubernia. Kde se jedná o právo občanské (jus incolatus) vyššího stavu, má se dispensace uděliti po vyslyšení gubernia skrze kancelář; Mě však po uplynutí roku seznamy dispensací předloženy buďtež. Mělyli by se při vyžadovaných dispensacích překážky objeviti, tak že by ony odepříti se měly, má se o tom vždy státi oznámení spolu s odůvodněním dotyčnému guberniu a odtud ke kanceláři k dožádání si Mé resoluce.

d) Vzhledem počtu duší na Moravě, a vzhledem filiálek třeba šetřiti shora pověděného. Povolati školních mistrů, které by sbor sám vydržoval, nemůže se jim nikterak brániti, a školní direkce každé země, co se týká způsobu vyučování a pořádku, bez toho dohlédati bude.

e) Když obyvatelé té které osady své duchovní správce vydržují, má se jim také volba jich ponechati; činíli to však vrchnost, musí se těmto jus praesentandi ponechati; potvrzení zůstává vždy zeměpánu vyhraženo, tak že buď skrze protestantské konsistoře, kde takové jsou, buď kde jich není, potvrzení skrze místa zemská a dvorská se uděluje.

f) Práva štoly protestantů nenáleží katolickému faráři; odpadneli mu co z jeho kongruy, má mu to patron nahraditi.

g) Co soudnictví (judicatur) nad nekatolíky v záležitostech jejich náboženství se týče, má pouze politický úřad, s přitažením jednoho neb druhého z jejich pastorů neb theologů je opatřiti, aby dle pravidel jejich náboženství se rozsuzovalo.

Reversy vzhledem k protokolu de Reprod. 30. srpna buďtež zrušeny a jest výslovná vůle má, aby vychování dětí v tom neb onom náboženství ponechalo se volnému se dorozumění a úmluvě zasnoubenců a budoucích rodičů. Proti vynášení majetku zachovati se jest podle zemských zákonů proti nekatolíkům jako proti katolíkům; proti nekatolíkům pak, kteří toliko do času v zemi jsou, třeba užiti opatrnosti podle zákonů."

Mezi tím císař již dne 6. října 1781 otázku, „nebyloli by potřeba v záležitosti posledně ustanovené toleranční soustavy k tomu konci, aby zachování se dle této tím jistější bylo, mimo již nařízeného oznámení krajským a vrchnostenským úřadům k obecné známosti tiskem prohlášku uveřejniti", státní radě co zvláštní předmět jednací předložiti dal. Hatzfeld zrazoval od uveřejnění novinami, poněvadž by sprostý člověk tím toliko maten a ke krokům sveden býti mohl, které by nepořádky v zápětí měly. „Pakli však Vaše Veličenstvo sobě přejete, celou tuto toleranční soustavu v obecnou známost, k čemuž neradím, uvésti, jest prohlášení toho patentem pravá cesta, úmysly mocnáře sdělovati svým poddaným. Tento patent však s rozvahou sepsán a v něm tomu, kdo srdcem od pravého náboženství odpadl a k jinému náboženství se hlásí, to, co činiti má, předepsáno býti musí, chceli službou Boží opatřen býti." Státní radové Löhr, Gebler a Kressel hlasovali pro prohlášení patentem, mimo to oba poslednější pro hodnověrné ohlášení tolerančních zásad novinami, „jinak že ze slepé horlivosti všecko se vynaloží, aby ubohému lidu, jehožto uspokojení a útěchu dobrotivý panovník si přeje, laskavé úmysly se zatajovaly." Gebler ihned návrh toho předložil. Kounic schválil návrhy Geblerovy. Poslán tedy česko-rakouské dvorské kanceláři dne 13. října 1781 následující vlastnoruční císařský dopis: „Uvedl jsem ovšem v resoluci Mé na přednášku z 10. srpna kanceláři udělené z příčiny zavedení křesťanské tolerance v známost vůli Svou, že ku provedení křesťanské tolerance veřejné oznamování díti se nemá, následovně o tom všem žádný

patent aneb jiné veřejné tištěné ustanovení vydati se nemá. Avšak proslýchá se, že toto Mé vydané nařízení již obecenstvu v známost vešlo, že však zcela nepravě se vykládá a lid bludné pojmy si o tom činí. Poněvadž pak všecko na tom záleží, aby tato mnou nařízená snášelivost a přízeň k vyznavačům augsburského a helvetského náboženství a nesjednoceným řekům v zemi i mimo ni každému podle svého pravého obsahu a smyslu v známost uvedena byla a tím všeliké zlé výklady a odtud pocházející pobloužení odstraněna byla: mám za radno, od svého prvního úmyslu neoznamování upustiti a Své ustanovení obecně dáti prohlásiti, ke kterémužto konci kancelář nařídí toto: Především nechať se učiní opatření, aby v každé zemi cirkuláře, jež dle daného nařízení [str. 18] krajským, městským a vrchnostenským úřadům o této nařízené toleranci se vydaly (které dokonale podle Mé resoluce sepsány, v návrhu Mně k schválení se předloží) ve větším počtu, než by jinak k řečenému účeli potřeba bylo, tiskem se uveřejnily, také vydávajícímu knihtiskaři v hlavním městě každé provincie dovoleno bylo, jednomu každému, kdo by toho žádal, takové tištěné oběžníky dávati a tím dostatečného rozšíření i do jiných zemí pojednou obstarati. Dále budiž v novinách v hlavním městě každé provincie vycházejících, dle toho formuláře, jenž tuto přiložen jest, pod článkem Vídeň prohlášení to uveřejněno, což zde, ve čtverech těch novinách, totiž v německých, latinských, francouzských a italských, podle překladu, jejž státní kancelář do těchto tří cizích řečí obstará a pro nějž potřeba si k ní dojíti, státi se má. Netřeba však poslati to do jiných cizích novin, jelikož tyto beztoho hleděti budou, aby ohlášení toto za zdejšími novinami vytiskly a vřadily."

Ke konci tohoto císařského vlastnoručního dopisu, k zanešení do tuzemských novin nařízené, Geblerem sepsané prohlášení, tento předběžný, krátce sestavený toleranční patent zní jak následuje:

„Jeho Římsko Cís. Král. Apoštolské Veličenstvo v přesvědčení jednak o škodlivosti všeho násilí ve věcech svědomí, jednak o velikém užitku, který pro náboženství a pro stát z pravé křesťanské tolerance pochází, nejmilostivěji následující pravidla ustanovili a veškerým úřadům k nejpřísnějšímu a nejdůkladnějšímu dle toho se zachování předepsali [str. 18]; totiž:

Předně aby nekatolíkům, to jest vyznavačům augsburského a helvetského vyznání, jakož i nesjednoceným řekům (Graecis non unitis) kde jich jest dostatečný počet, totiž protestantův a nesjednocených, a kde se to podle sil jejich připustiti může, soukromé vykonávání náboženství všude bez ohledu, jestli to kdy stávalo čili nic, od této chvíle dovoleno bylo.

Za druhé nemá se tomuto soukromému vykonávání náboženství jiný smysl dáti, než že protestantům a nesjednoceným pro jejich modlitebny a kostely žádných zvonů, žádné věže a žádného vchodu, kterýž by kostel představoval, se nepřiznává, jinak však, kde by je stavěti chtěli, jakož i vykonávání jejich služeb Božích, jak v nich, tak i mimo ně u nemocných, buďtež si ti kdekoliv, úplně na vůli ponecháno býti má.

Za třetí, kde protestantům a nesjednoceným té chvíle již více propůjčeno jest, zůstaniž to při tom.

Za čtvrté ráčili Jeho Veličenstvo veškerým vyznavačům tohoto náboženství i v těch zemích a městech, kde pro své náboženství držení majetku a občanského práva, pak práva měšťanského a mistrovského, akademických hodností a civilních služeb dosavad schopni nebyli, budoucně jedno i druhé cestou dispense bez překážky uděliti.

Za páté nebuďtež oni v nižádném případu k jinému způsobu přisahání než k tomu, jenž se s jejich náboženskými zásadami srovnává, anebo k obcování průvodům neb služebnostem panujícího náboženství, nechtějíli tak sami učiniti, přidržováni.

Za šesté má při volbách a propůjčování služeb, jak se to u vojska s úspěchem a bez nejmenší závady děje, nikoliv na rozdíl náboženství, nýbrž jediné na poctivost a způsobilost uchazečů, pak na jejich křesťanské a mravní obcování zřetel vzat býti.

Konečně za sedmé, že všecko toto veškerým dotyčným místům, krajským úřadům, vysokým školám, panstvím a městským úřadům k povinnému dle toho se zachování již oznámeno a nařízeno, aby nad správným šetřením toho bděli.

Totéž nařízení vydali Jeho Veličenstvo uherským a sedmihradským kancelářím, podobně dvorské vojenské radě vzhledem veškerého vojska, pak pohraničních okresů, též nizozemskému a vlašskému obvodu (departementu), však bez újmy již větších práv, kteráž protestantům v Uhrách a Sedmihradech mocí zemské

ústavy, a nesjednoceným mocí výsad vzhledem veřejného vykonávání náboženství již přísluší."

Rozkazu na konci připomenutého císařského vlastnoručního listu ze dne 13. října vydanému vyhověla dvorská kancelář následujícím dolnorakouské vládě svědčícím vynešením ze dne 15. října 1781: „Poněvadž Jeho Veličenstvo vyznavačům augsburského a helvetského náboženství a nesjednoceným řekům křesťanskou toleranci nejmilostivěji uděliti ráčili, kteréžto projevení nejvyšší vůle v plném obsahu v brzce dojde: nařizuje Jeho Veličenstvo, aby prozatím přiložený návrh k vědomosti každého v zemi a mimo zemi do zdejších čtyř novin, totiž do německých, latinských, francouzských a vlašských podle překladu, kterýž c. k. tajná dvorská a státní kancelář v tomto trojím jazyku obstará a o jehožto dodání se tatáž vláda k prvé uvedené dvorské a státní kanceláři obrátiti má, v článku Vídeň bez průtahu vložen byl. Což vládě beze vší ztráty času vykonati se ukládá." Přiměřený výnos, svědčící ostatním c. k. zemským úřadům, taktéž ze dne 15. října, končí následujícími slovy: „nařizuje Jeho Veličenstvo, aby prozatím přiložený návrh (na kraji: v Haliči německy, francouzsky a latinsky, v Tyrolsku, Gorici a Terstu vlašsky, německy a latinsky) k vědomosti každého v zemi a mimo zemi do veřejných novin, pakli se tam které tisknou, v článku Vídeň vložen byl; což nechť c. k. gubernium (zemské hejtmanství) ihned vykoná."

Na základu tohoto vynešení vyšlo pak toto vyhlášení ve středu dne 17. října v č. 83 Vídeňských novin bez nápisu a podpisu, nikoli v čele, nýbrž v prostředku čísla pod zprávou „Vídeň". [8])

Totéž vyhlášení obdržel kníže Kounic následujícím císařským vlastnoručním listem (13. října 1781): „Ačkoli v Mém, knížeti dne 18. září dodaném rozhodnutí za příčinou zavedení křesťanské tolerance mezi jiným nařízeno, že k vůli jejího provedení cesta veřejného vyhlášení nastoupena, následovně o všem tom patent anebo jinaké tištěné vynešení vydáno býti nemá, předce

---

[8]) Opět otištěno u Köstera [Pozn. 20, e] ročník 1782, str. 36, u Hierophila [Pozn. 8] str. 33, a v „letopisu" [Pozn. 5] II, 1. Latinský, francouzský a vlašský překlad, kterýž Kounic obstarati dal, nemohl jsem ani v archivech ani v knihovnách nalézti.

Jsem následkem důležitých úvah a aby Moje rozhodnutí v celém svém obsahu a smyslu v povědomost každého vešlo, také aby všecky chybné výklady jeho a všecky z něho plynoucí omyly odstraněny byly, za vhodné uznal, od toho opět upustiti a Svoje nařízení u všeobecnou vědomost uvésti.“

Na list poslaný dvorské vojenské radě napsal císař vlastnoručně následující dodatek: „ostatně dvorská vojenská rada dle toho všecken u vojska stávající nátisk v náboženství a všeliké rozkazy, týkající se nepřijímání protestantských ranhojičů a závodčích, pak nepřipouštění jejich duchovních v nemocnicích a při popravách a pak konečně vzhledem dovolení, aby veškeré protestantské vojsko podle možnosti protestantské chrámy navštěvovalo a jemu obvyklou večeří se posloužilo, vydáním přiměřených rozkazů úřadům všecken tento nátisk v náboženství napotom odstraní.“

Vyhovujíc dalšímu v císařském vlastnoručním listu ze dne 13. října obsaženému rozkazu, předložila česko-rakouská dvorská kancelář cestou přednešení ze dne 19. října „návrh oběžníků, kteréž vzhledem k toleranční soustavě vydány býti měly“, k nejvyššímu schválení. Svědče veškerým c. k. zemským úřadům, počal slovy: „Milí věrní! Vidělo se Nám, vyznavačům augsburského a helvetského náboženství a nesjednoceným řekům křesťanskou toleranci se soukromým vykonáváním jejich náboženství povoliti.“ Oběžníkem, označeným „na kvap“ dán tento návrh dne 20. října u státních radů Löhra, Geblera, Kressela, Hatzfelda a Kounice do oběhu. Při tom předsevzaty netoliko některé změny, ale podány také dva návrhy. Jeden, Löhrův, směřoval k tomu, že to při volbě duchovních zasluhuje zvláštní pozornosti, aby lidé, kteříž tak veliký dojem na mysli poddaných učiniti mohou, nebyli voleni z takových zemí a míst, kdeby z jakékoli příčiny obava povstati mohla. „Myslel jsem tudíž, že by možnoli poddaní z dědičných zemí anebo jinak takoví na tento úřad se dosaditi měli, kteříž pro své poctivé smýšlení opravdovou důvěru zasluhují, pročež by zemští úřadové zvláště poučeni býti mohli.“ Z tohoto návrhu učinil Gebler závěrku, že protestantským studujícím bohosloví vyučování v tuzemsku opatřeno býti musí. „Při uherských a sedmihradských universitách nemůže ani nejmenší překážky

stávati, aby bohoslovecké stolice obojího vyznání zřízeny byly. Jsouť sem tam na protestantských vysokých školách veřejní učitelé, kteřiž se v dědičných zemích narodili a za příčinou náboženství jiné zaopatření nalezli. Ti by se do své vlasti co nejochotněji vrátili.“ Při tom připomíná Schröckh-a, rodilého Vídeňáka. Kounic přisvědčil k těmto návrhům a připomenul ještě následující: „Poněvadž o tomto předmětu veliký zástup tak nestejně smýšlí, a mezi tímto velikým zástupem někdy i celé správy a gubernia se nalézají, pokládám za radno, aby úvod reskriptu podobným způsobem odůvodněn byl, jak se v dotyčném vyhlášení novinami [str. 24] stalo.“

Toleranční patent (toleranční edikt, toleranční generale, toleranční oběžník), jak dne 20. října v státní radě konečně ustanoven byl, zní podle prvopisu, v státním archivu uloženého, jak následuje:

Veškerým c. k. zemským úřadům.

„Milí věrní! Přesvědčeni jednak o škodlivosti všeho nátlaku na svědomí a jednak o velikém užitku, kterýž pro náboženství a stát z pravé křesťanské tolerance pochází, viděli Jsme se pohnuty, vyznavačům augsburského a helvetského náboženství, pak nesjednoceným řekům soukromé vykonávání jejich náboženství všude povoliti, bez ohledu na to, jestli toho kdy stávalo anebo kdy zavedeno bylo čili nic. Katolickému [9]) náboženství samojedinému má přednost veřejného náboženského vykonávání zůstati, obojímu protestantskému náboženství však, jakož již stávajícímu nesjednocenému řeckému [10]) má na všech místech, kde se to podle níže uvedeného počtu lidí a podle možnosti obyvatelů učiniti dá, a nekatolíci práva veřejného vykonávání náboženství nepožívají [11]), soukromé vykonávání dovoleno býti. Zejmena pak svolujeme k tomu:

Předně: aby nekatoličtí poddaní, kde 100 rodin žije, byť i v místě modlitebny anebo duchovního správce nebydlely, nýbrž

---

[9]) V návrhu dvorské kanceláře stálo „panujícímu“.

[10]) Dvorská kancelář psala „šismatickému“ (rozkolnickému), výraz to, kterýž co závadný Geblerem v „nesjednocenému“ přeměněn byl.

[11]) Jest za příčinou církevních poměrů v Slezsku Löhrem ponavržený dodatek státní rady.

část jich několik hodin vzdálena byla, vlastní modlitebnu a mimo to školu sobě vystavěti směli; vzdálenější pak do nejbližší, však v c. k. dědičných zemích se nacházející modlitebny, kolikrátkoli by chtěli, se vypraviti mohou, též jejich duchovní z dědičných zemí svých domácích víry navštěvovati a jim i nemocným potřebným vyučováním, duchovním a tělesným potěšením přisluhovati, však nikdy, pod uvarováním nejtěžší odpovědnosti nemají překážeti, aby tím aneb oním nemocným dožádaný katolický duchovní povolán nebyl.

Vzhledem modlitebny nařizujeme výslovně, aby, kde toho ještě není, taková modlitebna žádného zvonění, žádných zvonů, věží, ani veřejného vchodu z ulice, jenž by chrám představoval, neměla, jinak však mohou ji, z jakékoli hmoty chtějí, vystavěti, též posluhování jejich svátostmi a vykonávání služeb Božích jak v místě samém tak přenášením jich k nemocným v přináležejících filiálkách, potom veřejné pohřby s průvodem jejich duchovního [12]) mají býti úplně dovoleny.

Za druhé: zůstavuje se jim na vůli, aby své vlastní učitele, kteříž od sborů vydržováni býti mají, ustanovovali, na kteréž však naše tamnější (zdejší) školní ředitelství, co se vyučovacího způsobu a pořádku týče, dohlížeti má. Podobně povolujeme

Za třetí: nekatolickým obyvatelům nějakého místa, pakli své duchovní správce sami vydržují, volbu jich, kdyby to však vrchnosti na se vzíti chtěly, musely by ovšem práva praesentačního požívati; potvrzení vyhražujeme si však tím způsobem, že, kde se protestantské konsistoře nacházejí, toto potvrzení jimi, a kde jich není, buďto stávajícími již na Těšínsku anebo v Uhrách protestantskými konsistořmi uděleno býti má, pokud by toho okolnosti nevyhledávaly, aby v zemích vlastní konsistoře zřízeny byly.

Za čtvrté: školní poplatky zůstanou, jako ve Slezsku, řádnému faráři (parocho ordinario) vyhraženy.[13])

---

[12]) Odstavec o pohřbích jest taktéž teprv státní radou připojen.

[13]) Kancelářský návrh zněl: „Školní poplatky nemají protestanté katolickému faráři, nýbrž svému duchovnímu správci odváděti, a má patron, kdyby katolický farář tím ve svém slušném ujmu utrpěl, jemu schodek nahraditi.“

Za páté: Soudnictví ve věcech náboženství, nekatolíků se týkajících, našemu politickému zemskému úřadu s přibráním jednoho anebo druhého z jejich duchovních a bohoslovců milostivě ukládáme, kterýž dle jejich náboženských zásad věc posouditi a rozhodnouti má, proti čemuž však odvolání k našemu politickému dvorskému místu se zůstavuje. [14])

Za šesté: Má se od dávání dosud obvyklých reversů při sňatcích se strany nekatolíků v příčině vychování jejich dítek v římsko-katolickém náboženství od nynějška úplně upustiti, poněvadž při katolickém otci všecky dítky, jak mužského tak ženského rodu beze všeho dotazování v katolickém náboženství vychovány býti mají, což se za přednost panujícího náboženství pokládá, kdežto naproti tomu při protestantském otci a katolické matce dítky pohlaví následovati mají. [15])

Za sedmé: Mohli by nekatolíci ke koupi domů a statků [16]) k právu měšťanskému a mistrovskému, k akademickým hodnostem a civilním službám budoucně cestou dispensace připuštěni býti, a nemají k žádnému jinému způsobu přisahání než k tomu, jenž se s jejich náboženskými zásadami srovnává, ani k obcování průvodům anebo služebnostem panujícího náboženství, nechtějíli sami [17]), přidržováni býti. Také se má bez ohledu na rozdíl náboženství při všech volbách a všelikém propůjčování služeb, jak se u Našeho vojska denně beze vší závady a s velikým prospěchem [18]) děje, jediné na poctivost [19]) a způsobilost uchazečů, pak na jejich křesťanské a mravní obcování zevrubný zřetel [20]) vzíti. Podobné dispensace k nabytí držebnosti, pak práv měšťanských a mistrovských buďtež

---

[14]) Postoupení rekursu dvorskému úřadu vložila státní rada.

[15]) V návrhu dvorské kanceláře bylo zde ještě dodáno: „V případu tajného odvežení jmění ze země však budiž proti nekatolíkům podobným způsobem jako proti katolíkům podle zemských zákonů jednáno, a vůči oněm nekatolíkům, kteříž jen na čas v zemi jsou, budiž opatrnosti podle zákona užito.“ Tento přídavek, o kterém Gebler vyznal, že mu nerozumí, státní radou vynechán.

[16]) Návrh dvorské kanceláře měl výraz „držebnost“.

[17]) V návrhu dvorské kanceláře pravilo se: „v kteréž víry nemají“.

[18]) „a s velikým prospěchem“ jest dodatek státní rady.

[19]) V návrhu dvorské kanceláře stálo: „obratnost“.

[20]) Dvorská kancelář byla psala: „zvláštní zřetel“.

v poddanských městech krajskými úřady, v královských a věnných městech pak, kde zemští komoři jsou, těmito, a kde jich není, Naším zemským guberniem (zemským hejtmanstvím) beze všeho stěžování udělovány. V pádu však, že by se při dožádaných dispensacích vyskytly překážky, pro které by odepřeny býti měly, budiž o tom pokaždé našemu guberniu (zemskému hejtmanství) a od vás sem k vůli opatření sobě Našeho nejvyššího rozhodnutí zpráva spolu s důvody podána.

Kde se však o občanské právo vyššího stavu[21]) jedná, tam nechť dispensaci po předchozím vyslechnutí zemského úřadu Naše česko-rakouská dvorská kancelář udělí.

Toto Naše nejvyšší rozhodnutí oznámíte krajským úřadům, městským radám a panstvím zvláště tištěnými oběžníky, kterých větší počet než obyčejně jindy vydán býti má, tamním (zdejším) nakladatelským kněhtiskařům pak dáte povolení, aby každému, kdo jich žádá, takové tištěné oběžníky vydati směli a tak dostatečné rozšíření i v jiných zemích umožnili."

V tomto svém původním znění stal se toleranční patent zcela neznámým. V knihách zákonů vydán byl obyčejně řečí nepřímou, jak jej kněz Albrecht Huber tiskem vydal[22]), počínaje: „Podle obsahu nejvyššího cís. král. bezprostředního rozhodnutí, dne 13. října ve Vídni vydaného, ráčili prý Jeho Římské cís. král. apošt. Veličenstvo, přesvědčeni jednak o škodlivosti všeho nátlaku na svědomí a jednak o velikém prospěchu, kterýž náboženství a státu z pravé křesťanské snášelivosti vyplývá, viděti se pohnuty" a t. d. a konče: „což vše tímto podle tohoto nejvyššího nařízení, všem a každému, sudím, panstvím, pánům poplatním, vrchnostem a městským radám, také obyvatelům k nejposlušnějšímu jak nejúplnějšímu tak neporušitelnému provedení, šetření a zachovávání na vědomí se dává." To však není sám toleranční patent, nýbrž toleranční oběžník vnitrorakouského gubernia. Jinde nachází se také s následujícími

[21]) Návrh dvorské kanceláře měl výraz: „stavu panského".

[22]) V Trattnerově sbírce I, 137. Z té to vzal Codex juris eccl. Josephini I, 43; Kuzmány str. 79 [však s opravami a tím nesprávným nápisem: „Toleranční oběžník Dolnorakouské vlády"], znova St. Linberger, Historie Evangelia v Uhrách se Sedmihradskem. Budapešť 1880, str. 187.

úvodními slovy: „Jeho cís. král. apošt. Veličenstvo nařídili nejmilostivěji, aby na všelikém místě vyhlášeno bylo, kterak Jeho Milost, přesvědčeni jednak o škodlivosti všeho nátlaku na svědomí a jednak o velikém prospěchu, kterýž náboženství a státu z pravé křesťanské snášelivosti plyne, pohnuty se viděli“ a. t. d.[23])

Se stanovením textu tolerančního patentu spadávají v státní radě dvě jiná na toleranci se vztahující jednání. Jindřich František hrabě z Rottenhan-ů († 1809), guberní rada v Čechách, později ve vysokých státních úřadech ve Vídni, povzbuzen čistým pudem svědomí a ohnivou horlivostí v službě své, obrátil se dne 20. října 1781 s přednešením následujícího obsahu k císaři: „Vašemu Veličenstvu bylo vyhraženo, v státě, kde zastaralé předsudky, ano říšské základní zákony ducha pronásledování posvěcovaly, snášelivosti jedním rázem k té platnosti dopomoci, kterouž hlas lidskosti a pravá filosofie jí vykazuje. Avšak když Vaše Veličenstvo všecky v rozsáhlých státech svých bydlící nekatolické poddané z nátisku svědomí osvobodilo a národnímu obchodu a průmyslu přitažením cizích obchodníků, umělců a kapitalistů skvělou vyhlídku otevřelo, bylo pravou bohabojností rozohněné srdce Vašeho Veličenstva zajisté daleko vzdáleno toho, své vlastní, katolické náboženství v nebezpečí vydati, to však předce se stane podle mého skromného náhledu nezbytně místními poměry, jestliže toleranční zákon v Čechách tím způsobem proveden bude, jak podle dvorského dekretu ze dne 15. října [str. 26] v novinách prohlášen býti má. Nepřísluší mi, po tajných příčinách pátrati, které Vaše Veličenstvo pohnuly, toto prozatímní ohlášení nařiditi. Však závisí to vždy ještě na moudrosti Vašeho Veličenstva, v skutečném provedení beze všeho hluku ta obmezení ještě zaříditi, kteráž podle mého přesvědčení v Čechách a na Moravě nutná jsou, nemáli spasení tolika věřících v nebezpečí vydáno býti. Snášelivost záleží v odstranění všelikého nátlaku na svědomí a v bezpečnosti osoby, cti a majetku všem náboženským stranám zákonně zaručené. Chceli však kdo snášelivost přes tyto meze rozšířiti, musí prvé veškeré okolnosti politického a mravního stavu toho kterého národu přesně na váhu položiti, aby novým

[23]) Acta hist.-eccl. VIII, 865 a Ramshorn str. 252.

učením staré se nevytisklo, anebo dokonce jednou veřejný poklid prolitím krve obnoven býti nemusel. Nelze upříti, že za přítomného stavu české a moravské církve lutherské a reformované služby Boží ne jinak než s velikou opatrností a nikoli všeobecně zavedeny býti mohou. V rozličných krajích Čech a na Moravě jsou mnozí Taborité, anebo lépe řečeno lidé beze všeho určitého ponětí o náboženství roztroušeni, kněžstvo skládá se bohužel větším dílem z velice hrubých, nemravných a nevědomých nájemníků. Rozšíření tolerance a vyhlídka tím sobectví anebo fanatismu otevřená přivábí ze všech stran ze saských a braniborských zemí missionáře, kteříž, nechť jsou důvody jejich povolání sebe špatnější, nad zdejší duchovní pro nepopíratelný lepší stav svých vysokých škol přece značně vynikati budou. Následek toho bude ten, že v těchto krajích mnozí katolíci, oslepeni poutavým přednesem lutherských duchovních k Táboritům se přidruží, ti pak stanou se potom teprv soustavně vycvičenými lutherány a tudíž se všemi budoucími pokoleními pro katolickou církev ztraceni budou. Nemělo by to býti svatou povinností, tomuto neštěstí vyvarovati?“ Jakožto vhodné k tomu prostředky se navrhují: modlitebny a soukromé služby Boží buďtež jen na hranicích povoleny, posouzení zemského úřadu pak budiž zůstaveno, kde by něco takového dále v zemi se povoliti mělo; kněžstvo a školy, zvláště v krajinách Tabority obydlených, buďtež bez meškání opravě podrobeni, konečně, aby střídavým úspěchem strannictví nepokoje nevznikly, buďtež vrchnostenské úřady panujícímu náboženství vyhraženy. Obavy v tomto přednesení vyslovené sdílel v státní radě Hatzfeld. „V několika letech prohlásí se čtvrtý díl národu za nekatolický, a opravdoví nekatolíci nelnou nikdy k zeměpánu, kterýž není jejich náboženství. Nechť se pohledí na mravouku nekatolíků, kterouž důkladně znám, na odstranění postu, ušní zpovědi, na slavenou jimi nepotřebnost dobrých skutků, na možnost, s nehodným manželem se dáti rozvésti a v opětné manželství moci vstoupiti a na mnohé jiné věci, kteréž nekatolickým náboženstvím ve všem, co se smyslnosti dotýká, proti katolickému náboženství mnoho volnosti dávají, i lze si snadno představiti, jak lehko tělesný katolík sveden býti může. Přeji si tedy, aby tento spis hraběte R. učinil dojem a aby toto vyhlášení v Čechách a na

Moravě bylo poodloženo." Kressel a Gebler naproti tomu neuznali přednešení za tak závažné, aby proto změna v právě vydaném zákoně učiněna byla a Kounic připomenul: Hrabě R. uznává sám, že v krajinách, kde duchovenstvo i lid více osvícen jest, kostely a modlitebny různých náboženství bez závady pohromadě býti mohou. Ale tak jak nynější hrubý stav kraje chrudimského, čáslavského, králové-hradeckého a t. d. líčí, tak bylo jak povědomo téměř všude zprvu a tehdy, když rozličným náboženským stranám kostely a modlitebny se povolily, kteréž podle přiznání hraběte R. nyní beze vší závady trvají." Dne 6. listopadu 1781 oznámeno státní radě: „Jeho Veličenstvo, onoho připomenutí, učiněného několika členy státní rady za příčinou promemoria hraběte R. o toleranci, aby dvorskému úřadu k budoucímu dle toho se zachování uloženo bylo, žádných cizích, nýbrž tuzemských a spolehlivých lidí za duchovní správce nekatolíkům potvrzovati, proto užíti neráčili, nýbrž svrchu uvedené promemorium prostě uložili, poněvadž v hlavním rozhodnutí ze dne 23. října dotyčný předpis již vydán a také ohledně potvrzení, jehož stávající těšínské a uherské konsistoře uděliti mají, potřebné zařízení již učiněno."

Taktéž dne 20. října 1781 předložil hrabě Blümegen, cancellarius supremus, odvolávaje se na obdržené císařské povolení, následující návrh tolerančního nařízení: „Jakož Jeho c. k. apošt. Veličenstvo s jedné strany tajnými bludaři, jichž počet v dědičných zemích a najmě v některých krajích vždy víc a více roste, do nemilé nutnosti uvedeni byli, v tom úmyslu, aby takoví bludaři, kteříž větším dílem také o svém domnělém náboženství pravého ponětí nemají, alespoň zásady jeho sobě osvojili a mravní charakter svůj vzdělali, a takto předce jako křesťané živi byli a dobrými poddanými zůstali, křesťanskou toleranci ve veškerých c. k. dědičných zemích povoliti, tak i z druhé strany nejusilovnější přání Jeho Veličenstva se nese k zachování Svých nejvěrnějších poddaných při samospasitelné křesťansko-katolické víře a k obrácení těch, kdož dosavad od ní odpadli, a směřuje tudíž nejvyšší úmysl Jeho c. k. Veličenstva k tomu, aby křesťansko-katoličtí duchovní správcové za přítomného stavu věcí se zdvojenou horlivostí k tomu pracovali, aby netoliko praví katolíci při své samospasitelné víře

napotom udrženi a v ní utvrzeni, nýbrž také ti, kdož se dosavad od ní odchýlili, k ní zase zpět přivedeni byli. Má se však při tom častěji již poručenou cestou skromnosti a evangelické tichosti, následovně s upuštěním od všeho nátisku anebo dokonce tupení vyznavačů protivného náboženství postupovati, jelikož jen vnitřní přesvědčení a vlastní dobrý příklad horlivých duchovních a křesťanů v tomto ohledu žádoucí ovoce přinese, hany naproti tomu a přepjatá horlivost zlo rozmnoží. Guberniu (vládě, zemskému hejtmanství) oznamuje se tudíž tento nejvyšší záměr k tomu konci, aby tamním biskupům uložilo, by podřízenému kněžstvu přiměřené navedení a napomenutí dali.“ V státní radě shledáno takové vyzvání biskupů a kněžstva býti povážlivým, poněvadž by mnohá přepjatá horlivost se domnívala tím býti chráněnou, skromný pak a opravdu dobrý duchovní správce bez toho opatřování všeho potřebného pilen bude. Než mohlo by se zemským úřadům poručiti, aby se vydánu býti majícím tolerančním oběžníkem s biskupy k dalšímu duchovenstvu oznámení zvláště sdělili, jinak by zvyklý tomu venkovský farář a klášterní mnich řekl: my jsme o tom naším biskupem nebyli zpraveni. Toto zařízení vymáhalo by o několik výtisků toho tištěného oběžníku více, prospělo by však dílu a nepodalo by příležitosti k vytáčkám. Podle toho schválil císař dne 22. října 1781 následující nařízení, kteréž veškerým zemským úřadům vydáno býti mělo: „Jeho cís. král. ap. Veličenstvo ráčili nejmilostivěji poručiti, aby se zemští úřadové tištěným oběžníkem, jenž za příčinou všeobecného zavedení křesťanské tolerance co nevidět do zemí se pošle, zároveň s veškerými biskupy sdělili, aby jej podřízenému světskému a řeholnímu duchovenstvu v povědomost uvedli. Současně budiž biskupům stručně uloženo, aby podřízené duchovenstvo a zvláště zřízené duchovní správce ke skromnému plnění jejich úředních povinností napomenuli a jim zejmena na srdce vložili, by se všem podnětům k hádkám u věcech víry pečlivě vyhýbali, podle pravého smyslu křesťanské snášelivosti i proti bloudícím laskavě a se vší tichostí se chovali, následovně všech neslušných výrazů anebo dokonce tupení vyznavačů protivného náboženství se varovali, tím více však zřetelným a zdárným vyučováním, přesvědčováním a dobrými příklady, jak to bez toho povinnost

horlivých duchovních správců vyžaduje, svěřené sobě církve v pravém samospasitelném náboženství utvrzovali anebo bloudící zpět přiváděli. Což se guberniu (vládě, zemskému hejtmanství) k tomu konci na srozuměnou dává, aby ve smyslu toho veškerým biskupům čeho potřebí uložilo, zároveň pak také nejpřísnější plnění a šetření tohoto Nejvyššího nařízení co nejbedlivěji dbalo." Dvorská kancelář sdělila se tímto nařízením dne 24. října se zemskými úřady, zemští úřadové pak s biskupy.[24]) Potom pak (dne 15. června 1782) obdržely všecky konsistoře pánů biskupů, ne méně všecky nadací ústavy a kláštery rozkaz, aby všecka ve veřejných náboženských věcech vydaná nařízení (mezi těmi také toleranční oběžník) do zvláštní knihy neb protokolu s nápisem: „cís. král. zeměpanská nařízení a zákony ve veřejných náboženských věcech" vnesly, tu knihu na radním stole anebo v konventu k nahlédnutí každého chovaly, schválně svolanému konventu každoročně zřetelně a srozumitelně přečetly a po každé datum, kdy se tak stalo, v dotčené knize písemně poznamenaly. [25])

Státní radou stanovený toleranční patent sám došel dvorské kanceláře s následujícím Nejvyšším rozhodnutím ze dne 23. října 1781: „V příloze dostává kancelář změněné sepsání reskriptu, jenž všem zemským úřadům poslán a bez průtahu vypraven býti má. Kanceláři dokládám tímto k budoucímu dle toho se zachování, aby možnoli jiní než tuzemští poddaní za duchovní správce nekatolíků se nepřijímali: o čem však zemští úřadové zvláště poučeni býti mají."

Dvorská kancelář nadepsala toleranční patent císařským jmenem: „Jozef II." a položila na konec datum: „Ve Vídni, dne 13. října 1781", protože toleranční patent v skutku nic jiného není, než na přednešení dvorské kanceláře ze dne 26. září

---

[24]) České gubernium n. př. poslalo dne 30. října 1781 arcibiskupovi v Praze v té příčině přípis následovně začínající: „Nejdůstojnější v Bohu kníže! Přiloženým k nejvyššímu rozkazu vydaným oběžníkem za příčinou trpění vyznavačů aug. a helv. náboženství a nesjednocených řeků sdělujeme se s Vaší knížecí Milostí k tomu konci, aby dle nejvyššího rozkazu podřízenému světskému a řádnému duchovenstvu k nejpřísnějšímu šetření oznámen byl." Otištěno v Pražských sbírkách II, 106.

[25]) Trattnerova sbírka I, 214.

vydané Nejvyšší rozhodnutí [str. 21]. Jiný podpis na prvopisu patentu dvorské kanceláře se nenachází. [26]) Vypraven byl ke guberniím následujících zemí: Čech, Moravy, Slezska, nad Enží, Štýrska, Korutan, Krajiny, Terstu, Tyrol, Předního Rakouska, Haliče, Dolního Rakouska. Týchž zemských úřadů došel dne 30. října oběžník s dodatkem, aby možnoli jiní než tuzemští poddaní za duchovní správce přijímáni nebyli.

Jednotlivé zemské vlády ohlásily nyní toleranční patent oběžníky, přiměřenými zvláštnostem a kancelářskému slohu té které země.

V Horních Rakousích stalo se to vlastním způsobem patentu, jehož úvod a konec takto zní: „My Jozef II. milostí Boží volený Římský císař, povždy rozmnožovatel říše, král Německý, Uherský a Český a t. d., arcivévoda Rakouský, vévoda Burgundský a Lotrinský a t. d. vzkazujeme veškerým c. k. zeměpanským, tolikéž soukromým, duchovním i světským panstvím, pánům poplatním, vrchnostenským úřadům, městům, městysům, nadacím ústavům, klášterům, duchovním správcům, obcím a jednomu každému z Našich věrně poslušných poddaných, v jakékoli hodnosti a stavu v Našem arcivévodství nad Enží usedlí jsou, Naši c. k. zeměpanskou milost a dáváme vám též nejmilostivěji věděti. Přesvědčeni s jedné strany o škodlivosti všeho nátlaku na svědomí a t. d. Jakož pak těmito všeobecně ustanovenými opatřeními obecnému prospěchu a vzrůstu Našich států dle možnosti napomáhati a Našim věrným poddaným vykonávání oněch určitých náboženství, ke kterým se přiznávají, dovoliti zamýšlíme:

[26]) Grossing, někdejší c. k. dvorský tajemník, dává v spisu svém o toleranci r. 1784 v Lipsku vydaném na str. 43 následující objasnění toho, jež se akty ovšem prokázati nedá: „Nařízení toho druhu bývají jindy v rakouských státech česko-rakouskou dvorskou kanceláří s předesláním zeměpanského jmena a se vší kancelářskou slávou podpisována; však tentokráte (při tolerančním patentu — Grossing ten však nesděluje, nýbrž jen dolnorakouský oběžník —) nechtěl ani jediný dvorský rada jmena svého k podpisu propůjčiti, poněvadž se každý bál předhůzek lůzy, kteráž obecně toho dvorského radu za rádce a spisovatele toho kterého nařízení považuje, jenž náhodou na něm podepsán jest. Kancelář pokládala to tedy z vlastenecké bázně za prospěšnější, toto nařízení v způsobu okružního listu na takovýto neočekávaný výjev ještě nepřipravené lůze předložiti.“ A předce uveřejněn patent v Horním Rakousku tiskem se vší kancelářskou slávou!

tak i všechněm vám zprvu uvedeným panstvím a vrchnostem co nejpřísněji se poroučí, aby jste toto Naše nařízení netoliko každému v povědomost uvedly, alebrž k tomu, aby také s vaší strany v nižádném ohledu proti němu jednáno nebylo, nejbedlivější zření měly. V tom děje se Naše nejvyšší a také opravdová vůle a rozkaz. Dáno v našem hlavním městě Linci, dne 13. října 1781. Kryštof hrabě a pán z Thürheim, zemský hejtman. Jiří Verlet Löwengreif, tajemník.“ [27])

Oběžník pro Dolní Rakousy má následující začátek a konec: „Z rozkazu Římského c. k. apošt. Veličenstva činí se Dolnorakouskou vládou obecenstvu tímto známo; jelikož Jeho Veličenstvo skrze dvorský dekret ze dne 13. října t. r. nejmilostivěji rozhodnouti ráčili, že Jeho Milost přesvědčeni z jedné strany a t. d. Což se jednomu každému k vědomosti a nejposlušnějšímu dle toho se zachování tuto ohlašuje. Ve Vídni, dne 13. října 1781.“

„Cirkulář strany všeobecného uvedení křesťanské tolerance v markrabství Moravském“ počíná: „Jeho císařsko-královské Veličenstvo náš nejmilostivější dědičný zeměpán a kníže přesvědčeni s jedné strany o škodlivosti všeho násilí, kterékoli se svědomí činí a s druhé strany o velikém užitku, vyplývajícím pro náboženství a stát z pravé křesťanské snášelivosti, Nejvyšším reskriptem ze dne 13. přijatým dne 26. října b. r. milostivě se pohnuta cítili a t. d. a končí: „Pročež královský pan krajský hejtman se poukazuje, ať takovéto Nejvyšší rozhodnutí nejen bezodkladně v kraji, kterýž mu podřízen, veškerým zemským vrchnostem, magistrátům, městským radám a obyvatelům rozdáním většího počtu tištěných cirkulářů náležitě v známost uvede, a aby témuž ani v nejmenším na odpor jednáno nebylo, nad tím se vší pilností přísně bdí, nýbrž také tuzemským nakladatelským knihtiskařům dopustí, takovéto ve větším počtu než jinak se stává, tištěné cirkuláře jednomu každému, kdožkoli si ho žádá, vydávati, aby tak dostatečně též v jiných zemích rozšířen byl. Dáno v Brně, dne 27. října 1781. Kryštof hrabě

---

[27]) Z okolnosti, že toleranční patent v Horních Rakousích skutečným způsobem skutečného patentu prohlášen byl, povstal asi omyl u Meynerta str. 43 a G. Wolfa str. 75, jakoby toleranční patent z Lince datován byl.

z Blümegenů. František Dominik Hülseberg.“ Tento cirkulář byl také v českém jazyku prohlášen (Cyrkulář Strany wsseobecného Vwedenj Křestianské Tolerance w Markhrabstwj Morawském pod Dátum 27. Dne Měsýce Ržjgna Roku 1781).[28])

V Haliči, kdež dovoleno bylo protestantům již patentem ze dne 17. září 1781, na všech místech dle svého náboženství zcela bez překážky žíti a se modliti, a k vykonávání svých bohoslužeb ve Lvově, Jaroslavi, Zamoszczi, Zaleszczykách, Biale a Podgorze v kraji Věličském vlastní modlitebny a pastory vydržovati, byl tento patent, kterým augsb. a helvetským souvěrcům, dále nesjednoceným řekům soukromé vykonávání pobožnosti po způsobu jejich náboženství se dovoluje, v německé a polské řeči uveřejněn. Počínáť: „Od Jeho a t. d. poněvadž nejvýš zpomenuté Jeho cís. král. Veličenstvo Náš nejmilostivější zeměpán a kníže vlastním sem seslaným reskriptem ze dne Vídeň, 13. října 1781 k dalšímu ohlášení milostivě vynésti ráčili, že přesvědčeni jednak“ a t. d. i končí: „Kteréžto nejvyšší rozhodnutí tudíž kr. úřadům krajským a podkrajským, městským a vrchnostenským, obcím a jednomu každému, zvláště komuž na tom záleženo, tímto se v známost uvádí. Ve Lvově, dne 10. listopadu 1781. Jozef sv. ř. ř. hrabě z Brigido. Antonín Feldhofer, sekretář.“ (Viz polský text v příloze.)

V Čechách vyšel „Gubernialní dekret týkající se nejvyššího nařízení daného ve Vídni dne 13. října 1781“ v následujícím znění: „Jeho cís. král. apoštolské Veličenstvo ráčili dle Nejvyššího dvorského reskriptu ze dne 13. října běžícího měsíce a roku tuzemskému cís. král. zemskému gubernium co nejmilostivěji v známost uvésti, kterak přesvědčeni s jedné strany a t. d. — král. krajský hejtman nechť dle toho toto nejvyšší rozhodnutí bez nejmenšího odkladu v svém sobě svěřeném kraji v známost uvede a ihned cedule vzhledem tohoto prohlášení sem zašle. Dáno na královském hradě Pražském dne 30. října 1781. Karel Egon kníže Fürstenberg. Jozef Duchet.“ [29]) Když se ukázalo, že toleranční patent v některých krajích země

[28]) Viz přílohu, kdež se podává ve všem věrný otisk tohoto tolerančního cirkuláře jak česky tehdy ohlášen byl. Překl.

[29]) Vytištěno v sbírkách Pražských II, 22.

(v kraji Chrudimském) teprv 1. prosince 1781 a sice jen v řeči německé uveřejněn byl, udalo gubernium k své omluvě, že myslelo, že onen patent jen cizozemců buď již v zemi se nalézajících aneb do země přicházejících, se týkati může, jakož že si ani neumělo pomysleti, že by mezi tamními poddanými někteří se nalézati měli, kteříž by toliko dle vnějšího obcování a zdání katolíky, uvnitř však a podstatně evangelíci byli. Gubernium oznámilo dále, že k poptávce Čáslavského krajského úřadu, zdali toleranční patent také na ty, kdož od katolického náboženství odpadnouti chtějí aneb ještě soukromí a tajní nekatoličtí poddaní jsou, se vztahuje, v ten rozum odpovědělo, že dokud takovíto lidé žádných výtržností netropí, má se to strany víry prostě přehlížeti. Dvorská kancelář shledala, že to všecko jest na odpor nejvyšším nařízením i byla pro to, aby toleranční cirkulář na Moravě v českém jazyku v známost uvedený českému gubernialnímu úřadu k bezodkladnému tiskem vydání a prohlášení dodán [30]) a tento vůbec na nejpřísnější ostříhání v tolerančním patentu vydaných nařízení poukázán byl. V radě státní byli Löhr a Kressel pro důkladné poučení zemského úřadu. „Toleranční zásady jsou pohříchu pramálo známy, ješto tytéž jsou nejhlavnější části učení Kristova, apoštolů a otců, jež pozdějšími bohosloveckými disputacemi zatemněno bylo.“ Gebler vyslovil se pro přísné potrestání a pro ohlášení tolerančního patentu též v české řeči. „Nejvyšší zcela patrný úmysl jest, aby se tajný nekatolík přihlásil, aby znám byl, aby mu dle jeho učení bylo opatřeno vyučování a on skrze to dobrým poddaným učiněn byl.“ Kounic navrhoval důtku a pravé poučení, rovněž souhlasil úplně s Geblerem, radícím, aby k tolerančnímu jednání zvláštní komise sestavena a dotyčný referent v pánu v. Rieggerovi [31]) ustanoven byl, an jakožto bývalý výborně způsobilý profesor kanonického práva dozajista pravé zásady

---

[30]) Tím se vysvětluje, že znění prvního českého textu téměř doslovně srovnává se s moravským, jemuž jak vidno prvotnost přináleží. Viz přílohu. Překl.

[31]) Jozef Antonín Štěpán v. Riegger († 1795) byl postoupně profesorem duchovního práva ve Freyburku, státního práva v Praze, dvorský rada knížete Švarzenberka, gubernialní rada v Praze. Viz Wurzbach XXVI, 121.

u věcech církevních má. Nejvyšší rozhodnutí (resolutio Augustissima) ze dne 15. ledna 1782, svědectví to císařské nelíbosti, zní: „Poněvadž z celé této zprávy českého-gubernia vidno, že hlavy trpí závratí, a proti tomuto stavu nikoli důtka, ale ovšem očividné a nesnadně zapomenutelné poučení pomůže: abych se tedy takovéto nechybil, neshledávám ničeho za přiměřenější, než aby z kanceláře ihned knížeti z Fürstenberku dáno bylo poručení, aby týž a die recepti ve 24 hodinách s dvěma vybranými rady sem na cestu se vypravil; zde nechť se s nimi v kanceláři ohlásí, všecka předběžná akta prohledne a důkladného poučení přijme, jak by u věcech tolerančních jednati měl, a poněvadž se toto během několika dnů zajisté pořídí, tedy aby úřadování odkladem netrpělo, nabyvše poučení a odstranění všech pochybnosti ihned do Prahy se vrátiti mají, aby dle toho tam všecko příslušně zařídili.“ Když pak císař též i nadále pozoroval, že v českém guberniu ani svornosti ani řádného vedení v úřadě ani zásad, jež jim tak často opětovány byly, nestávalo, v duchovních věcech všecko převráceně se pojímalo a vyřizovalo, prohlásil rozhodnutím ze dne 2. června 1782: „Povinnost a láska k vlasti vyžadují ode Mne, abych změnu v tom učinil.“ Vrchní purkrabí byl milostivě ze svého úřadu propuštěn. Dle pozdějšího dvorského dekretu (ze dne 6. května 1791) se toleranční patent na Ašský lenní okres, v němž protestantské náboženství nikoliv teprv trpěno, nýbrž již od více než sto let zavedeno bylo, nevztahoval, nýbrž když by mezi oboustrannými náboženskými vyznavači nedohodnutí nastala, třeba šetřiti tam obvyklých ustanovení, však vždy stále s ohledem na výsady panujícího náboženství katolického, pokud tytéž, aniž by právo třetího rušily, mohly udrženy býti.

V Bukovině, kdež „všickni vyznavači křesťanského náboženství stejných práv, vzhledem vykonávání svých bohoslužeb a vychování dítek“ již požívali, nebyl toleranční patent ani za vojenské administrace aniž za civilní administrace 1. říjnem 1786 zavedené prohlášen.

„Oběžník cís. král. úřadu ve vévodství Slezském daný všechněm cís. zemským staršinstvům, vrchnostem a městským úřadům strany příštího ostříhání pravé křesťanské tolerance počíná: „Jeho řím. c. k. apošt. Veličenstvo přesvědčeni o ško-

dlivosti všeho nátlaku na svědomí" a t. d. a končí: „Ostatně očekává Jeho Veličenstvo nejmilostivěji ode všech nekatolických stavů a poddaných, že těchto jim tuto udělených milostí a svobod nijakž nebudou zneužívati, nýbrž spíše následkem vyšlých již zvláštních publikac se skromně a pokojně míti budou, všelikého opovrhování aneb snad docela tupení katolické bohoslužby a katolického duchovenstva k uvarování se nejpřísnějšího trestu, jakož i všech hádek o věcech víry dozajista se zdrží a další nejvyšší zeměpanské ochrany hodnými se učiní. Již pak dle tohoto nejvyššího rozhodnutí též veškeří král. staršinští úřadové zemští, vrchnostenští a městští ve všech sem spadajících případech určitě a pilně se zachovaji. V Opavě, dne 30. března 1782." Slezský toleranční cirkulář má více zvláštností, an nejprve v odstavci 3 a 5 na protestantskou konsistoř v Těšíně stávající ohled béře a působnost této určuje, potom pak v odstavci 1 a 6 dvě na dosavadní obvyklosti spočívající výsady uznává; totiž že protestantští nemocní v Těšínském kraji a na panství Gočdorfském v Opavském kraji od katolických duchovních nesmějí navštěvováni býti, a že v knížetstvích Těšínském a Bílském jakož i na panství Gočdorfském dítky z míchaných manželství náboženství rodičů následovati mají. Tyto zvláštnosti, jimiž slezský toleranční oběžník se od oběžníků všech ostatních zemí liší, jsou výsledkem od představených církve milosti A. V. v Těšíně vedených, náboženských stížností, kteréž od dvorské kanceláře dle návrhu ze dne 30. ledna 1782 dekretem ke královskému úřadu v Slezsku vydaným ze dne 20. února 1782 se vyřídily. Dle toho dekretu dvorského všecky ony předměty, v jejichž držení augsburští vyznavači knížetství Těšínského,. Bílského a panství Gočdorfského dle veřejné smlouvy, obyčeje a udělených svobod se nalézají, jim také jakožto řádná výsadní práva zachovány býti mají; až dosud užívané svolovací listy, kteréž protestantští duchovní, k nemocným svého náboženství povoláni jsouce, pokaždé od katolických farářů vyžadovati museli, zcela se odstraní; místo dosavadní náboženské komise v Těšíně zřízena budiž řádná konsistoř ze samých protestantů pod katolickým předsedou a věci, jež do jejího područí dány býti mají, nechať se naznačí, konečně zřízení modlitebny v Bílsku všelijak se podporovati má.

Ve Štýrsku, kde cirkulář toleranční v 5000 tištěných exemplářích rozdělen mezi všecky úřady a krajské hejtmany, a kde tito poslednější všech panství, vrchností a městských úřadů o něm vyrozuměti a jej ve všech městech a obcích ohlásiti měli, začíná tento „oběžník, de dato Hradec 27. října 1781 týkající se, augsb. a helv. souvěrcům, potom nesjednoceným řekům, povolených soukromých pobožností a v té příčině předepsaných pravidel“, takto: „Podle obsahu ddo. Vídeň dne 13^{ho}, a praesentato 27^{ho} hujus, sem došlé cís. král. bezprostřední resoluce, Jeho Řím. cís. král. apoštolské Veličenstvo přesvědčeni s jedné strany“ a t. d. a končí: „Což všecko tímto podle tohoto Nejvyššího nařízení všem a jednomu každému, právníkům, panstvím, držitelům poplatků, vrchnostem a městským úřadům, také občanům a obyvatelům k nejposlušnějšímu jak nejpečlivějšímu tak neporušenému provedení, ostříhání a zachování se ohlašuje. V Hradci, dne 27. října 1781. Ex Consilio Caes. Regii Gubernii Int. Austr. Jan Karel Wolffzeil, šlechtic z Höffstädtu.“

V Terstu a území jeho stalo se ohlášení dne 3. listopadu, kdež 300 v německém a vlašském jazyku tištěných oběžníků posláno úřadům jakož i evangelickým a řeckým nesjednoceným sborům, v hrabství Gorico-Hradišťském dne 5. listopadu 1781. (Viz přílohu.)

Od cís. král. zemského hejtmanství pro Krajinsko do tisku daný a třem krajským hejtmanům v Postojné, Lublani a Novém Městě (Rudolfswerthu) k ohlášení všelikým městským a panským úřadům dne 3. listopadu 1781 dodaný oběžník počíná: „Od řím. cís. v Německu, v Uhrách, Čechách a Jeruzalémě král. Veličenstva zemského hejtmanství v Krajinsku: všem a každému tímto oznámeni se činí. Přesvědčeni s jedné strany“ a t. d. Závěrek zní: „Tato takto projevená nejvyšší vůle se tudíž dle došlé sem nejvyšší bezprostřední resoluce ze dne 13. praes. 31. předešlého měsíce k vědomosti každého, dotyčně ostříhání jí tímto obecně ohlašuje. V Lublani, dne 3. listopadu 1781. František Adam hrabě z Lambergu, zemský hejtman. Ad mandatum Sac. Caes. Regiaeque Maiestatis in Consilio Supremi Capitaneatus Ducatus Carnoliae. Wolfgang Zollmann.“

O tolerančním patentu v Tyrolsku nejrůznější náhledy jsou rozšířeny. Hase, církevní dějepisec, praví: „Tento tole-

ranční edikt nebyl v Tyrolsku a Uhrách přijat“ [32]); Schulte, církevní právník: „Toleranční patent platil pro dotyčné korunní země, pokud tyto jak samo sebou se rozumí, tehdy byly rakouské, však nikoliv pro Tyrolsko“ [33]); Rheinwald: „Když toleranční patent vyšel, sdělil ho Jozef oběma svrchovaným prelátům, arcibiskupu-knížeti Solnohradskému a biskupu Brixenskému rovněž k použití. Bylť však od těchto ad akta položen.“ [34]) Dle toho Klose: „Poukázáno k tomu, že Jozefův toleranční edikt v Tyrolsku nebyl prohlášen, že tudíž zde žádné platnosti nemá, jakoby nedbalost neb neposlušnost biskupů Solnohradského a Brixenského, kteříž jej byli ad akta položili, edikt ten v Tyrolsku neplatným učiniti mohla“ [35]), a opětně: „Rakouský Protestant“: „Také na zemském sněmu věc ta (Zillerthalských) projednána byla. Vzdor jednotlivým mužným hlasům ze stavu sedlského a měšťanského v prospěch tolerance byla se strany šlechty a duchovenstva petice k státní vládě uzavřena, v níž mělo býti dovoděno, že toleranční patent v Tyrolsku žádné platnosti prý nemá, poněvadž tu nebyl prohlášen. Jest to sofistika, kteráž i dnes ještě se oblibuje. Císař Jozef II. sdělil toleranční patent i svrchovaným prelátům, arcibiskupu-knížeti Solnohradskému a biskupu Brixenskému k použití, tito však odložili jej ad akta.“ Co platnosti tolerančního patentu pro Tyroly se týká, nemůžeť o ní, ježto patent ten výslovně pro Tyroly zároveň vydán byl, jak samo sebou se rozumí, býti nižádné pochybnosti, jakž se to i od nepředpojatých katolíků dávno uznalo. Tak píše Brixenský dějepisec G. Tinkhauser: „Nikdo platnost tolerančního patentu pro Tyroly z příčiny neprohlášení jeho opravdově nebude chtíti vyvraceti“ [36]), a jiný katolický spisovatel: „Toleranční patent byl pro celý obvod Rakouských dědičných zemí veřejně tiskem prohlášen, a jest tudíž i pro Tyrolsko platný.“ [37]) Než i opomenutí publikace musí každý

[32]) Církevní dějiny. 10. A. (Lipsko 1877) str. 567.

[33]) J. F. Schulte: Úvahy o postavení katolické církve a protestantských vyznání v Rakousku před konkordátem z 18. srpna 1855 a patentu z 8. dubna 1861, jakož i na základě obou. Praha 1861, str. 10.

[34]) Evangeličtí vyznavači v Zillerthalu. Berlín 1837, str. 11.

[35]) Herzegova Reální Encyklopaedie XVIII, 507.

[36]) Tiroler Stimmen 1862, Nr. 2.

[37]) Die Protestantenfrage in Tirol. Mnichov 1860, str. 15.

za nemožné míti, kdož uváží, že jakož ve všech c. k. dědičných státech, tak též v Tyrolsku byla zemská vláda, kteráž by takovýmto opomenutím takové trestuhodné neposlušnosti se byla dopustila, jakéž v spořádaném státě nedá se mysliti. Domněnka pak, že by oba jmenovaní preláti sobě podřízenému duchovenstvu toleranční patent byli zamlčeli, znamená lojalitě těchto císaři Jozefovi tak věrně oddaných mužů nedůvěřovati, což hned dlužno míti za neoprávněné. A že právem tak souditi se musí, dokázáno úplně archivními listinami. Gubernium v Jinomostí obdrželo toleranční patent dne 31. října. V 2000 exemplářích tištěný oběžník gubernia ze dne 6. listopadu 1781 sdělen jest: všem biskupům (dle dekretu dvorské kanceláře z 24. října 1781), krajským úřadům (dne 19. listopadu poštou), městům, vrchnostem (zemským a horským soudům), dále „k nahlédnutí a vědomí, též náležitému dle něho se zachování a jeho ostříhání“ hornorakouské vládě, fisku a veškerým profiskalním úřadům, consessui in causis s. P. et C., tyrolskému zemstvu, zemské hejtmanské správě v Bocenu, městskému hejtmanství v Tridentu, panu rektorovi a akademickému senátu vysokých škol. Biskupové, jichž obvod v Tyrolsku se nalézal neb do Tyrolska zasahal, sdělili opět se své strany, císařského rozkazu poslušni, toleranční cirkulář svému duchovenstvu. Tak arcibiskup Solnohradský (v únoru 1782 obzvláštně děkanu Zellskému v Zillerthale 6. února „k vědomosti, k rychlému náležitému dalšímu tím s dotyčným duchovenstvem země Tyrolské se sdělení a k bedlivému jeho ostříhání s brzkou zprávou, že tak učiněno“), biskup v Chiemsee (14. prosince 1781 a 4. března 1782), biskup z Freisingu, biskup ve Veroně, biskup Augsburský (23. července 1782). Kníže biskup Tridentský, Petr Vigil hrabě Thun, ohlásil jej netoliko svému duchovenstvu, nýbrž dal jej i ve vlašské řeči v plném obsahu v Tridentském časopisu uveřejniti. Kníže biskup Brixenský, hrabě Jozef v. Spaur, jinak „v ostříhání a provádění nejvyšších úmyslů obzvláštně se vyznamenávající“, uznal za dobré, proti ohlášení tolerančního patentu se své strany k císaři učiniti námitku, však s výslovným vyjádřením, že budiž další rozhodnutí jakékoli, je nejposlušněji přijme a podřízené duchovenstvo dle něho zpraví. Když námitka tato zamítnuta byla, prohlásil hned (21. března 1782) toleranční

patent duchovním správcům biskupství svého, t. j. netoliko duchovenstvu nalezajícímu se mimo jeho knížetství, nýbrž i v knížetství samém. Když biskup Churský s prohlášením prodléval, byla mu k císařskému rozkazu ze dne 31. března 1782 lhůta čtrnáctidenní ustanovena, po jejíž uplynutí úřad gubernialní bez další poptávky zastavením příjmů zakročiti měl. Ihned vydal biskup pastýřský list k svému tyrolskému duchovenstvu, v němž na císařská nařízení poukázal a k jich ostříhání je přísně napomenul. Tak tedy právě v Tyrolsku toleranční patent způsobem prohlášen, jenž všelikou výčitku vylučuje.

O prohlášení tolerančního patentu zemským hejtmanstvím v Korutansku nelze z nedostatku listovních pramenů ničeho zaznamenati.

Prohlášení téhož v belgických provinciích dle Vojtěcha Jägera prý 12. listopadu 1781, v Lombardsku dle Jozefa Helferta dne 30. května 1782 se stalo. Avšak císařský reskript z 30. května 1782 psaný arcivévodovi Ferdinandovi, náměstkovi a generalnímu kapitanovi v rakouském Lombardsku (důkaz to, že ani přítomnost papežova ve Vídni císaře k nijakým pro protestanty škodlivým rozhodnutím nepřiměla), praví již v prvním článku: „Naše již v známost uvedené předpisy ohledně křesťanské tolerance zůstávají netknuty, a musejí tudíž dokonale provedeny býti“.

Již dne 18. října 1781 předložil uherský dvorský kancléř hrabě František Eszterházy z nejvyššího nařízení u věcech náboženství sepsaný reskript s tím připomenutím, že když v náboženských záležitostech netoliko za příčinou zavedení křesťanské tolerance, nýbrž i více jiných resolucí vydáno bylo, tyto v jeden reskript spojiti za potřebné se vidělo, kterýmžto, aby pořádek náboženské soustavě přiměřený zachován byl, tu a tam jistý obrat dán býti musel. K tomu se vztahující Resolutio Augustissima z 24. října zní: „Reskript ať se podle připojeného, ode Mne stvrzeného návrhu vydá a zároveň má se ještě dále přiložené reskriptum za příčinou zpravení biskupů o tom pod jedním vyhotoviti.“ Dle toho vyšel ve Vídni 25. října 1781 uherský toleranční patent, spolu co odpověď na podání uherských protestantů z 29. dubna 1781, kterýmž tito za opětné uvedení do veškerých, jim zákonně přiznaných nábo-

ženských a politických výsad prosili. Obsahujeť tytéž ústupky, jako onen pro dědičné země, salvis ceteroquin iisdem legibus et privilegiis, quae in favorem Acatholicorum, seu respectu publici religionis exercitii seu vero quoad alia civilia Jura et Praerogativas iisdem quoque competentes, hucdum constituta sunt et quorum intuitu paullo inferius nonnullas benignas Nostras Resolutiones uberius declaraturi sumus. [38]) Biskupové a komitáty uráželi se tímto tolerančním patentem, protože z královské svrchovanosti s opomenutím zemského sněmu vydán byl. Pročež co tuto královská Milost udělila, potom 26. článkem zákona sněmu zemského z roku 1790/91 zabezpečeno bylo. [39])

Reskript uherské kanceláře od císaře schválený sdělen byl listem z 21. října 1781 dvorské vojenské radě, aby patřičným použitím a přizpůsobením pro poměry pohraničných distriktů zařízen byl, a kanceláři Sedmihradské. Tato, kteráž svrchu připomenuté oznámení v novinách neuveřejnila, poněvadž, jakž dne 19. října se vyjádřila, v Sedmihradsku žádných novin nestává, předložila 2. listopadu návrh reskriptu, kterýž v příčině zavedení tolerance Sedmihradskému guberniu měl býti podán, s tím připomenutím, že v Sedmihradsku, kdež zemské zákony úplnou rovnost uznaných náboženství připouštějí, ohlášení tolerance vlastně zbytečné jest, a nařízení to pouze k vůli spojení s ostatními zeměmi potřebí jest znáti. Ješto předloha schválení u státní rady došla, an uherský reskript pro Sedmihrady velmi dobře zdál se býti přizpůsobený, byl toleranční patent pro S e d m i h r a d y 8. listopadu 1781 guberniu pro notitia et publicatione sdělen a od tohoto dne 29. listopadu municipiím v známost uveden, jež se své strany jej na německý a valašský jazyk přeložiti a na branách městských a dveřích chrámových k všeobecné vědomosti přibiti daly.

Podle odstavce 7 tolerančního patentu obdržely c. k. university dne 4. prosince 1781 dovolení, aby i protestanty k hodnostem akademickým připouštěly. První rakouská universita, kteráž

---

[38]) Latinsky u K u z m á n y h o str. 139. Německy s datum vyhlášky v Břetislavi 21. prosince 1781 v Trattnerově sbírce I, 154.

[39]) Latinsky u K u z m á n y h o str. 153. Německy u L i n b e r g e r a str. 158. — J. I r i n y i, Dějiny vzniknutí 26. článku zákona z 1890/91 o náboženských záležitostech. Pešť 1857.

toho práva užila, byla Jinomostská, kteráž 23. července 1782 učiteli státního práva a publicistovi Augustu Ludvíku Schlözerovi v Göttingách hodnost doktora práv udělila.

Některé věci tolerančního patentu pozdějšími dvorskými dekrety blíže se určily. Tak mají

1. Poplatky štolní dle dvorského dekretu ze 17. října a 8. prosince 1783 toliko za oddavky a pohřby se odváděti, služba křtu však, jakožto svátosti k tomu, aby někdo křesťanem se stal nanejvýš potřebné, bezplatně, i bez udílení daru kostelníkovi se díti. Rovněž nekatoličtí poddaní dle nařízení z 20. března 1786 od placení na modlení osvobozeni jsou, ne však od poskytování tak zvaných snopků na odvrácení bouře (místo ovšem již odstraněného zvonění proti bouři), kteréžto učitelům k usnadnění jejich zaopatření a k zachování škol, tudíž k všeobecnému prospěchu vždy stále na penězích aneb v plodinách dávati se mají. Vůbec nemají k žádným jiným dávkám pro katolické duchovenstvo přidržováni býti než k těm, kteréž v nejvyšších resolucích odůvodněny jsou aneb z urbární povinnosti mohou požadovány býti. Dvorské toto ustanovení obsahující dekret z 12. února 1784 zdá se býti odpovědí k stížnostem protestantského duchovenstva mimouherských zemí, že jejich přifařenci pro poplatky vždy ještě od katolických místních duchovních správců vybírané nejsou s to, aby jejich nepatrné příjmy zlepšili. Ostatně nemělo podle císařské resoluce z 25. března 1784 zadržení štoly katolickým správcům duchovním nikdy bráněním náboženských služeb trestáno býti, poněvadž svobodné vykonávání služeb Božích, kterými pokoj dušem způsoben býti má, nikdy s osobním dlužním požadavkem nemá se směšovati

2. Odstavec 6 tolerančního patentu, týkající se náboženství dítek, má dle dvorského dekretu ze dne 28. srpna 1786 jen o dítkách platiti, kteréž po přestupu rodičů k některému trpěnému náboženství se narodí aneb při přestupu rodičů ještě zcela nedospělé, t. j. dvou- neb tříleté, tudíž k náboženskému cvičení ještě cele nezpůsobilé byly. Naproti tomu nesmějí katolicky zrozené a vychované dítky rodičů k některému nekatolickému náboženství přestouplých bez vlastního svolení a veřejného se přihlášení v jiném než katolickém náboženství vyučovány býti. K tomu nejsou leta nijakž předepsána, nýbrž jakmile

se ukáže, že dítě čilé ponětí o svém živobytí a o bohoslužbě vůbec na jevo dává, musejí takové dítky, kteréž mezitím u svých rodičů se ponechaly, když k některému jinému než ke katolickému náboženství se samy prohlásí, v přítomnosti faráře a rodičů neb příbuzných o to se vší mírností vyptávány, potom na šestinedělní cvičení faráři odevzdány, a po jeho ukončení opět shora připomenutým způsobem otazovány býti a napotom buď v katolickém náboženství nerušeně se ponechati, aneb v druhém pádu, jako jiní nově přihlášení svému osudu a dalšímu vedení rodičů svých se zanechati. Ale jakož nepravé jest, nekatolickým rodičům dítky jejich odjímati, aby v katolické víře se vychovaly, tak není též dovoleno, židovským rodičům dítky jejich bráti, aby se křtily. Jenom ty, kteří rozumu užívati umí a dostatečné známosti dosáhly, buďtež křtěny. Neboť jest lépe a náboženství prospěšněji, míti dobré křesťany než mnoho pokřtěných. Nalezenci, kteříž v některém od státu zařízeném veřejném nalezinci opatření své mají, dle Nejvyššího rozhodnutí z 30. srpna 1782 v katolickém náboženství vychováni býti mají.

3. Druhý článek, o školách, byl potom [40]) v ten smysl obmezen, že, kde již katolických učitelů stává, ustanovení nekatolických učitelů potřebí není, naproti tomu v místech, kdež není katolického učitele, avšak dostatečný počet (nejméně 30) školních [41]) nekatolických dítek se nalézá, musí o zřízení nekatolické školy pečováno býti. Vizitace nekatolických škol byla až do ustanovení superintendentů svěřena pastorům tím způsobem, aby pololetní zprávy podávali. K zjištění stejného vyučování měli krajští děkani aspoň jednou do roka dohlížeti. [42]) Nekatoličtí učitelové musejí dle předpisu býti zkoušeni a od nekatolíků samých se vydržovati. [43])

4. V odstavci 7 tolerančního patentu upravená způsobilost nekatolíků k provozování živnosti a dosazování v úřady civilní naskrze v platnosti se zachovala. Když Kutná Hora v Čechách za potvrzení svých privilejí prosila, rozhodl císař (8. října

[40]) Dvorský dekret z 23. srpna 1782.
[41]) Dvorský dekret z 3. dubna 1786.
[42]) Dvorské rozhodnutí ze 17. února 1784.
[43]) Dvorský dekret ze 14. listopadu 1783.

1782): „V těchto privilejích se nalézající místa odporující toleranci, zvláště strany výslovného vyloučení protestantů z práva měšťanského a jiných způsobů výživy, prostě buďtež vypuštěny.“ K dotazu hraběte Jozefa Brigido, náměstka v Haliči, smíli i lidi cizého trpěného náboženství k nepatrnějším službám připustiti, dáno (31. března 1783) vyřízení: „Slovo tolerance obsahuje v sobě, že bez rozdílu pro ony panujícího a ony tři trpěných náboženství v jakýchkoli úřadech, kteréž věcí náboženských se nedotýkají, u výběru a ustanovení jich toliko na způsobilost a poctivost se hleděti má.“ Konečně stanovil dvorský dekret z 31. ledna 1782, že civilní úředníci, kteříž se za nekatolíky prohlásí, per viam dispensationis tak dlouho ve svých službách se ponechati mají, pokud by se jich svým špatným obcováním neb spáchaným strannictvím a nenávistí proti svým katolickým spoluobčanům nehodnými neučinili. Však vzhledem všech ad nutum amovibilium aneb na jistý čas povolaných služebníků ponechává se poskytovatelům služeb na vůli, chtějíli své za nekatolíky se prohlásivší úředníky po uplynulé lhůtě podržeti. Dispensace pro nekatolíka, úřad nastupujícího, může vrchnost, jež službu zadává, s předběžným oznámením krajskému úřadu, sama uděliti.

Císař rozpomenul se i na přestěhovalce (transmigranty) a vystěhovalce (emigranty). Prvějším, tak ustanovil dvorský dekret z 15. října 1781, když by snad nyní do své vlasti se navrátiti chtěli, nesmí žádná překážka v cestu se klásti; poslednějším bylo Nejvyšším rozhodnutím 14. prosince 1781 (vyhlášeným ve Vídeňských novinách dne 2. ledna 1782), když by do dne a do roka dobrovolně se navrátili, prominutí vystěhováním zaslouženého trestu a rovné s nimi jednání jako s přestěhovalci zaručeno. Avšak nemají takovým navracujícím se poddaným jejich po katolicku vychované dítky z příčiny nebezpečí svedení se odevzdati, nýbrž v té věci stávajících předpisů, však se vší slušností a mírností, dbáno býti. [44])

Za tolerančním patentem následovaly příčinou zvláštních událostí, ještě další normalní nařízení, čili tak zvané toleranční generalie.

[44]) Dvorský dekret ze 14. července 1783.

V chrudimském kraji v Čechách udály se se strany protestantů rozličné výstupky. Obyvatelé vesnice Sloupnice začali odbývati noční schůze a urazili soše sv. Jana obě ruce i s lucernou a krucifixem, vyhrožujíce, že se zmocní i farního kostela. Jinde, tak udalo gubernium, zpívají prý bez ostýchání své lutherské písně, nutí katolíky, aby se do počtu nekatolíků zapsati dali, aneb i sami je zapisovali, aby jen 100 rodin docílili; vypravovali katolíkům: „vaši kněži klamou vás, vychvalujíce vám mši“ a šířili pověst, že domy katolíků poznamenány budou černým K, načež prý přijde komise a dá všem tam bydlícím hlavy sraziti. Dvorská kancelář navrhla přísné potrestání největších vinníků a vážné a přiměřené nařízení. Jakmile by se v některé obci několik rodin k nekatolickému náboženství přiznalo, má se celá obec a sice všickni čelední otcové a matky se svými dětmi (dospělyli roku 18. věku svého) i čeleď k úřadu předvolati a zde u přítomnosti úředníků a faráře mají pověděti, ke kterému náboženství se přiznávají a jestli jejich vyznání nenucené. Seznamy mají se dodati a pak místům, kde 100 rodin se nalezlo, dovolení k modlitebně uděliti. K docílení potomního pořádku má se proto lhůta až do 1. března 1782 určiti, po uplynutí však lhůty této přestup od panujícího k trpěnému náboženství vzetím jmění a připojením jeho k fisku stihnouti. Státní radové Kressel, Löhr a Hatzfeld byli ovšem pro poučení gubernia, avšak určení konečné lhůty (praeklusivní) k ohlášení měli za odporující pravé toleranci čili svobodě svědomí a proto aspoň na ten čas za nemožné. Geblerovi zdálo se zcela přirozeným býti, když zavedení křesťanské snášelivosti, největší to dobrodiní, jakého se státu a při tom zároveň k pravému dobru náboženství dostati mohlo, od počátku s obtížemi spojeno jest. „Jednak od více než půl druhého sta let, od časů nešťastné doby vyhánění a pronásledování, postrádal lid nekatolický v zemi pozůstalý všelikého poučení buď v lutherství neb v pravých katolických zásadách věroučných. Bylli postížen, hned s takovým nešťastníkem nakládáno jako se zločincem proti státu, jakož s vinníkem proti trůnu, jako s velezrádcem a uvržen do nejhorších kriminálních žalářů a zde chován po léta až do vynuceného odpřisáhnutí kacířství, holí bit, vyhladověn; obdržev pak opět svobodu, obyčejně se vystěhoval za hranice. Není divu, že

zuřivá rozhořčenost proti panujícímu náboženství, kterémuž potlačený lid tento jeho duchu odporný diokleciánský způsob obracení na víru připisoval, v srdcích zakořeněna jest a nyní u jednoho neb druhého v slovích vypukne." Výstražný patent nemá se uveřejňovati, ohlášení bez přitahování faráře pak u hospodářského úřadu se díti. Kounic kladl váhu na nutnost, aby se tolik pastorů mnoholi jen možno získalo a ustanovilo, aby oni poučováním na protestantské obce působili. Resolutio Augustissima ze dne 31. prosince 1781, jejíž hlavní obsah dvorským dekretem ze dne 2. ledna 1782 (v Praze uveřejněn dne 9., ve Vídni dne 16. ledna) v známost uveden byl, počíná slovy: „Návrh kanceláře, aby se proto zvláštní patent uveřejnil, může tím méně místa míti, anto se nepokoje jen na několika málo místech objevily, a že by se takovým uveřejněním jen dal podnět k bezpotřebnému a co do následků škodlivému hluku. Aby se tyto nepokoje v největší tichosti utlumily a zároveň všelikému dalšímu výbuchu se předešlo, jest zapotřebí, aby gubernia, krajští úřadové, městské rady a vrchnosti náležitě byly poučeny, co činiti a lidu rozkázati mají." Totiž:

1. Jakmile by se objevil nepokoj, má se nekatolíkům vysvětliti, že mají se co nejpřísněji dle tolerančního patentu chovati, navzájem se nevyhledávati, nýbrž jednotlivě u nejbližší vrchnosti bez přitahování faráře se ohlásiti. Vrchnost dá každému lístek o stalém se ohlášení a oznámí to každého týdne krajskému úřadu. Tento shledav ustanovený plný počet rodin, oznámí to vládě s dobrozdáním, jestli, kde a kterak poddaným modlitebna a duchovní jejich náboženství povoliti se má. Vláda má toto hned připustiti, aneb když by vzešly námitky, tyto ihned dvoru oznámiti.

2. Jakož se nekatolíkům dává svoboda svědomí a víry, tak nesmějí se naproti tomu opovážiti, své katolické spoluobčany k svému náboženství vyhrůžkami neb opovrhováním nutiti.

3. Tím méně smějí se dopouštěti pohanění, neb násilí proti službám Božím jiného náboženství, neb docela na kostely, obrazy, sochy ruky vztáhnouti, sic jinak co rušitelé veřejného pořádku, a poněvadž nejnespravedlivějším způsobem sami nátlak na svědomí jiných činiti se opovažují, s veškerou přísností potrestáni budou.

4. Mají se pod trestem neprominutelným v hospodách a při všech schůzkách všeliké rozmluvy náboženské, tím více všelikého opovrhování a hanění zdržovati.

5. Katoličtí poddaní mají svým bloudícím bratřím všelikou lásku a ochotnost prokazovati a podobně všelikých hádek o víru, všelikého hanění a násilí se zdržovati.

Vrchnosti se poukazují:

1. Aby žádné nenávisti neb odporu proti pokojným poddaným proto, že se k jinému náboženství přiznávají, neukazovaly a spravedlnost nestranně konaly.

2. Aby schůze k modlitbám a čtení nekatolických poddaných nerušily, tím méně, odbývajíli se současně s katolickými službami Božími.

3. Kdyby pro násilí, hanění a t. d. trestu zapotřebí bylo, má se vždy zřetelně a jasně říci, že to nikoliv pro víru se neděje.

Duchovenstvo má se všech hádek a všeho hanění na kazatelně a v obcování zdržovati, jen učení Ježíše Krista vykládati, jeho důkladnost a užitečnost bez narážek na protivníky jiné víry dokazovati, náboženství a mravouku lidem více vštěpovati, učené pak bohoslovecké spory, kterých pochopiti nemůže, jim nepředkládati.

„Od stanovení konečné lhůty, do které by se poddaní vyjádřiti měli, ke kterému náboženství přiznati se chtějí, má se docela upustiti, poněvadž toliko těm, kteří v srdci povždy a v skutku protestanty byli, k zamezení onoho tak hanebného pokrytství, se dovoluje přihlásiti se, nikoli však k veškerému lidu venkovskému a takřka ke každému otázka klásti se má, chceli býti katolickým neb protestantským, což by kladením určité lhůty praeclusivní vzniklo.“ Co vnášení protestantských kněh se týče, jest se držeti nově předepsaných pravidel censurních.

„Co pak přítomného případu zvláště se týče, mají se strůjcové toho, kteří řečmi neb skutkem se provinili, dříve libero pede (na svobodě) vypátrati a když by náležitě usvědčeni byli, teprv ve vězení podržeti, veškerá pak dotyčná akta k dalšímu konečnému rozhodnutí, jež potom za pravidlo sloužiti má, zaslati.“

Jinak nejvyšším nařízením bez toho ustanoveno, že kde obce s předepsaným počtem k nekatolickému učení se přiznají, k opatření jich potřebnými duchovními takoví ze zemí uherských

neb z Těšínska hned povolati se mají. Toto ustanovení tedy vládě znova se připomíná, aby pak zmíněným obcím řádných, skromných a šlechetných duchovních nechybělo. Zvláště pak směřuje při tom nejvyšší výslovná vůle a rozkaz k tomu, aby od těchto nekatolických duchovních lidu tak, jak se tenkráte skrze faráře dle předpisu státi má, nejvyšší záměr a smysl křesťanské snášelivosti s náležitou skromností rovněž se vyložil a náležitě vštípil.

I k tomuto normálu vydány vysvětlující doplňky, a sice:

1. vzhledem *rušení náboženství*. Povstanouli nepokoje neb bouře o předměty náboženské, nemá žádná strana násilí násilím spláceti, nýbrž záležitost soudcovskému uznání přenechati, dle něhož proti nekatolíkům se prohřešivší katolíci co rušitelé obecného pokoje, nekatolíci, kteří panující náboženství jakýmkoliv způsobem napadnou, dle přísnosti zákona k zachování veřejného pokoje potrestáni býti mají.[45] Avšak mají tito poslednější po zjištění skutku hned zase domů propuštěni a teprv po došedším krajsko-úřadním neb gubernialním uznání opět na úřad obesláni a na ně uvalený trest na nich a od nich vykonán býti.[46] Takoví přestupníci pak od politického zemského úřadu policejním trestem stiženi býti mají[47], a jen v pádu, když z přelíčení kriminalní zločin na jevo vyjde, hrdelním soudům se odevzdati.[48] Když nekatolický poddaný těžkými nadávkami, proklínáním, protivením se neb sváděním jiných poddaných tak se prohřeší, že těžšího trestu zasluhuje, odevzdejž se toto vždy od vrchností úřadům krajským a tito nechť oznámí to vládě, poněvadž v takových choulostivých pádech potrestání výhradnému soudu vrchnosti nelze dobře přenechati.[49] Vůbec pak vrchnostem, poněvadž případy týkající se nekatolických poddaných ještě velmi přeháněji, a skutky jichž se tito dopustili ponejvíce velmi zhoršiti usilují, se připomíná, aby ve všech toleranci se týkajících případech se vší obezřelostí a skromností si vedly, všelikého hluku a okázalosti pečlivě se vystříhaly,

---

[45]) Dvorský dekret z 31. ledna 1782.
[46]) Dvorský dekret z 24. února 1782.
[47]) Dvorský dekret z 30. března 1782. Dvorský dekret z 11. dubna 1782.
[48]) Dvorský dekret z 11. března 1782. Dvorský dekret z 26. dubna 1782.
[49]) Dvorský dekret z 5. července 1784.

nikoliv každou maličkost a nepatrný skutek vyšetřovaly a tím jitření vzbuzovaly, nýbrž spíše vždy k udržení pokoje a pořádku největší pozor dávaly.[50])

2. Vzhledem k chování se duchovních. Poněvadž jak svrchu připomenuto se stalo, že nekatolíci své katolické spolupoddané proti jejich vůli a vědomí do seznamu protestantů zanášeli, a že mnozí katolíci tak málo podstatného o jednom neb druhém náboženství věděli, že se zcela snadno k odpadnutí od svého náboženství svésti dali, poněvadž jest prý to především povinností duchovenstva, podobné nesmyslné a nevědomé lidi dobrými mírnými a přesvědčujícími slovy a přimlouváním na pravou cestu vésti a poučovati, tudíž duchovním úřadům nejpovinnější zachovávání nejvyšších zeměpanských nařízení, pak horlivé, rozumné a mírné působení k navrácení bloudících a utvrzení kolísavých oveček s největším důrazem uloženo.[51]) Mimo to nařízeno katolickým duchovním správcům dvorským dekretem z 28. října 1784, aby stálé výslovné zatracování nekatolíků a všeliké tvrdé výroky a narážky proti trpěným vyznavačům náboženství zanechali a své osadníky k snášelivému chování vzhledem k bloudícím spolubližním napomínali a jim k tomu svým vlastním chováním příkladem byli. Protestantští pastorové pak mají se skromně a pokojně chovati, a tím více všelikých tvrdých výrazů proti panujícímu náboženství, církvi a katolíkům se vystříhati. Tento dvorský dekret od arcibiskupské konsistoře v Praze kněžstvu s následujícím dodatkem v známost uveden: „Dle svrchu řečeného nejvyššího úmyslu nemůže sice katolickým kazatelům, anť na venkově čas od času tak mnozí od katolického náboženství odpadají, zbraňováno býti, aby lid k stálosti v pravé víře napomínali a od bludů těch dvou trpěných nekatolických sekt vystříhali a tvrdili, že žádného pravého kněžstva u těchto od katolické církve odloučených sekt býti nemůže, poněvadž žádného řádně svěceného biskupa nemají, tudíž ani jejich církevní správcové žádnými kanonicky svěcenými duchovními nejsou: avšak zapovídá se co nejpřísněji a nad tím bdíti se má, aby kazatelé při podobných příležitostech do nadávek a zapovězených hádek a sporů neodbočovali."

[50]) Dvorský dekret z 19. března 1782.

[51]) Dvorský dekret ze 14. ledna 1782.

Další normální nařízení z 25. ledna 1782, uveřejněné ve Vídni dne 31. ledna, v Praze dne 9. února, v Brně dne 6. dubna 1782 obsahuje následující, částečně předcházející nařízení obmezující pravidla a předpisy:

1. Vyjádření celých obcí, neb která jen hromadně se stala, nemají nikoliv za platná považována byti, nýbrž všickni tito hlásící se nekatolíci musí na novo k úřadu neb městské radě předvoláni býti a zde jednotlivě, u přítomnosti jednoho od ordinariatu zvlášť k tomu ustanoveného a od zemské vlády způsobilým uznaného duchovního, o svém náboženství tázáni, jejich vyjádření napsána a od nich podepsána býti, při čemž duchovní komisař ty, kteří zcela nevědomí neb v svých zásadách neustálení neb v náboženství, které sobě vyvolují, nepocvičeni jsou, dobrými, laskavými a přesvědčujícími slovy a jasnými důvody poučiti a ke katolickému náboženství zpět přivésti co nejvíce se vynasnažiti má. Jestli že by však někteří poddaní k nějakému v tolerančním zákoně nezahrnutému náboženství neb sektě přihlásiti se chtěli, majíť tito s vyjádřením svým na místě odmrštěni a jim nakázáno býti, že takového náboženství nestává, aniž ho kdy trpěno bude. Jeho Veličenstva rozhodná vůle a rozkaz že tam směřuje, mimo tři v tolerančním zákoně výslovně jmenovaná náboženství žádného jiného netrpěti. Pročež musí všickni, kteří se k jednomu neb druhému z tří trpěných náboženství nepřiznají, držáni a považováni býti za katolíky.

2. Tak dlouho, dokud nekatolíci, kteří se svrchuřečeným způsobem vyjádřili, svého vlastního pastora, školmistra a modlitebnu neobdrží, mají dítky své ještě nadále do katolické školy na čtení a psaní posílati, jakož vzhledem ke křtům, oddavkám a pohřbům jako doposud na katolického duchovního správce se obraceti.

3. Vrchnosti a úřady nemají, když pastor neb školmistr v skutku praesentován, neb za vystavění modlitebny žádáno, pouštěti se do vyšetřování poměrů majetnosti dotyčných nekatolických poddaných. Místo aby se stavěly nové modlitebny, mohly by ostatně jiné již stávající domy upotřebeny (i staré zbořené kostely protestantským sborům k ušetření výloh přenechány) býti.

4. Co přednost panujícího náboženství dopouští Jeho Veličenstvo, aby katolický duchovní správce nekatolické nemocné, sám od sebe a aniž by zvlášť volán byl, jednou navštívil, jim své duchovní pomoci nabídnul a v pádu, že by tací nemocní ke katolickému náboženství se vrátiti a v něm zemříti chtěli, jim všeliké k tomu potřebné pomoci poskytl; při čemž však tito duchovní správcové veškeré dotěrnosti co nejpečlivěji se zdržovati a hned vzdáliti se mají, kdyby nemocný pomoci jejich užiti nechtěl.

5. Poněvadž přihlášky k náboženství jednotlivě se požadují, nechať i v takových místech, kde právě určitý počet 100 rodin se nenalézá, nýbrž kde všeobecně počítáno 500 osob se nalezne, k jejich žádosti vlastní modlitebna a škola se povolí.

Na toto normální nařízení, jehož první paragraf k poučení nekatolických poddaných prostředkem oběžníku v zemském jazyku tištěného vydán byl, následovala opět řada dodatků a sice:

1. Vzhledem přihlášek k náboženství. Kde při přihláškách nejvíce překážek se naskytne, nechť přítomen jest výslechům úřadník krajský. Od jednotlivě předsevzatého vyptávání a podpisování nelze upustiti, anoť to jedinou bezpečnou cestou jest, aby v známost přišli ti, kteří ze strachu neb donucení, za nekatolíky se prohlásili aneb proti vědomí a vůli do seznamu vnešeni byli a tito pak proti všeliké dotěrnosti chráněni býti mohli. Věc přihlášek jest tedy zvláštním dobrodiním a nevyhnutelně potřebnou opatrností. V úřadních kancelářích za nekatolíky přihlášení poddaní mají se při dostavení se komisařů na úřad předvolati, kdež pak od těch, kteří se dostavili, přihlášení dle předpisu se přijímati bude; kdežto naproti tomu ti, kteří se nedostaví aneb nepřihlásí, neb přihlášení své náležitě nepodpíší, za katolíky považovati se mají. [52]) Nucení k dostavení se a odevzdání přihlášky k náboženství vojenskou assistencí nemá míti místa [53]), také nikdo, jenž sám se změnou svého náboženství nevystoupí, proto otazován, neb k přihlášení vyzýván býti nemá. [54]) Všecka přihlášení musí se státi osobně a nesmí nikdo někým se dáti zastoupiti, poněvadž takto pouze každému

[52]) Dvorský dekret z 21. března 1782, uveřejněn ve Vídni 9. dubna.
[53]) Dvorský dekret ze 17. dubna 1782
[54]) Dvorský dekret z 19. května 1783.

příležitost se poskytne, aby svobodně a otevřeně mluvil a všeliký nátlak na svědomí se zamezil. Poněvadž až posud žádná lhůta určitá (terminus decretorius) ustanovena není, jest každému volno, přihlásiti se, kdykoli by chtěl, k nekatolické víře. Lidé, kteří se před komisí za nekatolíky prohlásili a ke skromnému a laskavému přimlouvání duchovního komisaře ke katolickému náboženství vrátiti se nechtějí, poněvadž víra dar Boží jest a žádnému vnucena býti nemůže, mají hned za nekatolíky počítáni býti, buďtež oni v své víře pocvičeni, čili nic. Odevzdání takových lidí katolickému duchovenstvu k poučení, bylo by svobodě svědomí, ke které toleranční generaliemi se směřuje, přímo na odpor, a nátlak na svědomí, který žádnou zámínkou ospravedlniti se nedá, co nejdříve zase v své dřívější nevraživé podobě by se objevil. Mimo to mohli by pod záminkou nedostávajícího se pocvičení, když ne všickni, tedy většina nekatolíků odmítnuta býti.[55]) Když bylo zemské hejtmanství v Korutanech (8. dubna 1782) navrhlo, aby osoby, které z katolických rodičů pocházejíce vždy dobře katolicky živi byli, nyní však, ačkoli o jiném náboženství žádné známosti nemají, za nekatolíky se prohlásily, beze všeho dalšího jako dříve za katolíky aneb za odpadlíky považováni byli, dvorská kancelář tento návrh za naprosto proti tolerančním generaliím čelící prohlásila. Císařská resoluce ze dne 26. dubna zněla: „Zemskému hejtmanství má se tou radou býti a ono se poukázati, že nyní každému volno, znáti se k panujícímu neb jednomu z trpěných náboženství, pročež na ten čas zločin odpadlictví místa nemá.“

2. Ohledně duchovních komisařů. Jakož do komisí přihlašovacích nejobratnější a nejskromnější osoby z krajského personalu voliti se mají, tak mají také od biskupů k přijetí přihlášek, jakožto k záležitosti nanejvýš důležité, nejobratnější, nejlaskavější a nejskromnější duchovní voleni a tito k nejpřesnějšímu šetření normálních předpisů přidržováni býti; v opáčném pádu se na útraty biskupů na jejich místa schopnější od zemských úřadů dosadí.[56]) Tito komisaři mají svá examina krátce a stručně držeti, ne s 4 neb 5 osobami celý den stráviti a při

---

[55]) Dvorský dekret z 31. března 1782, uveřejněn ve Vídni 6. dubna.
[56]) Dvorský dekret z 18. března 1782.

této příležitosti se do žádných k obrácení vedoucích opatření neb řečí s nekatolíky nepouštěti, poněvadž toto na jiné doby odložiti se má.[57]) Žádný vikarius nesmí v svém vlastním vikariatu, a žádný duchovní správce v svém obvodu co komisař upotřeben býti[58]) a žádný duchovní komisař sám pro sebe, nýbrž hospodářští úřadové a městské rady sami mají přihlášky nekatolíků do protokolu přijímati.[59]) Poněvadž při přihlašování se nekatolíků v králové-hradeckém kraji přítomní duchovní komisaři svým opatrným a skromným chováním 121 duší ke katolické víře nazpět přivedli, obdrželi dne 16. dubna 1782 nejvyšší pochvalu, která v zemi v známost uvedena byla. —

3. Ohledně duchovních úřadních služeb byla již dne 13. ledna 1782 k dotazu jistého nekatolického skladníka ve Vídni, jestli by své dítě některému zdejšímu vyslaneckému kazateli směl dáti pokřtíti, císařská resoluce následovala: že žádné služby úřadní, které na vnější náboženství co civilní výkon vlivu mají, cizím osobám, které zemským zákonům a dotyčné jurisdikcí podrobeny nejsou, se dovoliti nesmí. Když však příště zdejší protestanté s nejvyšším svolením sobě vlastní modlitebnu a vlastní uznané duchovní opatří, pak nebude žádného pozastavení, poněvadž tací duchovní zdejší soudní správě poddáni budou, aby jim mocí uveřejněného tolerančního pořádku ostatní věci dovoleny byly. Však i v tomto pádu mají katoličtí faráři, poněvadž jejich práva štoly i na nekatolíky se vztahují, matriční knihy sami vésti, tudíž do nich křestní, oddavací a úmrtní pády nekatolíků v témž nepřetržitém pořádku vtělovati.[60]) Nekatoličtí pastoři přidržují se tedy, aby ke konci každého měsíce cestou přísežního rychtáře v obci obšírný seznam téhož měsíce pokřtěných, oddaných a pohřbených osob odevzdali, při čemž však nekatolický poddaný povinen jest, křest, oddavky a pohřeb zatímně katolickému faráři ohlásiti a štolu zapraviti.[61]) Dle pozdějšího nařízení mají pastoři pády narození a oddavek hned po vykonané službě u dotyčných far ohlásiti, ohlášení však

[57]) Dvorský dekret z 15. dubna 1782.
[58]) Nařízení v Čechách ze 14. února 1782.
[59]) Dvorský dekret ze 7. března 1782.
[60]) Dvorský dekret z 22. února 1782.
[61]) Dvorský dekret z 9. srpna 1782.

pádů úmrtí zanechati.[62]) Pastorovi bylo volno, k své soukromé potřebě matriky vésti. Když v nedostatku nekatolického kazatele katolický farář křty a oddavky protestantů vykoná, tedy má tyto duchovní služby německy neb česky dle polohy míst a sice dle v Slezsku zavedeného pořádku, který ještě z dob Lutherových pochází a následkem toho méně než jiné později v obyčej vešlé pořádky od katolických se různí, vykonati.[63]) Dodatečně nařízeno, aby tento slezský pořádek jen u duchovních služeb lutheránův se užíval, pročež reformovaným se nevnucoval; nýbrž při křtech těchto (reformovaných), v souhlasu s instrukcí biskupa v Hradci Králové s vynecháním exorcismů (vymítání ďábla) a pomazování svěceným olejem jen obyčejná formule v mateřské řeči: „Já tebe křtím“ (toto v zákonu česky) při polévání vodou, pak modlitba Páně a vyznání víry říkati se má; při oddavkách má se obecné požehnání v mateřské řeči (buď v kostele neb ve světnici farní, stoje nebo kleče, jakž toho snoubenci sami žádají) vykonati, však položení štoly a pokropení svěcenou vodou má se vypustiti. Jdeli katolický farář s protestantským pohřbem, má pečovati o to, aby žádná píseň po čas průvodu se nezpívala, v níž by něco obsaženo bylo, co by nauce o očistci neb jiným katolickým naukám na odpor bylo.

Toleranční snahy císařovy potkaly se s rozličnými nepravými výklady. Tak ku př., jak z císařského vlastnoručního listu k nejvyššímu kancléři ze dne 23. července 1782 vysvítá, pastor na Vsetíně v Moravě roztrušoval, že až do Jana každému libovolný výběr náboženství se ponechává, potom pak že musí každý při zvoleném náboženství zůstati; ke katolickému náboženství se přiznávajícím, že na čelo se vtiskne znamení. Při popisu protestantů v Pardubicích vyřkl jistý počet sedláků před komisí, že nechtějí býti více katolíky, nýbrž té víry se přidržeti, kterou má císař, aneb kterou jim předepíše. Když státní rada se byla prohlásila pro poselství, náboženské smýšlení a záměry císařovy

[62]) Dvorský dekret z 12. prosince (ve Vídni uveřejněn 18. prosince) 1784.

[63]) Formulář slezského ritu jest otištěn u Jakše IV, 188—196. Tam nalézají se také sem náležející dvorské a gubernialní dekrety z 16. března, 20. května a 26. června 1782.

vysvětlující, svolil tento dne 16. dubna 1782 k vydání oběžníku, který dne 21. dubna v Praze, dne 26. dubna ve Vídni, dne 7. května na Moravě prohlášen byl. V kterémžto uvádějí se co opovážlivá roztrušování:

1. Že to prý Jeho Veličenstvu nejen zcela lhostejno, ke kterému, jestli k panujícímu katolickému neb jiným trpěným náboženstvím se kdo přizná, nýbrž že i odpadnutí od katolického náboženství Jeho cís. Milosti by se zalíbilo.

2. Že prý ti, kteří k takovému odpadnutí se přihlásí, tím rozličných předností a časných výhod účastnými se stanou.

3. Že prý pouhé prohlášení, nechtíti býti katolíkem již dostačí, a že zcela není potřebí přiznati se k jednomu z trpěných náboženství.

„Oznámení takovýchto co nejvíce nejapných předstírání Jeho Veličenstvo ne jinak než s nejspravedlivější nevolí přijíti mohlo. Jakož zachování samospasitelného katolického náboženství, jeho přijetí a rozšíření, kterého toliko poučováním a pravým přesvědčováním nejbezpečněji dojíti lze, nezměnitelně Jeho Veličenstva nejvzácnější povinností a nejdůležitější péči zůstane, tak Jeho Milosti otcovské přání vždy tam směřovati bude, aby bez výminky Jeho poddaní tohoto svatého náboženství, jehožto vzmáhání se Jeho Veličenstvu tak velice na srdci leží, ze svobodného přesvědčení se drželi a na této nejbezpečnější cestě spasení své konali. Daleko však od toho jsouce, aby za účelem této žádoucí shody kdy nějakého násilí neb jakýchkoliv prostředků, vyjma užitečné osvěty a dobrého příkladu, se užívalo, Jeho Veličenstvo nejmilostivěji se pohnuti viděli a lidskosti anobrž i nejvyššímu prohlášenému spasitelnému úmyslu za přiměřené uznali, i těm Svým poddaným, jež známost a přesvědčení k lůnu svaté církve ještě nepřivtělily, a kteří spíše k jednomu z protestantských v Jeho dědičných zemích trpěných náboženství se přihlásili, napotom trpění a vykonávání jejich náboženství dle určitého předpisu již vydaného prohlášení povoliti.“ Dle toho má se každému dobře vštípiti, „že všickni, kteří se opováží, své spoludomácí, svou čeleď neb své poddané buď nepravým výkladem tolerančních generalií, klamným předstíráním, anobrž i vyhrožováním a násilím k vyvolení toho neb onoho z povolených náboženství sváděti, aneb i jen s pravým smyslem po-

volené tolerance se neshodující klamné pojmy jiným vštěpovati, zajisté nejvyšší nemilost na sebe uvalí, ano dle okolností bezohledně co nejpřísněji potrestáni budou, tím spíše, aniť tací nesmyslní aneb svévolní lidé téhož škodlivého nátlaku na svědomí, jejž pro svou osobu tak nenávidí a proti němuž tolerančními generaliemi chráněni jsou, proti jiným se dopouštějí a tím se proti zeměpanským rozkazům co nejhruběji prohřešují."

Úřadové byli namnoze překvapeni nad velikým tím počtem protestantů, a divili se jemu. Do konce října 1782 bylo se přihlásilo 73.722 v zemích dědičných. Když byl zemský hejtman Korutanský již na počátku roku 1782 nad tím své rozpaky na jevo dal, dáno mu 18. února 1782 za odpověď, aby se přísně držel tolerančních předpisů a do dalšího hloubání se nepouštěl. Vzdor tomu domnívala se dvorská kancelář, že potřebí jí pátrati po příčinách odpadání od katolictví v Korutanech a vyslechla o tom krkeckého arcibiskupa. Tento vyznačil za hlavní příčinu několik fanatických a zištných duchovních svého okršlku, co chránící prostředek dobré školy, zmírnění postních nařízení, povolení večeře Páně pod obojí, jakož i ustanovení lhůty určité (praeklusivní), do které by přihlášky k jinému náboženství se díti směly. Císař ponechal to biskupovi, aby při postech a večeři Páně dával prominutí a nařídil k radě Kounicově, a r. 1782 do státní rady vstoupivšího profesora práva přirozeného ve Vídni, svobodného pána Karla Antonína z Martini († 1800), vlastnoručním listem z 9. prosince 1782 tuto praeklusivní lhůtu. V dvorském dekretu z 15. prosince, jímž tato císařská vůle se ohlásila, psáno takto: Poněvadž nařízení o způsobu přihlášení se již dne 25. ledna se stalo, následovně každému dostatečná lhůta povolena byla, dle libosti se svými přihláškami se dostaviti, jest nyní nutno, aby ve věci té konec učiněn byl, zjištěnému počtu nekatolíků výhoda tolerance dle normálu se poskytla, dále pak žádných podobných přihlášek od poddaných neb obcí již se nepřijímalo. Dle toho má zemská správa, aniž by prohlášení učinila, krajským úřadům toliko k jejich poučení, a sice za příčinou již tak velice se přibližující lhůty, zvláštními štafetami poslati nařízení, že od prvního ledna 1783 počínaje, žádných dalších přihlášek více se nepřijímá a jen ti, kteří až do 1. ledna 1783 se přihlásili, k přihlášení se ještě připustiti

a dle předpisu s nimi nakládáno býti má, tudíž ti, kteří až dotud za nekatolíky se nepřihlásili, potomně právě proto pouze k panujícímu náboženství připočteni a za skutečné katolíky považováni, následovně i v pádu, když by potom od katolického náboženství odstoupili a k některému trpěnému přestoupili, za odpadlíky považováni a co takoví dle stávajících nařízení souzeni budou. Toto obmezení nelze však jak se samo sebou rozumí na nekatolické cizince aneb přistěhovalé vztahovati, kteří potom při svém se usazení toliko vyjádření podají, ke kterému z trpěných náboženství se přiznají.

S tímto dvorským dekretem jest částečně v odporu následující (nejvyšším rozhodnutím z 20. února stanovený, nikoliv k veřejné publikaci, nýbrž jen pro zemské správy určený) ze dne 21. února 1783, kdež stojí, že poddaní německých dědičných zemí, kteří po 1. lednu 1783 se svými přihláškami k trpěným náboženstvím se objeví, poněvadž proti nim zločin odpadnutí a s ním spojené státní zakročení místa nemá, s pominutím všech násilných prostředků (jako bití, uvězňování, veřejných prací a t. d.), šestinedělnímu cvičení (cvičení prohibitivnímu, zamezujícímu) v katolické samospasitelné víře se podrobiti mají, podobně jak to již ustanoveno pro Uhry a Sedmihradsko.

Podrobnější ustanovení o tom nalézáme v *dvorském dekretu ze dne 23. dubna* 1783 českému guberniu vydaném, kterýž 15. května ostatním guberniím oznámen byl. Okružník v Praze 30. dubna vydaný začíná následovně: „Jeho c. k. Veličenstvo v dvorském dekretu ze dne 15 prosince 1782 vydaném, ráčili pro neobmezené přijímání přihlášek nekatolíků (kteří dosud jen zdánliví katolíci a v srdcích svých tajní bludaři byli) ustanoviti lhůtu do 1. ledna t. r., aby další odpadnutí od katolického náboženství a dotyčné svádění zamezeno aneb aspoň, pokud lidskými nařízeními díti se může, poněkud stěžováno bylo. Jakožto přirozený následek tohoto nejvyššího úmyslu dále ustanoveno, aby ti, již po této době s přihláškami k jiným trpěným náboženstvím se objeví, nikoli již prostě nebyli vepsáni v seznam nekatolíků jako dříve, *nýbrž aby vyučováni byli po šest neděl v klášteřích aneb u svých farářů.* Kdyby pak neštěstí toto celé obce a více rodin stihlo, mají zvláštní duchovní k dílu způsobní k nim posláni býti, aby lid, jenž následkem

špatného vyučování a lehkomyslnosti aneb následkem cizího svedení zabloudil, o bludu jeho přesvědčili a k pravému náboženství zpět přivedli aneb aspoň o vše co možného k spáse jeho se pokusili. Jen tenkrát když by všecky prostředky cíle se minuly, má lid při svobodné vůli své, kteráž tresty světskými nutiti se nedá, a při svém ač pro něho škodlivém bludu se zůstaviti.“ K tomuto okružníku řadí se následující nařízení:

1. Žádnému nekatolíkovi (byť i z Uher přišel [64]), jenž zákonním svědectvím opatřen není, nesmí se pod trestem nejpřísnějším (odstranění pastora) přístup k trpěným nekatolickým pobožnostem dovoliti.

2. Vrchnostem zakázáno jest, takové svědectví těm uděliti, kteříž po 1. lednu t. r. se přihlašují, pakli že předepsané vyvyučování šestinedělní neobdrželi. Krajský úřad však o to pečovati musí, aby vyučování toto protahováno nebylo přes čas předepsaný. Těm, kteříž pohnouti se nedají k setrvání v náboženství katolickém, mají se cedule (bez kterých by naprosto žádných služeb Božích zúčastniti se nemohli) bez prodlení a bezplatně vydati. Musí však předcházeti oznámení farářovo a v listu dlužno učiniti poznámku, že osudu svému se ponechávají, kterýž sobě vzdor všem užitým prostředkům spasitelným zúmyslně vyvolili. Jmena jejich vřaděna býti mají ve všeobecném seznamu nekatolíků do zvláštního sloupce, pod názvem „později přihlášení“. [65])

3. Všickni, kteříž později se přihlásí, podrobiti se mají poslušně a ochotně cvičení, jim dosud částečně se nedostávajícímu, ze všech předmětů víry a mravů. Za času šestinedělního cvičení dovoleno není lidem takovým, kteříž teprv vyučováni býti mají, dáti se poučovati od cizích nekatolických učitelů za účelem zmaření toho vyučování. [66])

4. Nepodrobíli se v nově přihlášení dobrovolně společnému vyučování, pak krajský úřad je jednotlivě k přikázanému vyučování šestinedělnímu přinutiti má. Aby odpadnutí od náboženství panujícího k náboženstvím trpěným stěžováno bylo, musejí všickni bez ohledu k tomuto vyučování přidržováni býti.

[64]) Dvorský dekret ze dne 30. května 1783.

[65]) Dvorský dekret ze dne 30. dubna a 25. července 1785.

[66]) Dvorský dekret ze dne 25. července, uveřejněn ve Vídni dne 3. srpna 1785.

5. Kdo by nařízenému učení šestinedělnímu v náboženství katolickém se protivil, jemu nenaslouchal aneb křikem a hlukem překážel, takový jakožto neposlušný poddaný přísně se potrestá.

6. Proselytářství (hledání přívrženců̊v) zakazuje se nekatolíkům pod přísným trestem. Tak zvaní ministelli a jiní fanatikové, kteří lehkověrné a špatně vyučené sedláky svésti chtějí, buďtež ze země vypuzeni. Pročež osoba, kteráž by již předepsanému vyučování odevzdána byla, ale mezi tím na lože smrtelné uvržena byla, nesmí pod žádnou záminkou od služebníka náboženství nekatolického navštěvována býti, poněvadž dosud naděje jest, ji při náboženství samospasitelném zachovati.[67]) Do proselytářství však, dějeli se takové jen mezi lutherány a helvety a nevztahujeli se na katolíky, netřeba se míchati. Protestanté jakož i ti, kteříž nějakého vyznání jen přehlížením (connivendo) trpěného se přidržují, mohou dle libovůle k jinému z trpěných náboženství přestoupiti.[68])

7. Úřadníci a duchovní mají při odkazování lidu k vyučování náboženskému, jakož i při vyučování samém klidně a mírně jednati a všech útržek, hrozeb a nadávek pečlivě se zdržeti. Slovo Boží mají důstojně a pokojně přednášeti, aby bloudící přesvědčeni byli o tom, že vyučování toto neustanovily snad záměry časné, soběctví a náboženská nenávist, nýbrž otcovská péče a láska, konati spasení duší jejich. Nepomůželi vše to nic, pak Všemohoucímu ponecháno býti musí srdce těchto nešťastníků jinými cestami zpět přivésti.

Když se ukázalo, že vzdor vyučování zamezujícímu nekatolíci značně se množili — počet jejich dostoupil v prosinci 1785 v zemích dědičných již výši 107.454 — nařízeno bylo pánům biskupům[69]) (aby toto odpadlictví na dále pokud křesťanská tolerance tomu dovoluje zamezeno bylo), ustanoviti v krajinách v kterých protestanté s katolíky smíšeni jsou a proto nebezpečí svádění větší jest, dobře vycvičené a horlivé ale i skromné duchovní. Na místa neschopných duchovních mají býti dosazeni

[67]) Dvorský dekret ze dne 3. července 1783.

[68]) Dvorský dekret ze dne 1. září 1783. Dvorské rozhodnutí ze dne 23. srpna, uveřejněno v Haliči dne 12. září 1785.

[69]) Dvorský dekret ze dne 21. ledna, uveřejněn v Praze dne 10. února 1786.

jiní, kteří by důvěru sborů svých si vydobyli a tak snáze váhavé posilniti a odpadlictví zameziti mohli.

Konečně nařízeno také, strany chování se protestantů k obřadům katolickým, zvláště k velebné svátosti oltářní, kteréž mnozí, setkalili se s ní, žádnou úctu neprokazují. Ovšem nelze očekávati, že by nekatolíci se vzhledem k zásadám svým, při stávající toleranci a svobodě svědomí, tutéž uctivost velebné svátosti prokazovali, kterouž katolíci prokazovati povinni jsou. Nicméně mají trpění nekatolíci při procesích, zaopatřování nemocných aneb kdekoliv jinde svátost velebnou spatří, buďto se smeknutým kloboukem neb čepicí tiše mimo jíti, aneb skromně přečkati až kolem nešena bude, aneb se vzdáliti; jinak by jakožto přestupníci nejvyšších zákonů tolerančních a rušitelové veřejného pokoje potrestáni byli. Protestantským kazatelům co nejpřísněji přikázati se má, aby sborům svým spravedlnost tohoto nařízení vysvětlili, jakož i lidu na srdce vkládali, že povinni jsou panujícímu náboženství a obřadům jeho veřejně úctu prokazovati, protivným jednáním nezneužívati milost trpění a svobody svědomí sobě poskytnutou, katolické spolupoddané nedrážditi a nezlobiti úmyslně a tak podnět nedávati k smutným následkům.[70]) K obřadům katolickým, jakož i k pozdravu: „Pochválen buď Ježíš Kristus“ nekatolíci přidržováni býti nemají. Též nejsou nikterak trestuhodni, pakli o svátcích katolických po své polní neb jiné práci tiše jdou a při tom žádné neplechy netropí, jež by posmívání se katolickému náboženství podobna byla. Staloli by se toto, pak nechť krajský úřad (nikoliv vrchnost, aby veškeré záští se předešlo) trest uloží. [71])

Zřizování evangelických církví.

Toleranční patent potkal se s hlučným ohlasem v srdcích protestantů zemí dědičných. Na mnoha místech sestoupili se k poradám o tom, kterak by co nejlépe užili udělené svobody náboženské.

Ve Vídni vydal někdo z nich, rozmrzelý nad svými bratry u víře, kteříž se mu tuze váhavými býti zdáli, dne 2. listo-

[70]) Dvorský dekret ze dne 9. září a 20. prosince 1783.

[71]) Nařízení v Čechách ze dne 1. května 1785.

padu 1781 následující provolání: „Bratři! jsem dojat, že nedojímá vás velikomyslnost, jakouž císař našim sborům prokazuje. Dojat jsem, že jeho dobrodiní tak slabě pociťujete, že necítíte jak veliké věci Pán vám, vaší svaté víře, vašemu evangelickému učení jest učinil. On se vás ujímá, on vás dělá občany svých států, on dává vám svobodu myšlenek, svobodu průmysl svůj pěstovati, dítky své vychovávati, obcovati a žíti, on chrání vás, on z prachu vás pozdvihuje. Vy pak bratři, vy tiší a chladní jste při všem tom. V pravdě, že jste vy lidé a že s vámi umře moudrost, praví Job. V pravdě, že jste vy lidé, bratři, a že s vámi umře svoboda, pravím já. Dlouho jsem čekal na vaše přípravy, vaše rozhodnutí a na hlas vašich vůdců, než jsem začal mluviti: avšak vy mlčíte. Dovolte tedy, abych já mluvil a klid váš rušil. Kterak bude smýšleti o vaší vlažnosti milostivý mocnář, jenž vás z okovů vysvobodil, kterak moudří v zemích jeho, kterak rozumní jeho občané, kterak zahraniční bratři vaši u víře? Nebudou nám předhazovati, že jsme nevděční, nedbalí a necitelní? Zdaliž jste se v určitou hodinu shromáždili v chrámech svých od onoho dne radosti, kterýž vás, vaše dítky a potomky osvobodil od trápení a nářku? Zdaliž jste Bohu a císaři poděkovali za milost, kteráž se vám stala? V pravdě, že jste vy lidé. Bratři, odpusťte, že tak tvrdě s vámi mluvím, avšak výčitky moje jsou spravedlivé. Byť jste i víru svou, samy sebe, dobro svých dítek a svobodu za nic považovali, musíte předce čest, povinnost, dobrodiní za něco pokládati; k tomu vás svaté i občanské zákony zavazují. Sám Bůh stěžoval si na to, že když byl malomocné uzdravil, z desíti jen jeden se navrátil, kterýž jemu děkoval za dobrodiní. „Kdež jest těch devět?“ tázal se Kristus. Probuďte se, drazí bratři, připravte slavnost Hospodinu. Shromážďte se v chrámech svých, modlete se Bohu svému, modlete se za císaře, za jeho nástupce, jeho rádce, jeho poddané, jeho státy, za své bratry a za sebe. Pošlete k pomazanému Hospodinovu vyslance, kteříž by děkovali jemu za dobrodiní nám poskytnutá. On to jest, jenž odňal od nás nářek, kterýž v srdcích našich skrytý byl. On to jest, kterýž nám a soudruhům našim u víře kostely nám vzaté navracuje. On to jest, kterýž netrpí, aby mučeni, souženi, pronásledováni a k jiné víře nuceni byli, než kterou vyznávají. On to jest, kterýž

nedovolí, aby nás tupili a nás za nevěrce, sektáře a falešné křesťany prohlašovali. On to jest, jenž nás chrání. Nemeškejte déle, bratři! Shromažďte se z obou sborů, neboť jest na čase, abyste se shromáždili. Děkujte Bohu svému za dobrodiní, jež vám dává. Děkujte císaři za jeho dobrotu. Přiložte rukou svých k dílu. Spojte se, spojte síly své. Ukažte, že jste tvorové Boží, lidé, křesťané, snášeliví bratři. Stavte chrámy své v pokoji, v pravém, v dobrém čase. Vystavte je ke cti Boží, ke cti císaře, budoucnosti a k vaší vlastní cti. Zřiďte na vždy pomník, že jste žili pod vládou Jozefa, že jste byli.“ Kazatelové vyslanectví hollandského, dánského a švédského odmítli sice žádost, aby provolání toto z kazatelen svých přečtli, ale ponukli vídeňské reformované k tomu, aby s král. říšským dvorským radou Karlem Kristianem hrabětem z Lippe († 1806) a bankéřem Janem svobodným pánem z Friesu († 1785) v čele, podali císaři adresu díků, v kteréž praví: „Jaký to obraz poskytují skutky, jež navržené vlastní vznešenou duší, sprovázené žehnáním národů a chválami nejmoudřejších, nejlepších z člověčenstva, tato požehnání šířící se po celém světě, tento cíl mocnářů horlivých, tento obdiv a plesání člověčenstva! Mocnář se objeví a oživující teplo hned se rozšíří. Pohled jeho vzbudí slze radosti v oku umírajícího starce, jenž již více obávati se nemusí, že by svědomí vnuka jeho kdy násilí trpělo. On dává zákony a dává svobodu, dává nám kostely, dává nám modlitebny. A my, nejmilostivější Císaři a Pane, děkujeme Vám, děkujeme Vám před Bohem za tento cit lidský, jehož si vědom Jste když zatím širé státy Vaše se nasycují Vaším dobrodiním a duchem Vaším se oživují. Váš příchod znamenal udušení násilí na svědomí páchaného. Chvála budiž Vám! Blaze nám a všem! Se všech stran padají národové a poddaní, jha zbavení, s prokřikováním díků a radosti k nohoum otcovského vítěze.“ Při podání této adresy dne 14. ledna 1782 odpověděl císař děkuje, kterak ho těší, že dobré mínění jeho se poznává a nechať jen povolají co nejdříve kazatele, kterýž by svátostmi posluhoval. Když pak císař upozorněn byl na úplný nedostatek majetku církevního, dovolil sborům nekatolickým pořádati sbírky u zahraničních přátel a bratří u víře. Aby však poddaní právě první horlivostí náboženskou aneb snad i jen počátečním nadšením uchváceni

od přetížení a úpadku zachoval, odporoučel, aby více sborů zřídilo sobě prozatím jen společnou modlitebnu na místě všem příhodném. Taktéž k tomu přihlížeti se má, aby poddaní vydáním na vystavení modlitebnic (kteréž však slušně upraveny býti mají) nestali se neschopnými k placení daní; dále též aby patroni a představení protestantských modlitebnic nezacházeli libovolně s majetkem církevním, kterýž taktéž dozoru správy státní podřízen býti musí.[72]) Vídeňský reformovaný sbor mohl pomocí peněz, jež dostal, 13. února 1783 koupiti v dražbě hospodářská stavení kláštera Clarissinek nedaleko hradu se nalézajícího, kterýž u královny andělské aneb klášter královský se nazýval. Klášter ten založen byl r. 1583 od dcery Maximiliana II. Alžběty, vdovy po Karlu IX. francouzském. Kupní cena obnášela 23.000 zl. Lutherský sbor koupil kostel klášterní za 27.750 zl. Před oltářem tohoto kostela byly hroby císaře Matiáše a Ferdinandů, jichž kosti nyní přeneseny do hrobky císařské. První reformované služby Boží konal 17. dubna Karel Vilém Hilchenbach, bývalý kazatel vyslanectví hollandského ve Vídni; první lutherské služby Boží konal 3. srpna 1783 Jan Jiří Fock, bývalý kazatel vyslanectví dánského.

Evangelíci hornorakouští vyslali v dubnu 1782 šest poslanců do Vídně (s Bartolomějem Reiterem ze St. Mariäkirchen v čele) aby hraběte z Lippe tázali se o radu. Prostřednictvím jeho dán byl evangelické konsistoři v Těšíně rozkaz císařský, aby těmto lidem od ní dán byl poctivý, bohabojný, schopný lutherský kazatel a oni takto brzo své služby Boží měli. V Těšíně našli již jen jednoho kandidáta, učitele školy evangelické Jana Kristiana Thielisch-e, kteréhož hned s sebou vzali. První evangelické služby Boží konány byly dne 9. června 1782 v stodole Michala Meyera v Ethu blíž Schartenu, kamž hrabě Reuss (později kníže Jindřich XIII.) v Linci sídlící a potají k ochraně protestantů ustanovený, nového kazatele ve vlastním kočáře zavezl. Služeb Božích zúčastnilo se přes 4000 osob. Evangelíkům v Solnohradsku podal císař na návrh komory dvorské zvláštní důkaz milosti své, určiv dne 24. ledna 1782

[72]) Dvorský dekret ze dne 4. března 1782. Dvorský dekret ze dne 6. března 1782. Dvorský dekret ze dne 18. března 1782. Dvorský dekret ze dne 20. září 1784.

následující: „Ve zvláštních poměrech zdejších v tom se jevících, že lid zdejší jest beze všech prostředků a žije pouze z malého výdělku svého, v milosti Své dovoluji, aby výlohy se stavbou modlitebnice (v tak zvané Gosau), jakož i s vydržováním pastora spojené od komory se zapravovaly, avšak nikoliv qua aerario, nýbrž jakožto panství zemského soudu Wildenstein a to z peněz tamnějšího úřadu důchodního jen pod záminkou půjčky. Poněvadž jura stolae i vzhledem těchto lidí ještě katolickému faráři zůstati mají, dlužno pastorovi, který ustanoven býti má, 300 zl ročně určiti, aby slušně živ býti mohl. Stavbu modlitebny vésti má komora tak, aby dle předpisu velmi jednoduše ale i dosti pevně stavena byla. Ostatně úřadníku nad solí dlužno rozkaz dáti, aby, dokud protestanté řádného a autorisovaného duchovního jakož i modlitebnu nemají, křty a kopulace jako dosud od řádných farářů se vykonávaly, a křty, svadby a pády úmrtí do kněh farních jako dosud se vpisovaly. Úřadníku nad solí dlužno proto přísně přikázati, aby těmto lidem příčinu toho vysvětlil tím, že vše to v jejich prospěch se děje, jelikož na tom jistota jejich křtů, pravých manželství a práva dědičného spočívá a všeho toho se šetří ve všech zemích, kde různá náboženství jsou. Jakož pak podobný rozkaz vydávám zároveň k poučení krajských úřadů a panstev zemskému hejtmanství nad Enží ze své kanceláře.“

Lutheráni v Terstu, kteří již od r. 1778 soukromé vykonávání náboženství měli, prosili, nabyvše zmužilosti tolerančním patentem, aby tatáž milost, kteréž nespojení řekové účastni se stali, jim udělena byla: aby totiž směli veřejný kostel s věží, zvony a veřejným vchodem stavěti. Zemský vladař hrabě Karel z Zinzendorfu[73]) podporoval prosbu tím, že uváděl, kterak stoupenci konfessí augsburské mnoho napomáhali k vzrůstu města, kterak i židé tam svou synagogu mají, a kterak by konečně vyplnění prosby více protestantů z ciziny v prospěch obchodu přivábilo. Dvorské kanceláři nevidělo se raditi, aby obecná

[73]) Byl to bratrovec zakladatele církve ochranovské. Před svým přestupem k církvi katolické, kterýž se ve Vídni dne 14. března 1764 v Dorotejském kostele udál, byl oddán pietismu. Přestup jeho otevřel mu sice cestu k úřadům vysokým, ale zanechal též osten v duši jeho. Viz „A. Wolf, Geschichtliche Bilder aus Oesterreich, Wien 1880, II, 244—311.“

ustanovení tolerance rozšířena byla; žádost má proto tím více naprosto odmítnuta býti, poněvadž by výjimka terstským nekatolíkům povolená svedla všecky ostatní nekatolíky zemí dědičných k stejným požadavkům. V státní radě souhlasili Kressel a Gebler s hrabětem Zinzendorfem. „Dostanouli terstští protestanté", tak psal Zinzendorf, „povolení toto přednostem místním přiměřené, pak obecná důvěra v snášelivé zásady vládní za hranicemi se zvětší. Nemilých následků není se co obávati, poněvadž dle svobodného, všem náboženstvím otevřeného přístavu námořního žádná závěrka činiti se nemůže o kterémkoliv jiném místu mocnářství. I před 60 lety, když se na zásady tolerance ještě ani nepomýšlelo, pozváni byli do Terstu a do Rjeky protestanté zvláštním patentem a dovoleno jim bylo (connivendo) služby Boží své v uzavřených světnicích konati." Kounic taktéž pravil: „Povolení, kteréž svobodný přístav dostane, nemůže nikdy za příklad jiným částem zemí dědičných sloužiti. Dle mého zdání mělo by se žádosti stoupenců augsburské konfessí v Terstu o veřejný kostel ovšem povoliti. Kdyby pak proti všemu očekávání bouře nějaké od katolické luzy se obávati bylo, očekávati můžeme slušně od hraběte Zinzendorfa, že bude věděti, kterak by ji způsobem nejvhodnějším předešel. Aby však prosba terstských protestantů, kdyby vyslyšána byla, nesloužila jiným za příklad, aniž v odporu s patentem tolerančním býti se zdála, bude zajisté nejen užitečno nýbrž i nutno v nejvyšším povolení jednak příčiny rozdílu (rationes differentiae) uvésti, jednak jasně vysloviti, že Jeho Veličenstvo povoliti ráčilo prosbě protestantů v Terstu bydlících vzhledem k tomu, že Terst svobodným přístavem jest a hledě k tomu, co z téže příčiny dříve již řekům nesjednoceným (Graecis non unitis) povoleno bylo." Dle toho vydáno bylo nejvyšší rozhodnutí ddo. Nové Město dne 7. ledna 1782: „Jediné se vzhledem k tomu, že Terst jest přístav svobodný, z kterého žádná závěrka o jiném místu činiti se nemůže, dovoluji dle příkladu toho, což z uvedené příčiny již Graecis non unitis povoleno bylo, aby prosbě protestantů v svobodném přístavu terstském bydlících za veřejný kostel vyhověno bylo."

V Praze utvořil se v červenci 1782 evangelický sbor vojenský (z kterého r. 1789 německý občanský sbor povstal), na

podzim pak téhož roku český sbor A. V. V německém měl první kázaní Kristian Jiří Samuel Schmidt, kterýž z Erlangen povolán byl, dne 15. září 1782, v českém pak kázal poprvé kazatel z Uher povolaný Matiáš Markovič o novém roku 1783. Dne 29. května 1786 dostal nekatolický občanský sbor dovolení, aby jeden katolický kostel, kterýž právě v dražbě prodán býti měl, si zakoupil, avšak s tou podmínkou, že kostel ten tak v celém zevnějšku změní, že domu občanskému podobný bude.

V Brně konal první evangelické služby Boží pastor Vítězslav Jindřich Riecke o svátku vánočním r. 1782.

Ještě r. 1782 povstaly ve Slezsku sbory Bílský, Ernsdorfský, Hillersdorfský, Bludovský, Ligotský, Viselský a Bystřický; v Korutanech pak sbory Arriach, Fresach, Feld, Zlan, Tressdorf, Watschig, Weissbriach; v Štýrsku pak Schladming a Ramsau.

Roku 1784 bylo v Horních Korutanech sborů 12, v Horním Štýrsku 2, v Horních Rakousích 10, v Dolních Rakousích 2; v Čechách pak bylo 34 kazatelův H. V. a 10 A. V. (Roku 1794 bylo v německých a slovanských zemích 79 kazatelův A. V., 60 H. V.)

Aby nedostatkem kandidátů domácích koncesse vykonávání náboženství zmařena nebyla, dvorským dekretem dřívější obmezení zrušujícím a původně jen pro správní obvod gubernia moravsko-slezského vydaným [74]), se povolilo, aby cizí kazatelové z říše, vyjma Sasko a pruské Slezsko, voláni byli, pakli že v Těšíně se dají zkoušeti aneb věrohodné vysvědčení o svých schopnostech od superintendenta svého náboženství z Uher přinesou. Poněvadž v rakouském Slezsku nedostávalo se kazatelův, kteříž by německy i polsky kázati mohli, muži takoví pak ani v Uhrách, ani v říši německé, za to však v pruském Slezsku byli, prosila konsistoř těšínská, aby odtud kazately a učitely bráti směla. Gubernium a dvorská kancelář prosbu tu podporovali. V státní radě byl Gebler propter periculum in mora pro výjimečné povolení, Martini mluvil proti tomu, Kounic mínil, že by zvláště z republikánského Polska takové osoby bráti se mohly. Dle toho vydáno nejvyšší rozhodnutí ze dne 30. srpna 1782: „Při daném zákazu zůstaniž se beze změny;

[74]) Dvorský dekret ze dne 13. března 1782.

guberniu pak uloženo budiž, aby snažilo se zvláště z republikánského Polska duchovních povolati. Zároveň tázána býti má kancelář uherská, zdali uherskými osobami vypomoci nemůže." [75]) Odesílání poslů k církvi ochranovské (kteréž listem ze dne 3. listopadu 1781 dovoleno bylo v Čechách se usídliti) s prosbou za učitely v náboženství mají úřadové zameziti.[76])

Aby pak duchovní správcové, kteří ustanoveni býti mají, dosáhli potvrzení zeměpanského, mají podati potřebná vysvědčení o svém obcování a schopnostech buďto od těšínské konsistoře A. V. aneb od superintendentů v Uhrách (kdež konsistoří u lutheránů a reformovaných nestává) vydaná.[77]) Installaci pastorů od zemské správy stvrzených vykonávejž se, dokud vlastní konsistoře aneb aspoň superintendenta nestává, od osoby krajského úřadu k tomu jmenované, kteráž pastorům s důrazem odporoučeti má svědomité plnění duchovních jejich povinností.[78]) Toto nařízení povstalo z dotazu gubernia moravského. Na Moravě totiž uváděli se pastorové sami po obdržení dekretu ustanovovacího v úřad svůj, kdežto ve Slezsku vykonávalo installaci kollegium představených církve a to s řečí jednoho ze svého středu. Gubernium obávalo se, že by z takového sebeuvádění povstati mohly nepořádky, ale bojíc se vydání, jež by s odesíláním člena konsistoře povstávalo, radilo k tomu, aby installaci vždy vrchnostenský úřadník před se vzal. Dvorská kancelář a rada státní daly na místo vrchnostenského úřadníka, za to majíce, že by ne každý k takové službě vždy se hodil, osobu z úřadu krajského. Dle toho ustanovil císař dne 26. září 1782: „V Slezsku má zůstati dosavadní způsob installace, v ostatních německých zemích dědičných může installaci pastorů, jak navrženo, prozatím vykonávati osoba z úřadu krajského."

---

[75]) Vídeňské evangelické konsistoři A. V. zaslaný dekret direktoriální ze dne 21. září 1793 dodává, že i z državnosti ve Frankách, kteréž pod vládou pruskou se nalézají, kazatelové bráti se nesmějí „zvláště z té příčiny, že — jak konsistoři známo bude — pravověrnost kazatelů z krajů švábských, rýnských a z německých měst říšských jistější býti se zdá."

[76]) Dvorský dekret ze dne 10. března 1782.

[77]) Dvorský dekret ze dne 6. března 1782.

[78]) Dvorský dekret ze dne 28. září 1782.

Nekatolickým duchovním zakázáno sice bylo mimo modlitebnici služby Boží konati, večeři Páně vysluhovati a vůbec jakou náboženskou pobožnost odbývati; že však smějí vzdálenějších i bližších souvěrců svých navštěvovati a jim, ač pouze v pádu nemoci, večeří Páně posluhovati.[79]) Též se pastorům nebrání v tom, aby, kdekoliv protestantských škol stává, v školní světnici nekatolickou mládež v náboženství vyučovali, však beze všeho hluku a povyku, jakož i aby jednotlivým protestantským dětem v jejich bytech udíleli vyučování v článcích víry.[80]) Když veškeré duchovenstvo H. V. žádost podalo, aby jemu (katoličtí farářové prohlašovali je za nepravé duchovní, poněvadž prý posvěceni nejsou) a náboženství, k němuž se přiznávají, všudy náležitá úcta prokazována byla a aby směli navštěvovati sbory filiální a tam, poněvadž vzdálenost od modlitebnic to vyžaduje, vyučovati dítky, prohlásilo nejvyšší schvalující rozhodnutí ze dne 25. října 1784: „Pastorům ovšem dovoluje se domácích víry navštěvovati a dítkám vyučování udíleti; dlužno jim však dáti na srozuměnou, že při tomto vyučování, jež dětem navštívených se udílí, mimo otce a čeládku nekatolickou nikdo přítomen býti nesmí.“

Dvorským dekretem ze dne 30. března 1782 zaveden byl při evangelicko-lutherských službách Božích pořádek slezský. Dle něho konají se nedělní ranní služby Boží následujícím pořádkem: 1. Zpěv písně ranní; 2. Kazatel započne před oltářem píseň „Sláva Bohu na výsostech“; 3. Zpěv písně: „Samému Bohu sláva, čest“; 4. kazatel předstoupí opět před oltář a započne: „Požehnejž nás Bůh“, kůr odpovídá „a bojtež se jeho všecky končiny země“; kazatel odzpívá modlitbu, kůr pak zpívá „Amen“; 5. čtení epištoly; 6. zpěv hlavní písně; 7. kazatel předstoupí opět před oltář a započne zpěv „Hospodin budiž s Vámi“, kůr odpovídá „a s jeho (kazatelovým) duchem“; 8. čtení evangelia; 9. zpěv písní „Věříme všickni“ a „Milý Jezu“; 10. kazatel vstoupí na kazatelnu, přednese přístup ke kázaní; zpívá se několik veršů, Otčenáš, (opětné) čtení evangelia; kázaní; 11. po ukončení kázaní mluví duchovní kleče zpověď a modlitbu církevní; 12. zpěv sboru, vzdechnutí a po-

[79]) Dvorský dekret ze dne 17. května 1784.

[80]) Dvorský dekret ze dne 19. srpna 1784.

žehnání, jež kazatel u oltáře zpívá; 13. zpěv posledního verše písně „Nuž Bohu děkujme"; 14. přijímání, při kterémž nejméně dvě voskové svíčky hořeti musejí. Císařským rozhodnutím ze dne 18. listopadu 1785 povoleno bylo protestantům na žádost jejich, uvnitř modlitebny své jakoukoli hudbu provozovati.

Dle řádu slezského slavili sborové horno-rakouští 4 kající a modlitební dny. Později určeno bylo, aby k vůli větší jednostejnosti jen jeden den kající se slavil ve všech německých zemích dědičných a to 8. prosince každého roku (u soudruhů konfessí helvetské v první neděli adventní). Na památku svobody náboženské a svobody svědomí všeobecnou tolerancí udělené povoleno bylo na návrh Thielisch-e ze dne 17. září 1783, aby vždy 13. října neb v neděli následující držela se (zároveň jakožto slavnost posvěcení chrámu) slavnost chval a díkůčinění.[81])

Jak již svrchu jsme se zmínili zakázáno bylo odjímati knihy protestantské (leč by zkrácení cla se dálo neb nedovolený obchod se jimi provozoval[82]), slíditi v domech po starých lutherských výkladech evangelií a po knihách podobných nadávkami naplněných[83]); nýbrž odejmuté a dosud zachovalé protestantské bible, postilly, modlitby a zpěvníky mají osobám, jimž náležejí, všudy se vrátiti. Na pořádání záležitosti evangelických knih císař brzo pozornost svou obrátil. Již v protokolu in Ecclesiasticis ze dne 13. října 1781 nařídil: „že, když již dovoleny protestantům tiché služby Boží i také vzhledem zavedení potřebných knih církevních a školních dlužno pomýšleti na změny." Kancelář dvorská vyslechnula o tomto čistě bohosloveckém předmětu opata broumovského, kterýž seznam evangelických náboženských knih pro zavedení příhodných s podotknutím předložil, že díla od symbolických knih se odchylující podle příkladu nařízení kursaských a vévodsky württemberských nikterak nelze připustiti, poněvadž (prý) většina jich za základ má sektu socinskou, za nynějších časů podešlou. Aby se za knihy, mající dovoleny býti, peníze mimo zem neposílaly, nechť se v dědičných zemích samých dobrá a laciná vydání pořídí. Dvorská

[81]) Dvorský dekret ze dne 5. února 1787 a ze dne 25. října 1790.
[82]) Dvorský dekret ze dne 28. ledna a 9. dubna 1782.
[83]) Dvorský dekret ze dne 17. prosince 1784.

kancelář souhlasíc s tím, navrhla ve svém referátu ze dne 24. prosince 1781, aby seznam těchto knih všem knihtiskařům se zaslal, a zároveň církve nekatolické poukázány byly, ať dle svého uznání v té věci s tiskaři se dorozumí a ať pod těžkou pokutou žádných cizích vydání nevnášejí. V státní radě vyslovil se Gebler především pro přívoz lutherské bible. Protestanta bez bible nelze (prý) si pomysliti, a pakliže dosažení této se mu stěží, považuje se za utiskována. Tisk bible v tuzemsku musel by se až na každé slovo a slabiku s největší důkladností a s připojením míst parallelních prováděti. Spozorujeli člověk obecný sebe menší odchylku, tedy má biblí za zfalšovanou od katolíkův a nekoupí ji. V písních verše jako: „A byť i papež, císař, říš“ a: „Kaz zlosti, Turka, papeže“ nechať při otisknutí se změní v: „A byť i satanova říš“. a „Kaz zlosti všech svých nepřátel“. Kressel měl za to, že při této příležitosti naléhati dlužno na ono zařízení při uherské kanceláři, kterýmž nakázáno, aby z heidelberského katechismu místa církev katolickou tupící vypuštěna byla. Hatzfeld byl pro otázání se některého nekatolického bohoslovce. Císař rozhodl dne 7. ledna 1782 takto: „Především budiž těšínská protestantská konsistoř ex officio otázána ohledně druhu biblí, knížek modlitebních, zpěvníků, postill a t. d., které by se pro její souvěrce měly upotřebiti, a každého díla budiž spolehlivý exemplář požádán a od opata broumovského proskoumán, a jestliže tento nic závadného v něm nenalezne, ať se takovéto knihy co nejvěrněji otisknou s nápisem, že jest to k. př. bible od těšínské protestantské konsistoře k obecnému protestantů v císařských dědičných zemích užívání vydaná. Pakli by se tu a tam některá zcela ousměšná aneb příliš četná místa pohoršlivá v tom kterém zpěvníku nebo jiné knize nacházela, budiž téže konsistoři nařízeno, aby je zmírnila anebo změnila a takto změněné pak nahoru k otisknutí poslala. Pokud tato zpráva od těšínské konsistoře nedojde, nemá se vůbec celý návrh opata broumovského ani které jiné commentace upotřebiti.“ Zatím byl onen také někdy u věcech evangelických o radu tázaný c. k. rada Bedřich Justus Riedel († 1785), syn evangelického faráře, z Erfurtu, kdež professorem filosofie byl, r. 1772 na cís. akademii výtvarných umění do Vídně co učitel pro theorii a dě-

jiny výtvarných umění povolaný, potom předčitatel u knížete Kounice, s následujícími návrhy vystoupil: K vzdělání schopných a způsobilých kazatelů protestantských budiž zvláštní seminář Candidatorum uvnitř mocnářství zřízen; pro protestantské bible, zpěvníky, dogmatická compendia budiž zvláštní nestranný censor ustanoven, konečně přívoz všech v cizozemí vytištěných biblí, zpěvníkův a t. d. budiž naprosto zakázán, za to však zvláštní nakladatelství takovýchto knih (po způsobu Frankova ústavu v Halle) v tuzemsku založeno, a užitek odtud plynoucí k zřízení zmíněného semináře Candidatorum vynaložen. Tak by zůstaly značné sumy v zemi a takové zpěvníky, jež mimo hrubství naproti panujícímu náboženství mnohé titěrné a zamýšlenému od Jeho Veličenstva vzdělání lidu, odporné věci obsahují, se odstranily. Zároveň navrhl jistý počet knih modlitebních a vzdělávatelných k užívání protestantů v dědičných zemích. Na dotyčný referát dvorské kanceláře ze dne 26. května 1782 seslané Nejvyšší rozhodnutí proneslo se však v ten smysl: „Přívoz cizozemských lutherských a reformovaných církevních knih a zpěvníků dotud nelze zakázati, pokud se neukáže, že v zemi samé potřebných opatřiti možno.“ Ke knihám zatím od těšínské konsistoře zaslaným učinil prelát broumovský následující poznámky: „Při budoucích vydáních malého katechismu Lutherova mohly by se první dva odstavce předmluvy vynechati, kteréž, ač historického obsahu a za času Luthera snad užitečny, nyní k ničemu se nehodí, leč že by odpor proti katolické církvi vzbuzovati mohly; v německém zpěvníku r. 1732 v Soravě tištěném nachází (prý) se mimo jiné ničemné zpěvy známá ohnivá píseň Lutherova: „Hrad, přepevný“ a t. d., v nížto sice Luther svého času silnou důvěru ve svou domnělou dobrou věc mocněji vyjádřiti nemohl, ale to ještě teď zpívati, znamenalo by, roztržku mezi katolíky a protestanty chtíti zvěčniti. Vůbec prý jsou staré protestantské zpěvníky (jmenovitě Porstův) tak plny ničemných a nesmyslných písní, že by se otisk žádného z nich v c. k. dědičných zemích dovoliti neměl.“ Dvorská kancelář majíc poznámku tuto za zcela zdůvodněnou, navrhla vytisknutí ostatních od rady Riedla ponavržených dobrých a slušných knih. V státní radě měl Kressel za nejpotřebnější, aby se duchovní a obzvláště konsistoře protestantské k tomu přidržo-

vali a poukázali, by takové hlouposti a nesmysly od souvěrců svých odvraceli. Martinimu vidělo se taktéž nutným, knihy, za něž by se sami jen poněkud osvícení protestanté styděli, zadržovati. Poněvadž by však zkomolené nějaké vydání také přítomné toleranční zařízení podezřelým učinilo, mělo by se vůbec s otiskem posečkati, až by někteří duchovní pastýři s tím srozuměni byli. Gebler přál sobě, aby aspoň jednostejný zpěvník zaveden byl. Nejvyšší rozhodnutí (Laxenburg, 15. června 1782) znělo: „Zpěvníky a písně chrámové reformovaných a evangelíkův, jakéž jsou toho času, i nadále podrženy buďtež.“ K dalšímu návrhu dvorské kanceláře ze dne 13. června 1782, aby se tuzemský tisk knih naznačených od opata broumovského a rady Riedla co úplně nezávadných povolil, rozhodl císař: „Veřejné a spořádané přivážení lutherských a reformovaných biblí, zpěvníků a knih modlitebních, musí, aniž by protestanté v tom ohledu na tu neb onu knihu aneb vydání vázáni byli, nápotom ovšem zůstati dovoleno; tudíž nemůže o odejmutí jich více řeč býti, dokud vůbec v té příčině nějaké další usnešení se nestane. Trattnerovi jakož i jiným knihtiskařům ovšem jest volno, takové nekatolické zpěvníky a knihy vzdělavatelné, avšak pouze ony, kteréž by v seznamech, jenž jim odevzdány budou, obsaženy byly, anebo jichžto tisk by se potomně ještě, až by prvé od těšínské konsistoře prohlídnuty a schváleny byly, censurou povolil, vydávati.“ Dle toho uveřejněn jest dvorským dekretem ze dne 22. června 1782 následující seznam knih, jichžto vydání tuzemským knihtiskařům v řečech zemských zde užívaných se povoluje: 1. Správné vydání bible podle obyčejného vydání Hallského aneb Lemgoského. 2. Tak zvaný malý katechismus. 3. Veliký katechismus. 4. Heidelbergský katechismus. 5. Církevní agenda pro souvěrce augsburského. 6. Táž pro ony helv. vyznání. 7. Arndtovy modlitební knihy. 8. Dobrý zpěvník, při kterémž od Weisse a Zollikofera sebraný za základ položen a dle potřeby času a okolností přizpůsoben býti má. 9. Cythara Sanctorum, aneb Žalmy a písně duchovní, v Lipsku 1737. 10. Nové opravené zpěvníky, jež od několika let v Hanavsku, Württembersku, Hannoversku, Brunšvicku, Hessen-Darmstadtsku, v Holštýně, Brémách, Dortmundu jsou zavedeny. 11. Zpěvník k užívání o bohoslužbách v král. pruských zemích

z r. 1780. Proti třem zpěvníkům, řezenskému, ortenburskému a již výše připomenutému sasko-soravskému dne 24. července a 4. prosince 1783 vydán zákaz přívozu pro nedokonalý a špatný obsah jejich.

Sňatky nekatolíků musely netoliko v jejich modlitebnách, nýbrž také v katolických farních kostelích, ke kterým by, kdyby byli katolíky, podle svého obydlí náleželi, třikrát ohlášeny býti, poněvadž prý o překážkách manželství často spíše bývalí jejich katoličtí spolusousedé nežli jejich nynější souvěrci zpraveni býti mohou.[84]) Oddávání dvou osob nestejného náboženství náleží na důkaz přednosti panujícího náboženství faráři katolickému, a to i tehdá, když by nekatolická strana skutečně raději od sňatku upustiti chtěla, nežli se katolickému knězi dáti oddati. K žádosti nekatolické strany může nekatolický duchovní pastýř při oddavkách přítomen býti.[85])

Leželo to v podstatě tolerance, že katolíci a nekatolíci, jakož jim za života vespolek snášeti se bylo, také na společném hřbitově pochováni býti měli. Biskup královéhradecký napomínal tudíž své duchovenstvo, aby přifařeným oudům svým vyložili, že ačkoli v církevním právu předepsáno, že ti, jenž mimo lůno církve zemrou, na společném s ostatními pravověrnými hřbitově pochováni býti nemají, to však zákon kázně dle času a okolností změnitelný jest, pročež že protestantským spoluobčanům, s kterými jim v křesťanské snášelivosti žíti bylo, i po jejich smrti společné místo odpočinutí dopřáti se má. Když však vzdor tomu o pohřbu jednoho evangelíka v Poděbradech k srocení došlo, učinil státní rada Martini návrh, aby nekatolíkům zvláštní hřbitov přidělen byl. Avšak císař s tím nesouhlasil, nýbrž nařídil, aby duchovenstvu uloženo bylo, lid v pravých článcích náboženských důkladněji pocvičiti a mu vůbec poslušnost k zeměpanským rozkazům, obzvláště právě ohledně tohoto společného pochovávání co nejdůrazněji na srdce vložiti. Když dvorské kanceláři dne 15. května 1783 znova o vzpouře při pohřbu jedné nekatolické ženy na hřbitově škramnickém [86]), českého

[84]) Dvorský dekret ze dne 6. května 1784.

[85]) Dvorský dekret ze dne 25. září 1783.

[86]) Viz v „Památce r. 1868“ článek: „K dějinám ev. církve v Čechách“ od H. z Tardy, kdež na str. 213 podrobné popsání této události

panství černokosteleckého, zprávu podati bylo, radila i ona pro uvarování se ještě mnohem nebezpečnějších následků k ustanovení zvláštních hřbitovů pro nekatolíky. Od onoho nešťastného rozštěpení náboženského jest prý všeobecným míněním katolíků, že ti, jenž z lůna obecné církve jsou odtrženi, ani žádné společné pohřebiště v posvěcené zemi míti nemohou. Tento nesnadno vyhladitelný předsudek zasluhuje tím spíše poshovění, anto před věky ani dítky katolických rodičů beze křtu zemřelé na jednom s nimi hřbitově pochovávány nebyly. Nad to třeba uvážiti, že nekatolíci na zasvěcené zemi beztoho si nezakládají, a tudíž jim úplně lhostejno býti může, kam se po své smrti pochovají. V státní radě opakoval Martini svůj návrh s doložením, žeť jest zcela nemožno, poučováním skrze biskupy a duchovní smýšlení milionů lidí hned pojednou napraviti. Naproti tomu zdálo se Hatzfeldovi a tajnému radovi svobodnému pánu Šimonu Thaddeovi z Reischachu († 1803) býti s povážením, povoliti lidu u věci, kterouž násilím vynutiti chce. Nechať jest lid od duchovenstva lépe poučován a duchovní ať jsou uvědoměni, že v pádu povstání oni za následky zodpovědni budou. Císařské rozhodnutí (16. června 1783) znělo: „Bylo by na nejvýš povážlivé, u věci pouze na předsudcích se zakládající lidu povoliti a týž takto v domnění uvésti, jako by mocí a zpurností toho dosíci mohl, což by mu zeměpán jinak z důležitých příčin a z vlastního popudu přiřknouti za dobré neuznával. Zůstáváť tedy prostě na mém dosavadním nařízení v příčině společného katolíkův a nekatolíkuv pochovávání, a netřeba než, jakož jsem již posledně při přednešení ze dne 2. května nařídil, duchovenstvu uložiti, ať lid v náboženství lépe cvičí, jemu poslušnost k zeměpanským rozkazům co nejdůrazněji vštípí, a ať se jak duchovními tak politickými úřady smysl ustanovení ohledně společného pochovávání právě vysvětlí. Aby však bylo větší záruky, že duchovní dotyčnou povinnost svou se vší bedlivostí vyplní, budiž jim zároveň podotknuto, že pakli by se podobná shluknutí opětně udála, taková především nedostatečnému dobrému poučování lidu připisována a oni (faráři) za následky z toho povstalých nepořádků k zodpovídání se pohnáni budou. Ostatně však musí jakož katolickým tak i nekatolickým duchovním co nejdůrazněji odporučeno býti, ať svěřeným svým

přifařencům lásku a přátelství vůči jejím u věcech náboženských rozdílně smýšlejícím spolupoddaným co nejvíce na srdce vloží, a zároveň musí též hospodářským úřadům v této příčině se nařiditi, ať vždycky na to bedlivý mají dohled, aby toto od obou stran každého času se zachovávalo.“ Když dvorská kancelář pro případ, že by veliké množství katolíkův, nepravou ve víře horlivostí roznícených, společnému pohřbívání se protivilo, dne 31. května 1783 oddělení pohřebišť aneb pochovávání za vojenské assistencí navrhovala, rozhodl císař dne 5. července: „Návrh tento beru k vědomosti, a určujeť Mé rozhodnutí na referát kanceláře ze dne 15. května t. r. ohledně pohřbívání nekatolíků směr a měřítko, dle něhož co nejpřesněji se zachovati třeba, obzvláště proto, že nyní nejedná se více pouze o to, majíli na tomtéž aneb na jiném hřbitově pochováni býti, což samo o sobě velmi lhostejné jest, nýbrž o to, že vůči projevenému zprotivení se nižádným způsobem pro zlé následky povoliti se nemůže a nesmí, ať to stihne kohokoliv.“ Dle toho potrestán jest jistý katolický farář, který pro jedno nekatolické dítě místo hřbitova mrchoviště za pohřebiště vykázal, složením s úřadu a jednoročním vězením. Teprv dvorským dekretem ze dne 17. listopadu 1783 dáno nekatolíkům povolení k zřízení hřbitovů na těch místech, kdež modlitebny mají, a společné pochovávání mělo jen tam ještě se konati, kdeby docela žádných nekatolických pohřebišť nebylo. Na svých vlastních hřbitovech smějí nekatolíci zpívati a řeči pohřební držeti, nikoli však na katolických, kdež žádná veřejná sláva a zpívání nekatolických písní místa míti nemá.

K dosažení jednostejnosti a k zachování dobrého pořádku jmenoval císař již v roce 1783 Thielische superintendentem v Rakousích nad Enží, Focka pro Dolní Rakousy. Onomu bylo mimo to přední země a Tyrolsko, tomuto veškeré vnitrorakouské země spravovati. Roku 1784 jmenován rada u těšínské konsistoře Traugott Bartelmus superintendentem pro Moravu, Slezsko a také i Halič, duchovní pastýř v Krucemburku, Jan Laho, pro augsburské souvěrce v Čechách, duchovní pastýř v Krouně, František Kovács pro ony helvetského vyznání tamtéž. Pod správou těchto superintendentů buďtež potřební senioři a sice pro deset nekatolických sborů

jeden zřízeni a též zemské politické správě ku potvrzení oznámeni. Po zřízení těchto seniorů bude povinností superintendentů podle předpisu instrukce nově rozmnožené těšínské konsistoře, jenž svým časem se sdělí, všecky nahodilé u víře spory, pochybnosti a záležitosti církevní, pomocí několika seniorů s vyhražením odvolání se k zemské správě, vyřizovati. Jim se také ukládá, pro své diecese potřebné kazately zkoušeti a k úřadu zřizovati, kteří však pokaždé zemské správě k potvrzení jmenovati se musí. A poněvadž toliko kazatelé saští a pruští od úřadu kazatelského v c. k. dědičných státech vyloučeni jsou, mohou také zkoušení, dobře zachovalí cizí kazatelé, avšak nikdy bez vědomí zemské správy, se připustiti.[87]) Zvláštní „Správa pro superintendenty A. V. v c. k. dědičných zemích", od Focka sepsaná, dne 29. října 1785 dvoru podaná, jest nejvyšším rozhodnutím z 23. prosince 1785 schválena a konsistorním dekretem ze dne 13. března 1786 k nejbedlivějšímu podle toho se zachovávání vydána. První její paragraf zní: „Superintendenti mají vůbec dohled vésti na vykonávání náboženství a k tomu náležící ústavy i osoby, na veřejné cvičení v modlitebnách i ve školách, na zařízení a pořádek veřejných služeb Božích, na obcování a úřadování kazatelův i učitelův, na spravování církevního jmění a potřebných na náboženské ústavy vydajů, a vůbec na veškeré zřízení jednotlivých sborův ohledně stavu náboženství v přidělených sobě diecesích. Očekává se od nich ve všech povinnostech úřadu jejich nejpřísnější svědomitost a nejsprávnější ostříhání a oznamování všech zeměpanských nařízení, kteráž buďto o celém způsobu tolerance, buďto o zvláštních pádech již vyšla, anebo ještě budoucně vyjdou." Reformovaná církev této instrukce spolu použila, anto místo „A. V." na dotyčných místech „H. V." myšleno anebo psáno bylo. Teprv v roce 1829 dala se reformovaná konsistoř ve Vídni do spracování vlastní instrukce pro superintendenty na základě stávající lutherské. Tato dne 26. ledna 1830 od c. k. spojené dvorské kanceláře schválena a dne 30. května 1830 pod názvem: „Instrukce pro superintendenty H. V. v c. k. rakouských německých, českých a haličských provinciích" [88]) u veřejnost

[87]) Dvorská resoluce ze dne 6. listopadu 1783.

[88]) Ve výtahu u Helferta.

vydána. Pod tímtéž datum vyšla stejně znějící pro církev A. V.

Církevním ústředním úřadem A. V. byla protestantská konsistoř v Těšíně, po způsobu někdejších konsistoří v Lehnici, Břehu a Volavě zřízená a r. 1749 otevřená. Toleranční oběžník pro Slezsko stanovil v položce 5: „Vlastní consistorialia, totiž examina, ordinationes a investiturae duchovních k úřadu kazatelskému a pastýřskému povolaných a od nejvyššího zeměpána potvrzených; týchž censurae morum; matrimonialia primae instantiae; záležitosti týkající se osob církevních a školních, a prohlížení i dohlížení na církevní a almuženské peníze, pak jich vynaložení mají v Těšíně od řádné a zvláštní ze samých protestantů z polovice duchovního a z polovice světského stavu se skládající a pod katolickým předsedou stojící konsistoře, s vyhražením odvolání se k politické zemské správě a s vyhražením i žádosti revise k Jeho Veličenstvu podle zásad jejich náboženství a církevního práva projednávána býti.“ Tato „řádná a zvláštní“ konsistoř vešla v život dne 22. července 1784. Předsednictví zastával krajský hejtman hrabě Jan Larisch († 1820), světská radní místa obdrželi svobodný pán Maximilian z Calische a Arnošt Bludowsky, duchovní Traugott Bartelmus a Kristian Gottlieb Fröhlich († 1795), sekretářství Arnošt Konstans Karwinsky. Tato nově zřízená konsistoř zůstala jen po krátký čas v Těšíně. „Jeho Veličenstvo“, tak oznamoval dvorský dekret ze dne 20. září 1784, „vzhledem k té okolnosti, že těšínská konsistoř augsb. vyznání od ostatních rakouských provincií příliš vzdálena jest, ráčili rozhodnouti, že táž do Vídně přeložena a také pro reformované v německých a českých dědičných zemích se nacházející podobná konsistoř zde zřízena býti má, služné členstva pak ze scházejících se tax, aneb, pakli by tyto nepostačovaly, prostředkem skrovných příspěvků od jednokaždé protestantské domácnosti se zapraví.“ Žádost stavů, aby v Těšíně aspoň dolní konsistoř pozůstala, dvorským dekretem ze dne 31. ledna 1785 zamítnuta, poněvadž prý protestantům těšínského kraje zcela lhostejno býti může, budouli jejich záležitosti u tétéž konsistoře ještě dále v Těšíně anebo ve Vídni vyřizovány, a dostačujeť, když toto vyřizování jejich záležitostí tímtéž způsobem jako

posavad konati se bude. Jelikož jak hrabě Larisch, tak i ti dva duchovní Bartelmus a Fröhlich na Těšín vázáni byli, přestěhovali se pouze oni dva světští konsistorní radové se sekretářem do Vídně. Předsedou jmenován městský hejtman hrabě Auersperg, prvním duchovním konsistorním radou augsb. vyznání superintendent Fock. Poněvadž se (prý) proslýchalo, že reformovaní žádnou zvláštní konsistoř nežádají a na nejvýš sobě přejí, aby ke konsistoři augsb. vyznání několik členů ze středu jejich souvěrců připojeno bylo, otázány jsou ze dne 7. března 1785 jakož stran toho tak i stran doplnění počtu osob obě církve vídeňské. Když vyžádaná vyjádření došla, podala dvorská kancelář dne 18. dubna následující zprávu: Církev augsb. vyznání se pronesla, že jest s onou od reformovaných jakoby navrženou konsistoří smíšenou, jakožto s užším svazkem bratrské lásky a svornosti úplně spokojena, toliko ať se přísedící jednoho vyznání do liturgických a dogmatických věcí druhého vyznání nemíchají, nýbrž v takových pádech každá strana pro sebe uváží a rozhodne. Druhým duchovním radou, žádá, aby jmenován byl druhý její kazatel Arnošt Bedřich Ondřej Cnopf, muž obratný a učený. Reformovaný sbor naproti tomu žádá, poněvadž většina předmětů, o kterých se jednati má, jeho církve obzvláště se týká, aby pro jeho souvěrce zvláštní konsistoř, avšak pod tímtéž nejvyšší osobu zeměpána zastupujícím předsednictvím zřízena byla, jeho kazatel pokaždé co superintendent veškerých helvetských sborů v německých a českých dědičných zemích za duchovního přísedícího jmenován byl a jim dovoleno bylo, jelikož pouze jednoho kazatele zde mají, v zvláštních případech také v Čechách a na Moravě sídlících speciálních superintendentů o radu se tázati a je za mimořádné členy konsistoře považovati, za světského radu pak aby byl některý vzdělanec ze zdejšího sboru, prozatím zde usedlý c. k. dvorský agent Samuel Nagy ustanoven a třeba ještě dle potřeby jeden anebo více toho času představených sboru, tito však bezplatně. Dosazení Cnopfa (tak soudí kancelář) nic nepřekáží a může mu požívaný od přísedícího Fröhlicha v Těšíně plat (200 zl.) přikázán býti. Tím způsobem sestávala by tato konsistoř z dvou duchovních přísedících, superintendenta Focka a jeho přiručího Cnopfa, pak z dvou světských, totiž barona Calische a pana

Bludowského, na jehož místo, pakli by, jako se podobá, zde zůstati nechtěl, jiný by zvoliti se musel. Kancelář byla by si přála, aby reformovaní pro utvrzení svornosti a bratrské lásky se společnou konsistoří se byli spokojili; ale poněvadž zvláštní konsistoř žádají, při čemž hrabě Auersperg nejvíce obtěžován bude, maje takto dvou sezení místo jednoho se súčastňovati, třeba na tom návrhu přestati. Ostatně buďtež instrukce a platy pro obě konsistoře stejně určeny, k nim buďtež všickni superintendenti odkázáni, kteří konsistořím o stavu svých církví pololetní zprávy dávati a ohledně obzvláštních případů náboženských se obraceti budou, od konsistoří samých pak každoročně krátká hlavní zpráva kanceláři zasílána budiž, jinak však ať tito spoluvěrci ještě dále v bezprostřední odvislosti od zemských správ se ponechají. V státní radě přimlouvali se Martini a Reischach za návrh kanceláře, ten prvý s poznámkou, že: „Helvetská konfessí jest méně tolerantní nežli augsburská, a spojení konsistoře bylo by mohlo ke všelikým nedorozuměním podnět zavdati.“ [89]) Na to sešlo dne 27. dubna 1785 toto nejvyšší rozhodnutí: „Schvaluji radu kanceláře, avšak místo hraběte Auersperga má vládní rada baron Wöber těmto konsistořím předsedati.“ Konsistoře obdržely tutéž z 19 článků se skládající „instrukcí“, která rozhodnutím ze dne 15. (dvorským dekretem ze dne 22.) července 1784 pro konsistoř těšínskou schválena byla. Dle toho jest úlohou jejich dohlížeti na mravy, učení a život kazatelů a učitelů, na modlitebny a spravování církevního jmění; v jejich jménu koná se od superintendenta installace zeměpansky potvrzených kazatelů; jim náleží odůvodněné stížnosti ohledně porušení práv evangelických církví přijímati. Výsadního soudního postavení duchovních není, a věci manželské patří docela před soud občanský, leda že protestantu dovoleno, v pádech svědomí se týkajících k své konsistoři se obrátiti. Náklad na vydržování obou konsistoří má dle dvorského rozhodnutí ze dne 19. prosince 1786 z komorních důchodů se zapravovati.

Když ti dva kazatelové Fock a Cnopf v srpnu 1785 za své jmenování konsistorními radami děkovali, a prvější při této pří-

---

[89]) Vyvolané od vlády v lednu 1790 opětné vyjednávání o spojení obou konsistoří minulo se s výsledkem.

ležitosti si stěžoval, že ani zpěv v evangelických sborech jednostejný není, aniť prý někteří holštýnský, druzí berlínský, ještě jiní starý zpěvník přijali, odpověděl císař: Budiž jednomu každému ponecháno, podle svého způsobu se modliti a zpívati, co chce; raději ať duchovní o to dbají, aby sociniánství se nerozšířilo a křesťanství v rozumové pohanství se nezvrhlo, k čemuž někteří cizozemci směřovati se zdají.

Císařským vlastnoručním dopisem ze dne 21. května 1782 bylo česko-rakouské dvorské kanceláři sepsané od jenenského právníka Jindřicha Bohumíra Scheidemantela († 1788) „Všeobecné právo církevní obou evangelických konfessí v Polsce a Litvě, týkající se církevního zřízení, dobrého řádu, kázně a právní činnosti konsistoří“ (ve Varšavě 1780) s poznámkami od cís. rady Riedla učiněnými sděleno, aby táž své dobrozdání podala, zdali a co by se z toho v c. k. německých dědičných zemích upotřebiti dalo. Riedlovy poznámky zněly v ten smysl, že zařízení ve zmíněném církevním právu předepsaná, větším dílem zdejší soustavě přizpůsobiti se dají. Při hádkách o článcích víry bylo by lze všem rozvláčnostem se vyhnouti, kdyby sporné strany přímo k doslovnému smyslu symbolických kněh, ke kterým se samy dobrovolně přihlásily, odkázány byly. Aby se však všem hádkám předešlo, mělo by se při dosazování protestantských kazatelů těm nedůvěřovati, kteří buďto na takových universitách studovali, kde kryptosociniánství se vštěpuje, anebo kde hlavy a srdce svárlivou a vše jiné kaceřující hyperorthodoxií nakaženy bývají. K odvracení takovýchto obav v mocnářství nechť se zřídí seminarium candidatorum, také zvláštní nestranný censor protestantských biblí, zpěvníků a t. d. nechť se ustanoví, aby se zejmena rozšiřování sociniánství od severu se vluzujícího zamezilo. Ve svém referátu ze dne 26. května poznamenala kancelář řádné církevní právo pro značný počet evangelíků za nutné, poněvadž by jinak náboženský a mravní stav těchto lidí pouhé libovůli a soukromému uzdání každého jednotlivého duchovního pastýře ponechán byl a tím podnět k mnohým nepořádkům a všelikým zlým následkům se zavdával. Budiž tedy obecné církevní právo pro obě evangelická vyznání v c. k. dědičných zemích na základě výše vzpomenuté knihy

vzděláno. Práce sama mohla by radovi Riedlovi pod řízením referenta v tomto oboru ustanoveného uložena a po jejím dokončení dobrozdání některých mimozemských učenců a věhlasných protestantských duchovních vyžádáno býti, aby se hned s počátku s protestantským církevním řízením jiných zemí v odpor nevešlo a tak věci samé více neuškodilo než posloužilo. Státní rada souhlasila se zprávou kanceláře, toliko mínil Gebler, že na nějaké seminarium candidatorum dříve nelze pomýšleti, dokud by tuzemským studujícím augsb. a helv. vyznání ustanovením potřebných profesorů bohosloví na některé universitě v dědičných zemích příležitost poskytnuta nebyla, uvnitř říše se vzdělávati; a Hatzfeld učinil poznámku, že jakkoli reformovaní a lutheráni naproti katolickému náboženství jsou svorní, předce rozdílní jsou mezi sebou. Císař rozhodl v Laxenburgu dne 8. června 1782: „Jelikož kalvinisté a lutheráni ve svých náboženských zásadách, jak vůbec známo, velmi jsou rozdílní, nemůže pro obě tato náboženství jedno a totéž církevní právo ustanoveno, nýbrž musí pro každé, náboženství jejich přiměřené církevní právo snešeno a taktéž pro každou stranu těchto souvěrců zvláštní konsistoř v německých dědičných zemích zřízena býti. Poněvadž pak jednak v Uhrách a v Sedmihradsku již dobře zřízených konsistoří pro reformované, jednak pro evangelíky takové v Těšíně stává, tedy nechať kancelář církevní právo pro Polsku zavedené úřadní cestou reformované konsistoři v Sedmihradsku a pak evangelické v Těšíně podá, aby tyto ze svého vlastního zřízení i z této knihy církevní právo sestavily, tak jak to zásady jejich náboženství a dobro jejich souvěrců vyžadují. Toto od konsistoří pořízené vypracování odevzdá pak kancelář svého času Riedlovi k uvážení a s jeho pomocí ve schválně k tomu ustanovené komisí ať vypracuje jedno církevní právo pro reformované a jedno pro evangelíky ve veškerých dědičných zemích, jakož i zařízení konsistoří. Toliko musí se při tom především přihlížeti k tomu, aby se tato práce s nejobecnějšími zásadami souvěrců v říši přebývajících, pokud to koli zřízení dotyčných zemí dovoluje, srovnávala, a tak ona možná a v mnohém ohledu povážlivá výčitka se odstranila, jakoby zdejší trpění s oněmi v říši u věcech víry podstatně nesouhlasili.“ U vyřízení tohoto Nejvyššího rozhodnutí zaslala

česko-rakouská dvorská kancelář dne 11. června 1782 dopisy jakož na sedmihradskou dvorskou kancelář tak i na c. k. úřad ve Slezsku, aby reformovaná konsistoř v Sedmihradsku a konsistoř augsb. vyznání v Těšíně k vypracování církevního práva co nejvíce možná rychlému pobídnuty byly, a slíbila ve svém referátu ze dne 21. září 1782 předmět jednostejného církevního zřízení pro nekatolíky českých a německých dědičných zemí po dojití vyjádření od zmíněných konsistoří s přibráním rady Riedla v úvahu vzíti a při tom také k výbornému zřízení protestantských církevních záležitostí ve Württembersku zření míti. Nezdá se však, že by vybídnuté konsistoře mnoho byly vykonaly. To jen bylo od těšínské konsistoře slyšeti, že sdělené církevní právo pro Polsku v monarchických státech nedá se upotřebiti. Pročež dne 16. srpna 1785 následující císařské rozhodnutí došlo dvorskou kancelář: „Mé mínění nesměřuje k tomu, aby pro reformované a lutherány spolu pouze jedno a totéž církevní právo ustanoveno bylo, nýbrž aby jednokaždé z těchto náboženství ve všech Mých státech své vlastní a souměrné církevní právo mělo, jakož takové i v pruských a saských zemích zavedeno jest: podle čehož tedy shotovení návrhů od úřadu prováděno budiž.“ Následkem toho obdržela otevřená zatím (dne 1. června 1785) konsistoř augsb. vyznání ve Vídni dne 9. září 1785 rozkaz: „aby táž dle nařízení již roku 1782 k těšínské konsistoři vydaného a dle udaného tam návodu k sepsání přiměřeného pro c. k. dědičné země církevního práva pro obě evangelická náboženství, takové církevní právo vzdělala a podala, při tom však pouze na své vyznání víry ohled brala.“ Stejné vybídnutí posláno od dolno-rakouské vlády dne 6. března 1786 vídeňské konsistoři helv. vyznání. Konsistoře v uvážení, „že obě vyznání, vyjma některé liturgické věci, toliko jedno církevní právo mají,“ předložily vládě dne 13. června 1787 společné, od právnicky vzdělaného konsistorního rady augsb. vyznání v. Wielandta sepsané církevní zřízení, kteréž znamení tolerance na čele nese. První jeho paragraf zní: „Kazatelé musí často ve svých kázaních posluchače k svornosti a bratrské lásce napomínati a všeliké povstávající zášti a nepřátelství naproti jiným souvěrcům laskavým napomenutím hleděti předejíti. Všeliká urážlivá kázaní, spisy a disputace proti a o jiných článcích víry kazatelům se

zapovídají.“ Konsistoře své církevní zřízení dne 27. února 1789 s vybídnutím zpět obdržely, aby práci dle nařízení zatím vydaných opravily. S císařem Jozefem i toto církevní zřízení pohřbeno. Přepracováním, které se mu od Wielandta dostalo roku 1793, nedocíleno, aby života nového nabylo.

Ještě mnoho času od založení evangelických církví neuplynulo a již docházely stížnosti o rozmanitých různicích mezi lutherány a reformovanými anebo aušpuráky a kalvinisty, jak se ne právě honoris causa pojmenovávali. Pročež konsistoře viděly se pohnuty, vydati dne 25. listopadu 1789 „Obecné nařízení pro všecky podřízené superintendenty, kazatele a církve v c. k. německých dědičných zemích,“ ve kterém napomenutí se činí k pokoji a bratrské snášelivosti mezi vyznavači obou vyznání v smyslu císařského nařízení ze dne 24. října 1781, strany náboženství dítek ze smíšených evangelických manželstev poučení se dává a pro zachování se kazatelů při přestupech od jednoho evangelického vyznání k druhému, při službách církevních v zastoupení činěných, jakož i pro spoluužívání jednoho a téhož kostela pravidla se stanoví. Když však i potom hádky na Moravě nepřestávaly, předložily konsistoře dne 31. července 1792 své obecné nařízení, k zjednání jemu obecnější platnosti, dvorské kanceláři s prosbou, aby na nejvyšším místě stvrzeno a za pravidlo prohlášeno bylo. Na to vydáno dne 12. října 1792 následující dvorské rozhodnutí: „Poněvadž různicím a hádkám mezi augsburskými a helvetskými vyznavači tam, kde smíšeně spolu přebývají, dle zkušenosti nejvíce toliko od kazatelů příčina se dává aneb aspoň jim podpory se dostává, tuť sice zcela dobře se učinilo, když r. 1789 jim od obou konsistoří společně poučení a navedení k skromnému a pokojnému se chování dostalo; na tom však i nyní aniž by dále něco se nařídilo přestati se má. Potřebí toliko, aby konsistoře se vzhledem k tomu poučení na duchovenstvo své přísný pozor dávaly a kdyby v jednotlivých pádech předce různice povstaly, dotyčného kazatele pokáraly, potrestaly anebo dle okolností po způsobu dosud zachovávaném s úřadu jeho složily a jiným pokojným mužem vyměnily, čímž pokoj vždy nejjistěji se zjedná.“

Jak o společné církevní právo, tak usiloval císař i o společný pořádek služeb Božích pro evangelíky (téhož konfessí)

v dědičných svých zemích. V Těšíně spracovaný nástin takového řádu pro církve A. V., schválen dvorským dekretem ze dne 9. září 1783. Vypracování jeho svěřeno těšínské konsistoři a církevnímu konventu v Modré. Návrh na základě Seilerova „Pokusu o křesťansko-evangelickou liturgii" v Modré spracovaný, schválení v Těšíně, kamž r. 1784 k posouzení poslán byl, nedošel, kdežto církevní konvent Moderský proti návrhu v Těšíně spracovanému nic nenamítal, a pouze některé části kratší míti chtěl.

Nyní r. 1785 na císařský rozkaz uloženo od těšínské konsistoře superintendentovi Bartelmusovi, aby vypracoval nový návrh, kterýž dokončen teprv tehdy, když konsistoř z Těšína již byla se do Vídně přesídlila. Sem tedy nyní poslán nejenom nový návrh Bartelmusův, nýbrž i liturgie Moderská, spolu se vzájemným dobrozdáním. Konečnou redakci převzali vídeňští konsistorní radové Fock a Cnopf. Onen praví: „Cnopf společně se mnou pracoval obecnou liturgii pro všecky evangelické církve A. V. v c. k. dědičných zemích a jeho úsudku při díle tomto mnoho co děkovati mám. Druhý způsob posluhování večeře Páně jest jeho práce. Také větší a menší modlitby v liturgii, jež superintendent Bartelmus nejprve shromáždil, na několika místech přiměřeněji uzpůsobil." Návrh opravený, jenž vládě dne 18. listopadu 1786 se předložil, dle dvorských dekretů ze dne 4. ledna a 2. listopadu 1787 shledán za velmi dobrý a vhodný. C. k. dvorská komise pro censurování kněh přála si toliko, aby nesrozumitelnému aneb lépe řečeno tajemnému (mystickému) výrazu: „Bůh pak pokoje, kterýž toho velikého, pro krev smlouvy věčné, pastýře ovcí vzkřísil z mrtvých, Pána našeho Ježíše, učiniž vás způsobné," dán byl obrat méně tajemný a srozumitelnější. Dále lépe by snad na místě „Dobrotivý Otče, z něhož všeliká rodina se jmenuje" říci se mělo: „Nejdobrotivější Otče celé lidské rodiny" a na místě „posvětiž je ve všem" raději „posvětiž jich cele". Když učiněno po přání censurního úřadu, vyšla liturgie nákladem c. k. výsadního velkokupce Jiřího Filipa Wucherera ve Vídni pod názvem: „Pořádek přisluhování a modliteb při veřejných službách Božích církví A. V. v c. k. dědičných zemích. K nejvyššímu rozkazu sepsaný a vydaný od c. k. konsistoře A. V. ve Vídni" (1788). Máť ráz tehdejší osvětářské doby. „Spisovatelé její", praví se v předmluvě ze

dne 10. prosince 1787, „hleděli svědomitě k účeli každé liturgie, kterýž není jiný, než napomáhati pravému na jasné a pravé známosti založenému vzdělání při výkonech veřejných služeb Božích. Usilovali pečlivě se vyhnouti všem mystickým, nesrozumitelným, orientálským obrazům a způsobům mluvení, kteréž, byť i užíváním sebe světějšími byly, předce pravému vzdělání více překážejí nežli napomáhají." Pořádek ten zaveden konsistorním dekretem ze dne 25. února 1788 a sice první jeho užití ustanoveno na čtvrtou neděli po velikonoci (cantate, 20. dubna). Nové spracování od pomocného rady Jakuba Glatze vydáno r. 1829 pod názvem: „Agenda církevní pro evangelické sbory rakouského císařství. K nejvyššímu rozkazu opravená a značně rozmnožená a vydaná od c. k. konsistoře A. V. ve Vídni." Co dodatek k této agendě dlužno míti od c. k. konsistoří r. 1853 vydaný: „Způsob přijímání osob k evang. církvi přistupujících".

Když vydávání evangelických kancionálů či zpěvníků bylo povoleno [str. 78], vydán brzy od Trattnera „Novy křesťanský zpěvník spolu s navedením k modlitbám", jenž byl patisk druhého vydání Göttingského zpěvníku od profesorů Lessa a Millera vydaného. Brzy potom (r. 1783) vydal velko- a knihkupec Jozef šlechtic Kurzbeck († 1792) „Nový zpěvník pro evangelické německé církve v c. k. dědičných zemích", sestavený od Fröhlicha z berlínského, bremenského a holštýnského zpěvníku [str. 83] a schválený od konsistoře v Těšíně.[90]) Třetí zpěvník s 916 písněmi vydal Wucherer s nejvyšším c. k. povolením pod názvem: „Křesťanský zpěvník pro církve vyznavačů augsburské konfessí v c. k. dědičných zemích" (r. 1783). Jemu za základ položen od místokancléře Jana Ondřeje Cramera v Kielu redigovaný: „Obecný zpěvník pro církve vévodství šlesvického, vévodství holštýnského, vévodství pinneberského, města Altony a hrabství ranzovského" (v Altoně 1780), známý pod jmenem šlesvicko-holštýnského, dánského, kielského, altonského a Cramerova zpěvníku; mimo to obsahuje Lavaterovu

[90]) U Kurzbecka tiskem vyšel 1791 ještě menší, od duchovního správce Jak. Kocha redigovaný a od vídeňské konsistoře A. V. schválený zpěvník pod názvem: „Sbírka nejvhodnějších starých a nových křesťanských písní k užívání v evangelické církvi ve Wallern" a r. 1800 takový pro církev Súdolskou.

píseň toleranční a Jana Adolfa Schlegela, hannoverského konsistorního rady a potomního generálního superintendenta knížetství kalenberského „Historii utrpení Pána našeho Ježíše Krista" (v Lipsku 1775). Tímto kancionálem potlačen onen Kurzbeckův. S císařským povolením zaveden ve vídeňské církvi A. V., v Korutanech, také v některých církvích Horních Rakous. Vídeňská církev H. V. přijala onen již před tím v kapli vyslanecké spojených hollandských států užívaný „Kancionál německé reformované církve ve Frankobrodu n. M. (Frankobrod 1781). V Horních Rakousích mnozí údové církve ani s kancionálem Kurzbeckovým ani s tím od Wucherera vydaným se spokojili, vytýkajíce jim, že své staré zamilované písně, které dříve z řezenského, ortenburského a württemberského (Stuttgart 1741) zpívávali, v nich nenalézají aneb jen v značném změnění. V čele nespokojených postavil se Jiří Michal Eisenbach, od r. 1783 kazatel evangelické církve v Efferdingu. Byltˇ to muž v církevních tradicích Württemberska vychovaný, jenž pouze kázaní o milosti schvalujíc, o mravokárných kázaních ničeho věděti nechtěl, při tom neustupný a svárlivý. Ve Wuchererovu zpěvníku nalezl písně, které prý toliko socinián neb deista složiti mohl, mezi nimi zvláště píseň pod číslem 823 s nápisem „pro učence"; tu prý neučenci spolu zpívati nemohou. Ale ještě směšnější by to bylo, kdyby učení páni s obličejem vážným ji sami zpívati chtěli. I odhodlal se tedy Eisenbach sestaviti „Staro-evangelický zpěvník dle novozákonní víry". Když pak tento od vídeňské konsistoře A. V. „příčinou nepříhodného a na několika místech i velmi závadného obsahu" jednohlasně zavržen, nazval Eisenbach vídeňské konsistorní rady egyptskými úřadníky a od Wucherera pro spolek XXII získanými branci, znamením šelmy znamenanými. Za příčinou příliš nápadného neposlušenství vyklízen dne 14. srpna 1788 ze země, kdež potom z vyhnanství v Norimberku sepsal a císaři Jozefovi věnoval svůj spis: „Tolerance od císaře Jozefa II. v svých státech zavedená, ale od římské hierarchie podkopaná. Líčená některými zvláštními pády od dosud krvácející oběti římské hierarchie a politické církve." (Frankobrod a Lipsko 1789.) Vynešením dvorské kanceláře ze dne 3. prosince 1789 nařízeno, aby od Focka redigovaný a od Wucherera vydaný zpěvník tam, kde již jiný v tuzemsku

tištěný a schválený zpěvník se nepřijal a se neužívá, se zavedl. Zpěvník zde jmenovaný z r. 1789 jest výtah z Wuchererova zpěvníku r. 1783 vydaného, uzpůsobený pro církve na venkově a v menších městech. Tento menší u Wucherera vydaný kancionál vydán z usnešení konsistoře A. V. potom od konsistorního rady Glatze pod názvem „Evangelický křesťanský zpěvník“ (Vídeň 1828, 2. vyd. 1829, 3. vyd. 1844), větší z r. 1783 rovněž se schválením konsistoře od superintendenta Jana Wächtera pod názvem „Křesťanský zpěvník k užívání o veřejných službách Božích evangelických církví v c. k. německých a haličských dědičných zemích“ (Vídeň 1810, 2. vyd. 1826). Dle Winerovy poznámky v „příruční knize bohoslovecké literatury“ (13. vyd. II, 295) opraven prý tento kancionál od G. A. Neuhofera, diakona u kostela Jakubského v Augsburku. V aktech konsistorních o tom nikde zmínky se nečiní.

O vyznáních veřejné listiny obsahují toto. Dle instrukcí pro superintendenty A. V. z r. 1786 zřízení kandidátů má se díti „po předcházejícím zavázání na augsburskou konfessí“, a superintendenti hleděti mají na čistotu a aby přednášení článků víry v kostelích a ve školách „s obsahem sv. písma a symbolem augsburské konfessí“ se srovnávalo. S tím souhlasí agenda jak z r. 1788 tak z r. 1829, dle které superintendent vyzvati má toho, jenž se zřizuje, aby před oblíčejem Božím vyznával, že odhodlán jest, své církvi „křesťanské náboženství dle obsahu sv. písma a augsb. konfessí čistě a přesně zvěstovati.“ Dle později dvorským dekretem ze dne 11. září 1806 pro superintendenty a seniory předepsaného způsobu přísahy směřují povinnosti jejich „k zachování přesného a čistého učení v dědičných státech Jeho c. k. Veličenstva trpěného augsburského (helvetského) vyznání víry“; v zároveň schváleném „reversu“ připovídá kazatel A. V., „že náboženství Ježíšovo své církvi dle sv. písma a s tímto souhlasící augsburské konfessí, čistě, přesně a neporušeně přednášeti bude“ a kazatel H. V., že nic nebude chtíti učiti, „co by zřejmému vyřknutí Božího slova a z něho čerpanému vyznání víry naší evangelicko-reformované církve se příčilo.“ Stojíli zde slovo vyznání toliko v jednotném počtu, předce také neschází míst, kde jest množný počet, avšak bez bližšího vysvětlení. Tak v nařízení o vizitacích připojeném k

instrukci superintendenční z r. 1786 zní otázka: „kde kazatel veřejně vyučuje náboženství dle obsahu sv. písma a dle symbolických kněh s tím souhlasících.“ Podobně v nové instrukci pro superintendenty z r. 1830 neustále řeč jest o „symbolických knihách“ i evangelicko-augsburské i evangelicko-reformované církve; v psaném řádu církevním [str. 88] zní paragraf o vyznání: „Superintendentům a seniorům náleží nad tím bdíti, aby ve veřejných přednáškách čistota učení dle sv. písma a s ním se srovnávajících vyznání každé církevní společnosti se zachovávala“ a císařský vlastnoruční list ze dne 21. listopadu 1810 ustanovil, aby pod těžkým se zodpovídáním obou protestantských konsistoří a jim podřízených superintendentů, duchovních správců a kazatelů „všude a ve všem neporušených základních a věroučných článků augsburské a helvetské konfessí od vyznavačů jejich důkladně a náležitě šetřeno a všeliké proti toleranci čelící novoty se vystříháno bylo“. Z těchto citátů vychází na jevo, že obě evangelické církve v Rakousku od počátku pouze jedním vyznáním víry se zavazovaly, aniž by proto jiných lutherských aneb reformovaných vyznání zcela bylo se vyloučilo, že zejmena hlavním vyznáním víry církve A. V. právě jest symbolum augsburské konfessí. Historicky se toto odůvodňuje také „vyznáním víry evangelíků augsburského vyznání ve Vídni“ od Bedřicha z Ankersteina r. 1782 vydaným, kteréž, jsouc veřejným vydáváním počtu z jejich víry před jejich křesťanskokatolickými spolupoddanými, ničím jiným býti nechce nežli „duchem augsburského vyznání“. Vyznání proselyta, které žid Gabriel David z Altofenu při křtu svém, který s povolením císařským od superintendenta Focka dne 19. června 1785 v modlitebně augsb. konfessí ve Vídni na něm se vykonal, složil, jest rozšířené a poněkud zmodernisované vyznání víry apoštolské.

Ze zahraničných bohoslovců tehdáž o rakouské církve zásluhy si dobyl erlangský professor Jiří Bedřich Seiler. Jeho katechismu a jeho „Čítanky pro měšťana a rolníka“ užito v mnohých evangelických školách, jeho „Liturgie“ si všímnuto [str. 90], general Wurmser si přál zavedení její ve vojsku, sám maje obecenství s německou evangelickou církví v Praze, kteréž dopomohl k prvním jejím kazatelům. Potom ujímal se

tolerančních církví v potřebách jejich Jan August Urlsperger, missionář německé společnosti k pěstování čistého učení a pravé pobožnosti, jakož již z názvu spisku jím vydaného vysvítá: „Sbírka některých zpráv o světle evangelium z Boží zvláštní milosti znova vycházejícím v státech rakouských. S návrhem podpisování k soukromému podporování několika těch v nově povstalých evangelických církví v jejich stavbách kostelních a školních jakož i k zaopatřování potřebných učebních a školních knih zařízených dle čistého slova Božího a dle augsburského vyznání víry. S Boží pomocí podniknuto od několika křesťanských přátel ve Frankobrodu n. M. a na vícero jiných místech. Léta Kristova 1783.“ Pokračováno v těchto sbírkách týmž způsobem r. 1784 a 1787. Člen této společnosti a takřka almužník její, norimberský kupec Jan Tobiáš Kiessling, kterýž od r. 1763 takměř 50 let veliké a menší trhy v Horních Rakousích, Štýrsku a Korutanech navštěvuje, se svým zbožím obchodním jako ona prodavačka šarlatů Lydia i bible, knihy náboženské a slova života kupujícím co přídavek přinášel, stal se zejmena od času tolerančního patentu pomocným „podavačem“ rakouských církví. Než snahy německé společnosti nedošly vždycky schválení u duchovních a světských úřadů. Konsistoř A. V. dala dne 20. dubna 1790 dvorské kanceláři zprávu, že s nelibostí se dozvěděla, že jistá zahraniční společnost, která ovšem jest plna horlivosti pro náboženství a pobožnost, jíž však osvícení a zdravých pojmů náboženských dle všeho se nedostává, při zvláštních případech do náboženských záležitostí horno-rakouských protestantů se míchá, jim tak zvaných milostí dařených kazatelů (t. j. nezpůsobných osob, kteří v náhradu nedostávajících se vědomostí, značnou část náboženského blouznění v sobě chovají) odporoučí a nemálo mystických, fanatických a nepřiměřených náboženských knih mezi venkovským lidem rozšiřuje. Mezi těmi jmenuje se zejmena Reitzova rozjímání o večeři Páně, jež s přitištěným proslovem k horno-rakouským církvím, Kiessling rozšířiti chtěl. Censura zapověděla toliko „proslov“, co prý odporný duchu pravé snášelivosti a křesťanské smířlivosti, konsistoř ve Vídni však i na rozjímáních o večeři Páně, plných prý mystických titěrek a nepravých pojmů o večeři se urážela. Následkem toho nařízeno od dvorské kanceláře dne 14. května

1790, že budoucně všecky náboženské vzdělavatelné knihy, jimiž by řečená společnost horno-rakouské církve obdarovati chtěla, prošedše zemskou censurou, dříve nežli se rozšíří, ještě konsistoři A. V. ve Vídni k proskoumání se sděliti mají.

Odpůrci a podporovatelé tolerance.

Tolerance na své cestě po císařských státech potkala se s mnohými překážkami. Dle Grossinga (někdejšího c. k. dvorského sekretáře, po svém odstranění z císařské služby v Halle a Berlíně soukromě žijící, známý svým růžovým řádem a svými hádkami s Janem Reinholdem Forsterem, plavcem kolem země) již prý koncipienti ediktů, puzeni kancelářským duchem (kteréhož tedy dlužno přičísti k zlým duchům), úmysly blahosklonného mocnáře schválně často zcela neprávě vyjádřili a skroutili, že tak vychválená tolerance na slabých základech spočívá a snadno zase v nivec obrácena býti může. Jestliže toto obvinění tím se vyvrací, že císař návrhy tolerančních oběžníků si před vytištěním k stvrzení předložiti dal: toť z druhé strany zprávy vrstevníků v tom souhlasí, že při provádění tolerančních zákonů mnoho nepříslušností se událo. Eisenbach touží: „že patenty a nařízení, které nám prospívati a nás chrániti mají, se zatajují, ztrácejí, anobrž i patenty nám známé, na které se odvoláváme, od úřadu naprosto se zavrhují; lakota katolických kněží umí nás dosud dříti, při čemž úřadníci věrně pomáhají a jedni druhým k rukám jsou.“ Jiný píše: „V Korutanech opravdu mluveno, tolerance stává pouze dle jména. Katolictví do očí se staví tolerantním, aby v společném obcování s protestanty přímo neurážello aneb přestoupení tolerančních zákonů se nedopouštělo. Uvnitř však vypadá ještě právě tak, jako před jejich vydáním. Na tuzemského lutherána hledí jako na nutné zlo, kterému se nelze vyhnouti. Obdržeti císařský v prospěch protestantů vydaný patent a ho neuveřejňovati, aneb aspoň dle dobrozdání měniti a uveřejnění jeho odkládati, zdálo se úřadníkům za prvních let tolerance býti bohumilým skutkem, zejmena, když hned z počátku usilováno podezřívati úmysly velikého císaře. Veřejně i potají metá se proklínání na jinověrce, jež často skutky v zápětí má za sebou.“ Byly osoby,

jež roztrušovaly, že prý císař žádá seznam nekatolíků jen proto, aby je i ženy a dítky jejich dal poutati a odvésti do Banátu anebo kamkoliv; již prý k tomu konci 30 až 40.000 želez se připravuje, jež každé spoutá 8 až 9 lidí. Při přihláškách došlo často k pohoršlivým výstupům. Přihlašující se na některých místech slyšeti museli, že se odevzdávají ďáblu. „Zlořečeni jste všickni, do pekla musíte všickni, jako vaši rodičové, tak i vaše dítky a všickni lutheráni, co jich na světě. Již vám rostou rohy a ocasy, jako ďáblům; jen že tak zaslepeni jste, že je ani nevidíte ani necítíte.“ V prosební listině ze dne 29. srpna 1782 císaři předložené stěžovaly si k augsburské konfessi přestouplé a zkoušené nekatolické sbory v Horní a Dolní Ustroni, ve Visli, Golešově, Horní Lišné, Dziejelově, Vendrynu, Nydku a Syslovicích, že zeměpanských a vysoce moudrých nařízení zneužívá se k největšímu sužování svědomí a k patrnému pohanění trpěného náboženství. Duchovní komisař P. Jakub Svientek, farář v Horní Lišné, na děkanství v Těšíně, kde komise se scházela, nazval prý evangelické náboženství ze starých hadrů složenou soustavu učební, jež prý jest dílo mrzkého mnicha. „Ohlašují nám věčné zlořečenství a kážou nám, abychom se klídili k ďáblům do pekla. Vůbec chování se této duchovní komisí jest tak neduchovní, že se odvažujeme tvrditi: tím že katolický křesťan, byť i o náboženství svém ještě nepochyboval, spíše v důvěře se zviklá, nežli aby nekatolík se získal. Mladé osoby 20 let ještě nemající proti vlastnímu písemnímu vyjádření svému co neplnoleté ke katolickým službám Božím se odkazují, ačkoli žádný určitý rok věku (annus aetatis determinativus) předepsán není. Nechtějíli rodiče své ještě neplnoleté dítky poslati na katolické cvičení, trestají se vězením, odvedou se do šatlavy a přinuceni bývají ještě tím, že za vystálé vězení ještě musí platiti. Někteří, jenž proti prudké dotěrnosti spolukomisaře Svienteka slovy se ozvali, před samou komisí biti v tvář, biti i holí aneb jinak hanebně s nimi zacházeno. Chtějí nás přemluviti a zastrašiti, že od Vašeho Veličenstva nejmilostivěji povolená toleranci také prý jen krátký čas potrvá, a že všickni, kteří nyní k augsburské konfessi se přiznávají, časem svým tím větších soužení budou museti snášeti.“ Že lhůta svobodného se přihlašování trvati měla toliko do posledního prosince r. 1782, téměř

všickni se dozvěděli teprv po vypršení lhůty. Někteří, kteří později se přihlásili, zavřeni do klášterů. Také kde zákonitý počet se nalézal, kteří modlitebnu míti mohli, tu buď vzhledem povolání duchovního správce, buď vzhledem místa, kde modlitebna se postaviti měla, překážky strojeny. Korutanský jeden sedlák byl dostatečně veliký kus svého pozemku pro stavbu modlitebny daroval. Však krajský úřad v Běláku zapověděl stavbu, proto že prý k tomu zvolené místo jest příliš blízké katolického kostela, a určil co stavební místo šibeniční pahrbek, kam za času deště člověk toliko po loďce dostati se mohl. Tuť stalo se, že císař Jozef na cestě své přijel i do Běláku. Řečený sedlák, s potřebnými papíry v rukou, blížil se až k císařskému vozu, ale velicí ti páni v průvodu císaře, mezi nimi i krajský hejtman, ho odstrkovali. Sedlák však, papíry svými vysoko máchaje, křičel: „Milostpane Císaři, milostpane Císaři, lutherský sedlák!“ I byl předpuštěn a přednesl prosbu svou za povolení k stavbě kostela. Císař, divě se této prosbě, jež se mu zbytečnou zdála, odpověděl: „Nuž, stavte jej tedy!“ „Ovšem“, odvětil sedlák, „tito páni“ (při čemž ukázal na krajského hejtmana a na zemského soudce) „nám k stavbě určili šibeniční místo, které nechceme, na místě pak, které chceme, tito páni zapovídají nám stavěti.“ Císař přijal papíry, a již z nejbližší poštovní stanice poslal své „fiat“ (staniž se!) do Vídně. Tamtéž bránilo se protestantským duchovním pochovávati protestantských dítek, proto že tyto, nemohouce ještě dle své vůle jednati (nejsouce sui juris), mezi protestanty se počítati nesmí. Vnitro-rakouské gubernium vynešením ze dne 29. ledna 1783 ovšem zapovědělo toto obmezení, avšak pohřební řeči a poděkování mezi dovolené řeči (parentací) počítati nechtělo. „Slovem parentací“, definuje podotknutý dekret, „nic jiného se nemíní, nežli o pohřbích obyčejné obecné obřady, mezi něž (také u katolíků neobvyklé) pohřební řeči nepatří, které beztoho k ničemu jinému nejsou, než že jimi na skrovnou pozůstalost ještě zbytečné vydání se uvrhuje.“

Za hlavního odpůrce všech upřímných snah císařových ve vysokém kněžstvu považován arcibiskup vídeňský Krištof Bartoloměj Antonín Migazzi, hrabě z Wallu a Sonnenthurnu († 1803), dle jednohlasných souvěkých zpráv dříve protivník jezuitů, potom co kardinál nejvěrnější přítel exjezuitů. Ohlášení dvorského

dekretu strany obecného užívání biblí [str. 7] odkládal až do 19. května 1782, kdež vydáno následující císařské rozhodnutí: „Zdejšímu kardinálu-arcibiskupovi neohlášení dekretu náležitě se vytýkati a jemu uložiti se má, aby dekret ten do tří dnů ohlásiti dal. Pakli by tak neučinil, buďtež mu důchody jeho zastaveny, což se mu hned nyní říci může.“ Pastýřský list o toleranci nevydal, avšak nařídil prý několikráte duchovenstvu svého obvodu, aby všech narážek na nynější novoty, přemrštěných chvalořečí o svatých, jmenování jistých pobožnůstek, což všecko na kazatelnu se nehodí, se zdržovali. Císař ho velikomyslně chránil před útržkami satyrického tisku. S ním stejně smýšleli primas uherský a arcibiskup Ostřihomský Jozef hrabě Batthyáni († 1799), jenž „naděje se lepšího přesvědčení Jeho Veličenstva“ publikací v církevních záležitostech vydaných nařízení zanechával, biskupové záhřebský a v královském Bělehradě, kteří toleranční zákony měli za největší škůdce spasení lidí, blahobytu obecného a veřejného pořádku, arcibiskup olomoucký Antonín Theodor hrabě Colloredo-Melz a Wallsee († 1811) a biskup brněnský Matěj František hrabě Chorinský. Když v známost vešlo, že arcibiskup goricský Rudolf Jozef hrabě Edling († 1803), přijav na dotyčnou otázku svou u stolice papežské zápornou odpověď, se zdráhal, toleranční patent v obvodu svém uveřejniti, povolán (13. března 1782) k zodpovídání se do Vídně, zemský hejtman pak, hrabě Lamberg, z příčiny úřadní liknavosti, jíž se v této záležitosti dopustil, sesazen s úřadu. Potom dne 22. dubna 1782 následovala arcibiskupská publikace tolerančního patentu.

V bezejmených běžných spisech raděno císaři, starati se o to, aby nejenom měl dobrých občanů, nýbrž také aby po smrti je ďábel nesebral. Pro rozkvět rakouských států trpění protestantů není prý potřebné — Francouzsko vypuzením hugenotů prý žádnou škodu netrpělo — nýbrž jest i škodlivé a nebezpečné. Katolický zeměpán vůbec není oprávněn, trpěti vyznavačů jiného náboženství, leda že by říšskými základními zákony aneb smlouvami míru k tomu nucen byl. Nyní pak ani mír náboženský ani vestfálský nezavazuje k trpění nekatolíků v Rakousku, nýbrž všickni předkové císařovi že nejedněmi zákony a ujištěními přislíbili, že nepřipustí vzniku takovému bejlí

v zemích svých. Později právě toleranční patent jmenován na důkaz nepřemožitelnosti katolictví. Konvertita Müglich, dříve evangelický farář v Sasích, píše: „Jozef II. vydal svůj toleranční edikt. Nyní mysleli někteří protestanté, že celé Rakousko poletí k domnělému světlu protestantství, jako noční můra. Že pak císař z druhé strany neužíval žádných protestantských lákadel neb strašáků, nikdo, aspoň ne následkem tolerančního ediktu, protestantem se nestal. Toť jest světodějná zkouška, kterou katolictví obstálo.“ Nehledě na to, že mi není známý žádný protestant, jenž by tak nemírnou nadějí se byl kojil, neměl Müglich zapomenouti, že katolictví zůstalo panujícím, výsadami opatřeným náboženstvím, kdežto vzdor lidumilným nařízením císařovým na některých místech vždy ještě zvláštní udatnosti křesťanské se vyhledávalo, mělli někdo prohlásiti se za nekatolíka.

Císař učinil vše, aby toleranční patent se stal pravdou. Neustával naléhati na duchovní správce a vrchnostenské úředníky, aby „bloudícím“ svým spolubližním osvědčili bratrskou lásku a snášelivost. Úředníky, jenž nařízení jeho opravdivě pochopili, veřejně pochválil, duchovním, kteří by nyní po prohlášení tolerance nejrozumněji se chovali a nejvíce bloudících duší k pravé víře přivedli a v ní kolísajících utvrdili, činil naději na uprázdněná výhodná místa (dvorský dekret ze dne 19. února 1782). Jiní opět, kteří neslušných řečí proti nekatolíkům si dovolili (jako městský farář Wolfsegger ve Welsu) potrestáni jsou aneb trestem jim hrozeno. Nájezdy na svou osobu snášel s poklidem mudrce. Hanopis přilepený na evangelickou modlitebnu ve Vídni, kdež jmenován „zjevný pohrdač zákonů svaté církve“ (legum sanctae ecclesiae contemptor manifestus), dal vytisknouti a peníze z prodaných exemplářů stržené uděliti starším evangelické církve co příspěvek pro jejich chudé.

Hlasy hanlivé však zmizely v obecném jásotu díkůčinění a radosti. Všady bylo slyšeti chval za to neocenitelné dobrodiní, u sprostého venkovana, kterému dříve na místě biblí strkali růženec, jako na místě svatém. Tak kazatel hollandského vyslanectví ve Vídni neohroženou výřečností vzdal Nejvyššímu chválu, kterýž panovníka k tomu vedl, aby lidem rozumem obdařených povolil, co v každém ohledu jim musí býti věc

nejdůležitější — svobodu svědomí. „Boží hlas ho pohnul, svoliti k tomu, aby každý v tom jednal dle svého přesvědčení, poněvadž Bůh jednoho každého někdy dle tohoto přesvědčení a vplyvu jeho na život souditi, a dle šetření jeho každému odplatiti chce. Boží hlas, jehož dobrota tak široce na všecky lidi se vztahuje, učil jej stejnou otcovskou pečlivostí rozšířiti pokoj srdce, radost a zevní blahobyt mezi všemi svými poddanými: tento hlas volající slyšel a požehnání jeho vy nyní účastni jste se všemi obyvateli těchto zemí, kteří jsou domácí víry vaší; z jeho účinků spolu s vámi se těšíme a všickni šlechetní lidé zahraničních říší to spolu s námi obdivují." [91]) V den památky udělené svobody náboženství modlily se evangelické církve: „Otcové naši žádali viděti, což my vidíme a neviděli, a slyšeti, což my slyšíme a neslyšeli. Nám, jejich dítkám a potomkům, jsi ty, dobrotivý Bože a Otče, spasení toto udělil. Ty služebníku svému jsi vložil do srdce, aby rozvázal pouta, kterými otcové naši byli držáni, aby svědomí osvobodil od nátlaku a následuje tvého božského příkladu, dobrotivý byl ke všechněm. Zachovej Jozefa Druhého a žehnej jemu! Korunuj jej slávou a ctí a odplať mu věčným požehnáním za veliké dobrodiní, které nám a dítkám našim prokázal." Riecke [str. 72] slavil udělení tolerance zvláštní písní. Vděčný jeden protestant vložil svým spoluvěrcům povinnosti k císaři a ke katolickým spoluobčanům na srdce, zvláště svornost a pokojnost. „Protož odstup všecka stará dřívější nekřesťanská náboženská nenávist, jenž tak mnoho zlého se natropila, k tak mnohým nepřátelstvím a drážděním podnět dala; na věky zahnána budiž od pomezí našich, svázána budiž řetězy věčného mlčení. Ruku v ruce kráčej nyní katolík s protestantem, aniž by dbal o rozdíl bohoslužebných obyčejů; vždyť bez toho sloužíme jen jednomu a témuž Bohu a císaři; společně spojenými silami usilovati chceme o svornost a pokoj, o vzrůst obecného dobrého." Mimo toho zvěčnily pamětní peníze císařský veleskutek. Jeden ukazuje císařovo poprsí s podpisem: Tolerantia Imperatoris. Na rubu stojí tři duchovní, katolický s kalichem v ruce, lutherský a reformovaný, každý maje biblí pod paží. Všickni tři hledí na císařského orla nad jejich hlavami se

---

[91]) Z kázaní Hilchenbachova, které na základě žalmu 138, 1, 2, měl v poslední neděli r. 1781 v kapli hollandského vyslanectví.

vznášejícího, a ozářeného jmenem Hospodina. Nápis zní: Sub alis tuis proteget omnes. V pozadí viděti sesutý klášter, na okraji psáno: Ecce amici in Deo. Na jiném pamětním penízi kolem poprsí císařova čtení jest toto: Amor et deliciae generis humani. Na rubu viděti pomník s nápisem: Libertas religionis a Josepho II. in terris suis protestantibus et Judaeis data MDCCLXXXI; kolem napsáno: Quid potuit tota contingere vita laetius. Jiný třetí peníz má stůl, na němž leží bibli. Vedle stojící Luther klade jednu ruku na biblí, druhou na polo pozdvihuje koberec přes stůl rozestřený. Pod tím viděti hořící svíci s podpisem: „Budiž světlo. Gen. 1, 3. 1530.“ Na rubu též se nalézá stůl na němž biblí položena a hořící svíce postavena, vedle stojí císař, ruku jednu maje na biblí, druhou pozdvihuje k nebi, s podpisem: „A bylo světlo. Gen. 1, 3. 1782.“ Řecký velkokupec ve Vídni napsal si na dům r. 1786, „že dům ten pomine, však nikdy nepomine Jozefova sláva. On toleranci dal, však tatáž dává nesmrtelnost.“

S protestanty závodili moudří katolíci, kněží i nekněží, ve vlastenském plesání a chválení tolerance. Vavřinec Leopold Haschka († 1827) „illuminatem se stavší“ exjezuita složil zvláštní „ódu na Jozefa II.“ Podobně Jan Jiří Schneider, více známý pod řádovým jménem Eulogius, tehdy professor v Bonnu, zapěl za umírajícím císařem:

Když jsi Ty na trůn dosedl
Sáhl's pekelnému synu
Vášnivosti směle v tvář:
Aj, jakou to zlosti chrlil
Netvor ten jed, síru, oheň,
Celého's ho nepřemohl.

Linecký kanovník Karel Jozef Huber († 1784) projevil radost svou nad světlem, jež v rakouských státech s žezlem se objevivši, temnosti spolu s jejich černým plodem do úkrytu jejich zahání. Jiný vzdal díky císaři za udělení tolerance a za to, že i obecnému lidu povoleno čísti písmo svaté [str. 7]: „Kniha, která svaté původní spisy božských rozkazů a osvědčené zásady Kristova učení obsahuje, byla nevědomému laikovi dosud zapečetěna, žádost ji čísti hříšnou myšlenkou, pokušením duši škodlivým, zajímavým předmětem tajemné zpovědnice, zapovězené čtení zločinem, které horlivý kněz ostrou kázní s váž-

ným vystříhajícím pohledem napraviti se domníval. Tím se podařilo nesmyslným katolíkům podezřívati zásady učení pravého křesťanského náboženství a i samého zdravého rozumu, rozmnožovati slepotu, podkopávati základy státu, vytasiti se s nejapnými legendami ne bez značného úspěchu, týrati chudé duše hrozným strachem před neznámými vymýšlenými věcmi a vůbec pomásti zdravý rozum. Kdo příliš filosofem byl, ten ovšem zbožným hřmotěním nevzdělaných kněží klamati se nedal, avšak náboženstvím osvícení také nenabyl. Takto pak jeho duševní stav se stal toliko nebezpečnější. Věřil toliko rozumu svému, maje v něm svého předního vůdce. Nevolil si žádnou cestu k ctnosti, žádnou k blahu, jestli že cestu k nim dříve byl úplně nenastínil. Nepředstavoval si tedy Boha, svět, své blaho, svou povinnost z té strany, z které se v božských písmech ukazují a jeho potřebám vyhovují. Z čehož povstalo bludné náboženství, z jehožto lůna rodili se svobodomyslníci, jichž svými jedovatými hadovými prsy kojilo. Pobožní biskupové ovšem horlili proti takovým nebezpečným nepořádkům, však tím velmi málo vyřídili, poněvadž tyto vady měli za příčiny, kdežto předce byly toliko bezprostředními následky nevědomosti a nenapraveného srdce, způsobenými tím, že původní božská písma čísti bylo zapověděno. Božský rozkaz čísti písmo svaté platí ne pouze kněžím, nýbrž i obecnému lidu. Neboť zdali medle něčím jiným jest, nežli božím působením jak k učeným tak k neučeným, k vysoce postaveným a k nízkým promluvené slovo svatých spisovatelů? Jak moudře, jak spravedlivě jednali Vaše cís. Veličenstvo, že přepážku dělící lidskou žádostivost po vědění a pramen známosti zrušili, hradbu odstranili, zdržující úrodné a sladké proudy nebeského blahoslavenství, aby požehnání své na státy Vaší Milosti vyliti nemohly. Nyní potřeba, aby vyučující kněz řeč svou dokazoval, slovo své žádoucími příklady stvrzoval a nemáli pozbyti čest a vážnost u lidu, pobožnějším, rozumnějším, moudřejším, vzdělavatelnějším se stal, poněvadž rozum každého katolíka přijav opět prvotní právo své, vážkami přirozené a božské známosti, jak přednášku, tak své a svých vůdců činění zkoumati smí. Nejvyšší nařízení Vašeho cís. Veličenstva, žádnému nezapovídati čítání písma svatého, nýbrž naopak toto svaté písmo činiti obecnějším a užitečnějším, patří

mezi vzácné zásluhy, jichž bohové světa takovými náhledy a smýšlením k blahu státu zajisté si dobyti mohou.“ Kněz a někdejší katecheta normální školy ve Freiburku Albrecht Huber napomenul svých bratří, duchovních, aby poslušni byli moudrých rozkazů Jozefových, toho laskavého otce všech svých poddaných. „Bez poddanosti k vladaři nelze člověku býti dobrým křesťanem, tím méně hodným členem toho stavu, od něhož spoluobčané jeho vším právem očekávají, aby je ve všech ctnostech předcházel.“

Podrobně snažil se Jan Nepomuk Bartholotti († 1788), professor bohosloví ve Vídni, důvody z písma svatého, z církevních otců, z přirozeného práva, ze státnictví a ze zkušenosti, porážeti všecky opory nesnášelivosti. Zlaté prý to slovo, jež by křesťanští knížata sobě hluboko do srdcí vepsati měli, pronešené někdy císařem Maximilianem II.: panovati nad svědomím znamená tolik jako dobývati nebeského hradu. Rozkáželi kníže, aby náboženští jinověrci se vystěhovali, působí tím státu jistou škodu, aniž by panujícímu náboženství tím prospěl. Bohoslovci, kteří lidi všech křesťanských, s katolickou církví se nesrovnávajících sekt, za věčně proklaté prohlašují, nesahají tím pouze v práva božského soudce, nýbrž také vzbuzují nenávist proti občanským řádům. Kdyby reformátoři proti rozličným způsobům pověry nebyli se dali do boje, zajisté pověra a roditelka její, nevědomost, vždy více by se vzmáhaly a všecken svět by naposledy se vzdycháním naříkal, že se dostal v moc pověry. Jiní odporučovali toleranci proto, že napomáhá lásce k Bohu a k bližním, anebo i že samé katolické církvi prospívá, jelikož prý její duchovní tam nejsprávněji žijí, kde náboženství míchaná jsou, poněvadž potom obávati se musí hany vlastních církví svých. Marx Antonín Wittola († 1797), pasovský konsistorní rada a farář v Schörflingu v Horních Rakousích, potom infulovaný probošt v Bienku a farář v Proboštících v Dolních Rakousích, jehož protivníci jeho za rozhodného nepřítele netoliko exjezuitů, nýbrž i samé římské stolice a poutnických míst vydávají, z nichž prý zejmena tři porovnával Alžíru, Tunisu a Tripoli, v několika spisech dovozoval, že dobrý katolík se s lidmi jiné víry snášeti může. Neboť dle písma milovati má všecky lidi, i kacíře, pročež s nimi i snášeti se má. Příklady

ze starého zákona (ku příkl. o vyhubení kananitských) nelze na to vztahovati, jak nám toho mniši napovídají. Kristus Pán i za ty se modlil, kteří ho pronásledovali. Snášelivost, která není účastenství v bludech trpěných osob ani církvi neškodí, jelikož bludové na jevo vycházejí a tím snáze se vyvrátiti mohou. Láskou lidé spíše se získají nežli pronásledováním. „Ó kéž by mnohý ten rakouský, český neb moravský sedlák se nebyl vyhnal do ciziny! Jistě že by dnešního dne co dobrý syn církve živ byl, kdyby farizejská horlivost jeho faráře neb toho kterého missionáře mu byla dovolila čísti zákon svého nebeského otce. Jezuité, kteří co zpovědníci často naléhali na vyplenění kacířů, ne království Kristovo, ale své vlastní království, které celé jest z tohoto světa, hleděli rozšířiti. Avšak, namítne někdo, zdaž katolická církev se nemodlí za vyhubení kacířů? Nikoli, pravím, za vyhubení kacířstev, jichž co opravdivá matka lidí trpěti nemůže. Modlí se na veliký pátek, a kdykoli mši slouží, za jejich obrácení, dávajíc jim takto ještě neustále zjevné známky své lásky. Zkusme to a mluvme s bloudícími bratřími našimi laskavě o to, co slouží Jeruzalému ku pokoji.“ Jiní dokazovali, že toleranční patent s přirozeným a zeměpanským právem souhlasí. „Papež trpí židy v Římě, může tedy i biskup protestanty a řeky trpěti v církevním svém obvodu. Pakli papež tak nečiní co biskup, nýbrž co zeměpán, může i každý panovník činiti totéž.“ Jindřich Jozef Watteroth († 1819), tehdy ještě praktikant u říšské dvorské rady, potom professor politických věd na vídeňské universitě, vynášel mravní zásady a přednosti protestantů ve vědění a v osvětě na důkaz, že hranice se jim zavírati a občanská práva zadržovati nemají. „Nemáme ni dost málo příčiny podezřívati mravouku protestantů. Naopak vyznati musíme, že veliká reformace zahájila novou dobu ve vyčistění křesťanské mravouky a uchovala ji ode všech zásad mnišských. Dr. Luther měl pravdu, když se opřel onomu kramaření s odpustky; nebo jest zásadou, za peníze ani nekupovati ani prodávati duchovních darů. Kdyby mu byli dali za pravdu, kde pravdu měl, nebylo by došlo k odštěpení a nebyl by z opravovatele se stal bludařem. Protestantům máme co děkovati, že patrné zásady a pravdy evangelia k dávné sprostnosti navráceny. Způsobilit, že obecný rozum knihu pravdy

v naší mateřské řeči chápe a čísti může. U nich k prameni náboženství má každý křesťan přístup, jenž jeho žádostiv jest. Stráž zdánlivé učenosti tomu nebrání. Jejich učenci dějiny náboženské a církevní nejprve očistili od dobrodružných mnišských legend, od vykramaření zázraků a neomylnosti. Protestanté položili základ k oné filosofii, jež zkušeností a pozorováním vede k moudrosti, člověka vrací člověku a rozum rozumu. Téměř ve všech oborech literatury jsou našimi předchůdci. Jejich vysoké školy připravovaly katolickým universitám největší počet jejich učitelů, panovníkům, městským radám a soudům nejhodnější služebníky. Máme výtečných duchů a velikých mužů, jenž nadevšemi odstrašujícími překážkami katolické soustavy, kterou vzlet ducha doposud tak velice se ztěžoval, hrdinskou myslí zvítězili. Avšak v celku ještě dlouho nelze nám měřiti se s protestanty v Německu.“ [92]) Výtka nesnášelivosti od Watterotha činěná protestantům, jakož prý nejnovější doklady náboženské nenávisti proti katolíkům tomu nasvědčují (míníť srocení, které člen anglického parlamentu lord Gordon v Londýně proti katolíkům způsobil a šrůtky, které ve Wertheimu při poutnickém průvodu se byly udály) zavdala podnět k několika protispisům.

Císařův bohoslovecký rádce byl opat broumovský František Štěpán Rautenstrauch († 1785), předseda dvorské komissí v záležitostech náboženských, jenž již dávno nevůli kurialistů svými Prolegomena in jus ecclesiasticum (úvodem k právu církevnímu 1769) proti sobě vzbudil. Dobyl si zvláštních zásluh v opravování bohosloveckých studií, udatného kapucína Hynka Aurelia Fesslera († 1839 co generální superintendent v Petrohradě) se zaujal a göttingskému historikovi církevnímu, Walchovi, poskytl látku k jeho historii tolerančního patentu.[93])

---

[92]) Reformace v Němcích ke konci XVIII. století. Caesaris accipiat caesar, quae sunt sua Praesul, Ut Christus jussit Petro solvente tributum. Ve Vídni 1781. [Proti tomu vydáno: Myšlenky mé pro a proti tak zvané reformací v Němcích ke konci XVIII. století. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint. I. Jana 4, 1. Ve Vídni 1782.] Pro toleranci vůbec a občanské právo protestantů v katolických státech. Ve Vídni 1781.

[93]) Zpráva o nařízeních od Jeho Veličenstva ve věcech náboženství vydaných (v Chr. W. F. Walchově Nejnovější historii náboženské, díl IX. Lemgo 1783).

„Bylif však za oněch dnů také mezi vyšším kněžstvem, jenž nad jiné vynikajíce, úmyslům císařovým ochotně k vůli byli.“ [94]) Mezi nimi dlužno jmenovati především Jana Leopolda Háje († 1794), [95]) biskupa královéhradeckého, vzor katolického církevního správce, jehož nazývali rakouským Fenelonem. Roku 1781 20. listopadu vydal duchovenstvu obvodu svého oběžník následujícího obsahu: Nařízením tím o toleranci chce císař ty, které rozdílnost náboženství a násilí dřívějších zákonů na strany rozdělila, svazkem křesťanské lásky spojiti, vlasti nesčíslný počet užitečných občanů zachovati a blahobyt státu upevniti. Každýkoliv povinen jest, býti nařízení toho poslušným. Bezpochyby však že někteří jsou, kteří se domnívají činiti Bohu milý skutek, když lidem jiné víry trpkými nájezdy v kázaních aneb jiným křesťanství odporným sužováním své mínění vnucují a svazky lásky a obecenství roztrhají. To však není duch evangelium. Potřebí, abychom všecko trpěli, co Bůh sám trpí, se všemi u víře spřízněnými v lásce se snášeli a jim lásku kázali. Pročež duchovní mají:

1. Vystříhati se všech hádek na kazatelnách, v čemž i sami katolíci nelibost mají. „V rokováních svaté církevní rady tridentské ani s jmeny Luthera neb Kalvína se nesetkáš; ani vy je nejmenujte, přesvědčujíce ovcí svých o pravdě pouze důvody, na nichž znáti lze, že vycházejí z úst přítele.“ Naproti tomu

---

[94]) Zde dlužno také jmenovati „knihu Jozefovu, sepsanou od jistého spatřujícího osmnácté století. Dílem již stalé věci a dílem proroctví. Na způsob biblí.“ V Praze 1784. Vydal ji Václav Kramerius (vydavatel „historického kalendáře“ pro lid církví českých obnovených). Viz „Českou rodinu“ 1881, ročn. VII. seš. 1. Nákladem spolku Komenského. Kapitola XI „knihy Jozefovy“ jedná o udělení tolerančního patentu. Tam se dí: „3. Hle, Jozef učinil veliký skutek, nad všecky své jiné skutky; budiž z toho jmeno Boží pochváleno. 4. Ten veliký skutek byla snášelivost našich spolubratří, jenž v náboženství nejsou s námi jedné mysli. Snášelivost byla ten veliký skutek, buď jmeno Boží pochváleno. 5. Podle ducha Božího, posilněn láskou zákona, která všecko obsahuje, přikázal Jozef snášelivost a to byl jeden z velikých skutků jeho. 6. To po celém světě se rozhlásilo a přátelé lidští zplesali v srdcích svých po celém světě, v soukromí i veřejně. 7. A hloupí horlitelé, jenž sebe za syny světlosti drželi a byli synové temnosti, ti zuby skřípěli.“ Překl.

[95]) Viz „Památku roku jubilejního 1863“ k dějinám ev. církve v Čechách a na Moravě. Sepsal H. z Tardy, str. 216.

mají evangelia jak náleží vykládati, v katechetickém vyučování články víry z pramenů zjevení a ze zděděného učení starých, přesně smýšlejících svatých otců dokazovati, ctihodných od církve zavedených obvyklostí a pobožných, pověry a zbytečných lidských přídavků sproštěných obyčejů vysvětlovati.

2. Nikomu knihu pod kteroukoliv záminkou nevzíti. Nebo tomu, komuž svoboda svědomí a bohoslužby se ponechává, nevyhnutelně také všecko, co k potěšení duše své a k pravé Boží službě, ke které se hlásí, potřebuje, neporušené se nechati musí. Naleznouli v církvích svých knih dvorskou censurou zapovězených, mají to světské vrchnosti, jíž po právu rozhodnutí přísluší, oznámiti.

3. Protestantů v schůzích, zpěvích, modlitbách a pobožnostech nerušiti, podezřelé schůze však, i katolíků, oznamovati světské vrchnosti.

4. Nemocných protestantů, nejsouce k nim voláni, nenavštěvovati. Kdo vůbec má svobodu svědomí, má také svobodu, aby bez kormoucení v náboženství svém umříti mohl.

5. Při křtu protestantských dítek, dokud vlastních duchovních tu pro ně nebude, vystříhati se všelikého způsobu pouze katolického a věrouce protestantů se příčícího (formulis pure catholicis et dogmatibus illorum directe contrariis) a tedy neptati se: „Věříš římsko-katolickou církev?“, při pohřbech, poněvadž protestanté očistec nevěří, obyčejných modliteb se zdržovati; jejich mrtvoly aneb i živé svěcenou vodou (jejíž užívání zavrhují) nepokropovati, krucifix k líbání nepodávati.

6. Protestantům po smrti místo odpočinutí mezi svými věřícími tak dlouho poskytnouti, dokud by císař něco jiného nenařídil anebo onino svůj vlastní hřbitov neměli.

Třem sedlákům, kteří již po určené lhůtě k víře helvetského vyznání se přihlásivše důvěřlivě k němu se obrátili, řekl biskup toto: „Přátelé milí, vydal jsem dnes duchovenstvu obvodu svého písemné naučení, jak z té příčiny se chovati mají. Sami snadno pochopíte, že nelze náboženství jako šat svléci a obléci. Musí tu býti vážné příčiny, chceli kdo náboženství měniti. Císař pouze tomu nechce, aby v tom z lehkomyslnosti neb z nedostatečných důvodů se jednalo. Ale zároveň chce, aby nikdo nucen nebyl, nežádaje, aby někdo pouze ústy ke katolickému

náboženství se přiznával. Pročež poukázal jsem své duchovenstvo, aby v nově se přihlašujících nekatolíků po šest neděl v oněch hodinách, kde by lidé tito prací zdržováni nebyli, anebo v živobytí a obchodu svém škody netrpěli, jednu neb dvě hodiny denně přiměřeně poučovali, jim pravý a důkladný pojem o katolickém náboženství vpraviti se snažili, v ony hodiny buď sami navštěvovali anebo k sobě zavolati dali. Po uplynutí těchto šesti neděl mají tyto lidi, dle toho jak by nyní po přijatém učení se znova prohlásili, buďto k vyznání katolické víry připustiti, anebo jim vydati svědectví, že při prohlášení svém co nekatolíci setrvati chtějí. Co potomně císař s nekatolíky činiti zamýšlí, nevím, moji milí, avšak tím přesvědčen jsem, že vyznání víry proti svobodné vůli vaší nikoli žádati nebude."

Protivníci tolerance trpce vyčítali biskupovi, jakoby plášť po větru točil a v oběžníkách svých byl mnohem dále zašel, nežli to toleranční nařízení vyžadují. Za to císař jej na návrh státního rady Kressela (28. března 1782) pochválil, poněvadž prý povinnosti úřadu svého tak jasně pochopil a zcela v smyslu tolerančního patentu plní.

Větší pozornosti vzbudil pastýřský list knížete-biskupa lublaňského Karla t. j. Jana Karla hraběte Herbersteina († 1787). Císaři prý co zeměpánu přísluší dozor na zevnější věci náboženství a církevní kázně, tak že může, pokud to blaho státu vyhledává, vydávati nařízení vzhledem těchto věcí, jako Konstantin Veliký a mnozí za ním následující císařové a králové zákony (dosud trvajícími) učinili. Moc biskupů, od Krista pocházející, jednostejná jest. Každý biskup v obvodu svém požívá tolik práva, co římský ve svém. Nebo v církvi vlastně stává pouze jediného, obecného biskupství, v němž každý biskup svou částkou dozoru účastenství má. Potřebí však k udržení jednoty hlavy v církvi. Tento střed jednoty nemůže však v pravém smyslu považován býti za obecného biskupa, aniž vzhledem k ostatním biskupům dalších práv nemá, než jakých onen účel s sebou nese. Papež bdí a pečuje o to, aby biskupové zachovávali podstatných těch věcí, bez kterých náboženství býti nemůže. Biskupům pak náleží býti mu v tom po vůli. Plnili však biskupové beztoho uložených sobě od Boha povinností, jest dozor jeho pouze radostným svědkem jejich rozšafnosti.

Mníšství jest vynález lidský, nebyvši nařízeno od Krista, církev pak po 300 roků byla bez mnichů. S počátku byli mniši podřízeni biskupům; teprv v XII. století vytahovali se z jejich područí, tak že některým dostali se zahraniční generálové a vrchní správcové v Římě. Tuto odvislost, jež vážnosti biskupů a dobru státu jest na ujmu, císař vším právem odstranil. Řeholníci z příčiny rozjímavého svého života jednak k užitečným pracím nic se neměli, jednak do hádek a světských pletek až příliš se dávali. Náboženství nepotřebuje ani řádů ani klášterů. Kdyby se všecky zrušily, náboženství tím by ujmu neutrpělo. Členové jiné víry musí se trpěti, poněvadž tito zajisté mohou býti dobrými občany státu, aniž by katolické náboženství čeho se obávati muselo. Každý má přirozené právo, hlásiti se k té náboženské společnosti, kteráž dle jeho náhledu a svědomitého zkoušení se jemu pravou býti zdá.

Jestli tehdejší odpůrcové tento pastýřský list nazývali pouze ohlasem febroniánských zásad, spatřuje Šebastián Brunner s větší nevrlostí v něm opravdové vypovídání války proti církevním ustanovením, rovněž smutné jako potupné svědectví onoho času. Pius VI. pronesl se proti němu v papežském breve. Ale císař tohoto vládce církevního, jenž také (1786) nový zákon pro svou diecesi přeložiti dal, se ujal a tím se zanášel, povýšiti jeho biskupství na arcibiskupství.

Biskup v Krkách, z říšského knížecího domu Auerspergů, totiž hrabě Jozef František Antonín Auersperg, pronesl se v listu pastýřském dne 20. února 1782 vydaném takto: Úmysly císařovy dobré jsou a lze jich užiti i k prospěchu katolického náboženství, stranouli se položí předsudky, které pryč zahání lásku k lidem a vštěpují ducha pronásledování. Jest také věc jistá, že císař pečuje o podporování a rozšíření katolického náboženství. Neb zakazuje svádění a také toleranční edikt ještě rozličnými vysvětlivkami opatřil, aby katolíky utvrdil proti všemu svádění, nekatolíky pak laskavým způsobem od bludu jejich odvrátil. Násilným obracováním nebudeť nikdo pravým katolíkem; aniž to jest cesta, kterou Kristus přikázal. Duchovní tedy na tom se urážeti nemají, nýbrž poučovati osadníků svých, napomínati je k lásce, naproti jejich bloudícím bratřím a předcházeti je dobrými příklady všech ctností. S protestanty i s

jejich zatím ustanovenými duchovními správci, mají přátelsky obcovati, je navštěvovati, a všelikým způsobem křesťanskou lásku skutečně prokázati, aby je tím snáze získali. Kristus Pán obcoval i se samaritány, kteří však židům byli tolik, co nyní katolíkům nekatolíci. Hádky s kazatelen musí naprosto přestati. O odklízení mnohých zlořádů dlužno všemožně usilovati. Přílišný počet obrazů má býti zmenšen, modlitební knihy Mechtildy a Gertrudy (již dávno zakázané), cedule Lukášovy a t. d.[96]) mají nějakým přiměřeným způsobem z lidu se vzíti, kochheimských přístrachů očistce třeba co nejpřísněji se vystříhati, naprosto pak nenaváděti děti k takovým věcem, a růženec a svěcenou vodu za nevyhnutelné prostředky spasení nevychvalovati. Duchovní ať mnišské předsudky pokud se při nich ještě nalézají, nestranným čítáním dobrých knih složí. Náboženství musí ctností a počestností, pravou lidumilností zejmena proti chudým se osvědčovati, bylo by pak k přání, aby nás protestanté v tom ne tak příliš předstihali.

Císař uznal, že také tento mírný, dobře smýšlející pastýřský list s jeho úmysly zcela se srovnává.

Arcibiskup solnohradský Jeronym Jozef totiž Jeronym Jozef František de Paula Colloredo-Mansfeld († 1812), odporoučel ve svém proslulém listu pastýřském ze dne 29. června 1782 rovněž snášelivost k bratřím, o tom neb onom článku víry jinak smýšlejícím a projádřil se proti přílišné nádheře v kostelích, proti neslušným obrazům v domě velebně přísného Boha a proti množství zahálčivých mešníků, kteří nejsvětější tajemství oltářní pohoršlivým kupčením zneužívají. „Pokud možná co nejdokonaleji odstraňte, milí přátelé a spolupracovníci, od našeho učení všecko, co by v přísné zkoušce neobstálo. Kněží pohanští velmi horlivě hanebné umění provozovali, aby ubohý, nevědomý lid svým bájivým učením o bozích a vynálezy svými vždy hlouběji do pověry vnořili a potom v této čiré temnosti vše co pohodlí, nestarostlivý život a čest způsobiti může, uchvátili; ale křesťanství neleká se zkoušky ani ji nezakáže, nýbrž naopak ji žádá. Jak mile jisto jest, že Bůh tak nebo onak mluvil anebo se zjevil, již potom nebuď místa dáno

[96]) Cedule popsané verši z evangelium svatého Lukáše.

pochybování; ale to právě jest předmětem bádání, jestli tato věta, toto tvrzení, ono učení slovem a zjevením Božím. Toho pak důkazy, usvědčení a uspokojení ovšem že rozjímající křesťan vším právem žádati může. Potřeba, abyste sobě svěřené v učení utvrzovali a proti všemu pochybování ohradili, ne však zaváděním jich do labyrintů bohosloveckých hádek ku poblouzení, nýbrž tím, když pilným oddělováním zjevení od pouhého lidského rozumování, prostého učení víry od soustavných článků, podstatného od nahodilého, Božích rozkazů od předpisů kázně, světlým a příhodným předkládáním velikých pravd křesťanských jim svaté jejich náboženství činíte nejdražším předmětem jejich přemyšlování a neodchylným pravidlem jejich činění. Při takovém snažení moudře horlivému, poctivému a osvícenému duchovnímu správci nic lepší službu neprokáže, jako to, když v církvi své pilné čítání biblí, zejména Nového zákona, obecnějším učiní, zároveň se přičině, aby jí opravdu rozuměli a ji k vzdělání svému užívali. Co za tou příčinou veliký panovník před rokem učinil, již také my před několika roky učinili, nařídivše k usnadnění čítání písma svatého mezi obecným lidem vydání Nového zákona pro neučené křesťany dle nejlepších stávajících překladů: úplně jsouce tím přesvědčeni, že povinností naší jest, abychom k tomu nevyčerpatelnému zlatému dolu všeho křesťanského vědění cestu stále razili a usnadňovali; že, staneli se čítání biblí jen obecnějším, obecný lid též se naučí jasněji mysliti a jsa pak osvícenějším, k předsudkům a pověrám již tak nepřilne; také že obecná vzdělanost s rozhojněním se lepší známosti biblí stejně pokračovati bude; konečně že, když již obecný lid autoritou snáze a kratčeji spravovati lze nežli rozumováním, slova svrchovanosti a autority Boží vždy nejlepším prostředkem budou, jej vésti ke všemu dobrému.“ Duchovní a lékařské mastičkářství, bláhové legendy, báchorky o čarodějnících a strašidlech buďtež odstraněny, v předvečer svatojanského svátku se začínající až do čtyr hodin ráno trvající vyzvánění čarodějnic buďtež zrušeny. „Jest velmi žádoucí, anobrž téměř nutné, aby duchovní správce mimo vědomostí pro stav svůj potřebných, také v dušesloví, v právu přirozeném, v zdravovědě a zvláště v životospráví (dietetice), v rolnictví, v zemských zákonech, v přírodovědě a v přírodopisu se poněkud

znal. Jest to domnění pohanské, že by Bůh libost měl v svévolném tvém sama sebe trýznění. Tím stává se pokání tělesným cvičením, jež málo jest užitečné. Jest vždycky lepší, místo zbytečné štědrosti naproti svatým v nebi, místo příliš častého dávání na mši za zemřelé, obraceti účinnost dobrého křesťanského lidu k opravdu chudým v nouzi postaveným spolubližním. Císař dal pastýřský tento list rozšířiti v hojných exemplářích ve svých dědičných zemích. „Tak nepromluvil ještě žádný biskup!“ byl obecný hlas.

Rovněž vydal kníže biskup brixenský Jozef Filip hrabě z Spaur-u († 1791), sděluje se tolerančním patentem, k duchovenstvu svému dne 21. března 1782 vzdělavatelný, nejvyšším úmyslům přiměřený list, začež mu dne 22. dubna císařská pochvala se dostala.

Se zvláštní ochotností podporovali italští biskupové toleranční záměry císařovy. Biskup paduanský napomenul kněžstvo své, aby dle císařských dekretů jednali, jinověrců slovem a skutkem nedrážďili, spíše k členům cizí náboženské společnosti laskavě se chovali, podáváním důkladného učení a dobrého příkladu je k poznání světa, k jednotě u víře a k jisté naději spasení přivábili. Biskup feltrský rozeslal encykliku, kterou kněžstvo vybídnul, aby nižádný podnět nedávalo k třenicím o víru, anobrž jich pilně se varovali, aby k bloudícím laskavě se chovali, urážlivých a nepřiměřených řečí proti jinověrcům se vystříhali, učením a příkladem, jakž toho úřad duchovního správce vyžaduje, lid v pravé, katolické a samospasitelné víře utvrzovati a bloudící zpět přivésti se snažili. Pastýřský list biskupa veronského Jana Morosiniho z 4. ledna 1782, který proti připuštění papežských odpustků a generálních rozhřešení se vyslovil, pakli že biskup v ně nenahlédl, s odůvodněním jich nesouhlasil a c. k. placitum k uveřejnění a provedení jich se nedožádalo, kterýž na odstranění nejednoho zlořádu doléhal a těmito slovy končil: „Přišlať hodina, kdež praví modlitebníci modliti se budou k Bohu Otci v duchu a v pravdě“ — sdělen císařským nařízením ze dne 20. února 1782 biskupům k nahlédnutí. Biskup mantuanský Jan Baptista hrabě z Pergen-u († 1807) odporučil v listu svém pastýřském, aby nařízení panovníkových pilně šetřeno bylo, ješto i papež prý s opravami císařovými

souhlasí. Skutečně papež vzhledem tolerančního patentu k císaři prý se pronesl, že by na jeho místě právě tak byl jednal.

Císař Jozef šel smrti vstříc jako mudrc a jako hrdina, jen poněkud tím skormoucen, že tak mnoho se nasouživ, tak málo lidí šťastných, za to však tak mnoho nevděčných učinil. Souvěký poeta poctil památku jeho slovy:

Quam brevis est, annos si spectas, vita Josephi!
Eius at in gestis saecula tota vides.
Jak krátký Jozefův život, na léta-li hledíš!
Než na skutky-li zříš, více než stoletý jest

Dva dni před smrtí svou (dne 18. února 1790) vyznal tragický osud svůj těmito bolestnými slovy: „Nyní vidím, že Všemohoucí ještě za mého života všecka díla má vyvrací.“ Než patent, kterým „Rakousko do počtu oněch států vstoupilo, v kterýchž cena občanů dle plnění jejich povinností k státu, nikoli pak dle víry jejich se měří,“ předce nepropadl zničení. Slavnost úmrtní ve Wetzlaru, sídle císařského soudu říšské komory, o níž katolíci, lutheráni a reformovaní se svým duchovenstvem dne 26. března v kostele františkánském, kde Eulogius Schneider a 28. března v lutherském městském kostele, kde vrchní farář Gerhard Reuss mluvil, se spojili, stala se slavností holdování velečinu zvěčnělého panovníka. Dobrý duch tolerance položil ještě čestný věnec na castrum doloris jejího císařského ochrance.

Jeho nástupce na trůnu, Leopold II., odpověděl na petici českých stavů za obmezení některých zákonů tolerančních, že jakož ve všech ostatních německých zemích se stalo, také v království českém tolerance tak jak jest (in statu quo) se ponechá, stavům pak že náleží, pilně spolupůsobiti k zachování pokoje a svornosti mezi členy rozličných věr a k odvrácení různic, kterými na království za minulých časů mnoho zlého uvedeno. Ovšem že za stálý ústavní zákon toleranční zákon přijmouti nelze, poněvadž po zřízení zemském katolické náboženství samo jest panujícím a nyní pouze trpěním nekatolíkům se povoluje, aby své služby Boží vykonávali, každé pak trpění pouze na dobré vůli zákonodárce závisí, jak dlouho by k takovému svoliti chtěl.

Protestantské konsistoře se potvrdily a 18. dubna 1790 slavnostní kázaní holdovní a děkovací se držela.

Roku 1794 do německého listu [97]) psáno z Rakouska toto: „Postavení naše vzhledem k svobodě náboženství a svědomí jest od smrti císaře Jozefa do této hodiny beze změny totéž. Nevíme nic o potlačování ani o nemilém obmezování. Požíváme ochrany vlády v plné míře. Nescházely ovšem sem tam pokusy, toleranci zadrhnouti, než nepotkaly se s výsledkem. Pakli jen my sami mezi sebou pokoj a svornost zachováme, netřeba odjinud obávati se něčeho.“ V pozdější zprávě praví se: „Také za nynější vlády zůstává se, co náboženských věcí se týče, v hlavní věci ještě stále při tom, co císař Jozef zařídil. Nekatolíci nemají nižádné příčiny, stěžovati si na nesnášelivost, aspoň od vlády nic v cestu se jim neklade; nýbrž naopak od ní při každé příležitosti proti nespravedlivým útokům několika zuřivců a přepjatých horlitelů důrazně se chrání.“ Za důkazy uvádí se, že následkem stížnosti konsistoří zapovězen spisek c. k. na odpočinutí daného profesora Leopolda Aloisa Hoffmanna (jenž dříve veřejně slaven co muž o katolické osvícení zasloužilý, potom však počítán mezi nejpověstnější spisovatele Německa), v němž o protestantech velmi utrhavě mluví, zejmena Luthera a zásady jeho velice pohaněl; dále, že zřízena společná škola pro mládež augsburského a helvetského vyznání ve Vídni, proti čemuž zemská vláda netoliko nic nenamítala, nýbrž toto zřízení i za zásluhu oběma církvím počítala; konečně, že nebráněno povolávati cizozemců do služby evangelických církví v c. k. státech. „Kde by se také měly vzíti osoby, poněvadž bez pochyby ještě ne jeden rok uplyne, nežli na zdejších universitách dovoleno bude, zříditi lutherských bohosloveckých stolic učitelských a ještě delší doby se vyžaduje, nežli od těchto se nám pošlou 'způsobní a užiteční mužové. Franky a Šváby že prý ještě nadále zůstanou štěpnice našich protestantských kazatelů a školmistrů.“ [98])

Avšak již nebylo daleko do času, kde evangelicko-bohoslovecké vědě v Rakousku mělo býti připraveno místo. Vzavše

[97]) Annaly nejnovější bohoslovecké literatury. 1794.

[98]) Pro reformované byly těmi štěpnicemi kolleje uherské, zejmena Šarošpotocká a Debrecínská. Překl.

podnět z politických poměrů, započala vyjednávání r. 1806 a ke konci dospěla císařským rozhodnutím dne 25. září 1819: „že ve Vídni úplná kollej pro evangelíky augsb. a helv. vyznání se zříditi má“. A jak toto, tak i jiná přání církvi naši se naplnila, na něž otcové naši před sto lety sotva mysliti se odvážili. Ve veliký den pamětní, v který zpět pohlížíme na císaře Jozefa, náležiť také vzpomínati korunování díla jeho.

Slovo trpění bylo slovo veliké, učinivši toho, kterýž je k národům svým vyslovil, nesmrtelným. Předce, že právě jenom trpěni byli, postupem času muselo evangelíků bolestně se dotýkati, tím více, čím věrněji lnuli k rakouské vlasti své. Tato bolest jim odejmuta. Církvi naší dosud trpěné dostalo se uznání zákonem. Úplná svoboda evangelického vyznání a občanská i politická rovnoprávnost jeho vyznavačů zaručena pro všecky časy. Na místo tolerančního patentu nastoupil císařský patent ze dne 8. dubna 1861. Tato vysoce vážená magna charta evangelictví v Rakousku, kterou se nová doba v dějinách našich započala, jest veliký skutek Jeho Veličenstva našeho nyní panujícího císaře. Protož evangelici Rakouska slaví a slaviti budou věčnou prozřetelnost, která dvě vyvýšená, veliká jmena učinila pro ně požehnáním, císaře **Jozefa II.** a císaře **Františka Jozefa I.** Toto souhvězdí stále stkvíti se bude na jejich nebi a povždy s slávou se jmenovati na sloupcích jejich dějin.

PŘÍDAVKY.

A.

Seznam

členů c. k. evangelických konsistoří a c. k. evangelické vrchní církevní rady[1]) od r. 1785—1881.

Předsedové.

1. Hrabě Auersperg, městský hejtman vídeňský, 1785 jmenován, však úřad nenastoupil [str. 84].
2. Jakub svobodný pán v. Wöber, vládní rada, 1785 až 1792 (od J. C. M. propuštěn).
3. Jozef Antonín v. Paradis 1792—1808 (†).
4. Ondřej v. Stock, vládní rada, 1808—1812 (†).
5. Karel svobodný pán v. Werner, vládní rada, 1812 až 1840 (šel v 86. roku věku svého na odpočinutí).
6. Antonín Taulov rytíř z Rosenthal-u, vládní rada, 1841—1845.
7. Ondřej hrabě Hohenwarth-Gerlachstein, vládní rada, 1845—1846 (odešel do Lublaně).
8. Maximilián svobodný pán v. Werner, vládní rada, 1847—1859 (prozatímně 1846).
9. Jozef Ondřej Zimmermann 1859—1874 (dán na odpočinutí), první předseda evangelického vyznání,[2]) dříve dvorský rada v c. k. ministerstvu kultu a vyučování.

---

[1]) §. 8. císařského patentu ze dne 8. dubna 1861 dáno c. k. konsistořím jmeno c. k. vrchní církevní rady.

[2]) Dle §. 8. císařského patentu z 8. dubna 1861. Viz E. v. Friedenfels, Jozef Bedeus v. Scharberg a t. d. Vídeň 1877.

10. Konrád svobodný pán Schmidt z Altenheimu, dříve hrabě (comes) saského národu v Sedmihradsku, od r. 1874.[1])

Konsistorní a vrchní církevní radové.

Duchovní radové A. V.

I. Řádní radové.

1. Jan Jiří Fock, superintendent a první kazatel A. V. ve Vídni, 1785—1796 († 1835 co dánský konsistorní rada a probošt v Kielu).[2])
2. Jan Jáchim Susemihl, superintendent a první kazatel A. V. ve Vídni, 1796—1797 (†).
3. Jan Samuel Kaltenstein, superintendent a první kazatel A. V. ve Vídni, 1797—1805 (†).
4. Jan Wächter, superintendent a první kazatel A. V. ve Vídni, 1806—1827 (†).[3])
5. Arnošt Pauer, druhý, od r. 1839 první kazatel A. V. ve Vídni, 1834—1845 (toho roku, s ponecháním jemu místa a hlasu v konsistoři, jmenován superintendentem).
6. Ondřej rytíř v. Gunesch, druhý farář A. V. ve Vídni, 1845—1867.[4])
7. Gustav Frank, dr. a řádný professor bohosloví ve Vídni, od r. 1867.

II. Pomocní radové a (od r. 1867) mimořádní členové.

1. Arnošt Ondřej Cnopf, druhý kazatel A. V. ve Vídni, 1785—1789 (†).[5])

[1]) Wurzbach XXX, 230. [Zde sem tam něco nesprávného.] E. v. Friedenfels.

[2]) Waldau, „Nejnovější dějiny protestantů v Rakousích, Štýrsku, Korutansku a Krajině“ z G. E. Waldau-a „Dějiny protestantů v Rakousích“ a t. d. (2. sv., Anspach 1784.)

[3]) J. G. Wenrich, J. Wächter co člověk, co služebník státu a církve. Vídeň 1831.

[4]) J. Trausch, Spisovatelský slovník . . . sedmihradských Němců. Kronstadt 1868—71.

[5]) Waldau, viz shora. — J. G. Fock, Některé významnosti nebožtíka p. Cnopfa. [Beyerův Magazin pro kazatele. Lipsko 1789.] — H. Doering, Učení bohoslovci Německa.

2. Jiří Kristian Samuel Schmidt, druhý kazatel A. V. ve Vídni, 1789—1796 († 1820 co superintendent v Burgbernheimu v knížetství Baireuthském).[1]
3. Jan Samuel Kaltenstein 1796—1797.
4. Jan Wächter 1797—1806.
5. Jakub Glatz, druhý kazatel A. V. ve Vídni, 1806 až 1831 (†).[2]
6. Arnošt Pauer 1831—1834 (prozatímní duchovní konsistorní referent).
7. Ondřej rytíř v. Gunesch 1836—1845 a (následkem znovuzřízení vrchní církevní rady) 1867—1875 (†).
8. Jindřich August Stählin, dr. a řádný professor bohosloví ve Vídni, 1846—1861 (†).[3]
9. Gustav Porubszky, D. B. a první farář A. V. ve Vídni, 1876 (†).[4]
10. Jiří Kaňka, první farář A. V. ve Vídni, od r. 1877.

Světští radové A. V.

1. Maximilian svobodný pán v. Calisch 1785—1786 } oba vrátili se do Těšína.
2. Arnošt v. Bludovský 1785—1786 (přísedící) }
3. Jan Ondřej v. Wielandt 1786—1801 (†).
4. Jan Kristian v. Engel 1801—1814 (†).[5]
5. Konrád svob. pán v. Gärtner 1815—1818 (zřekl se úřadu a zemřel co dvorský rada 1849).
6. Dr. Bedřich Jindřich Krausenek 1818—1840 († 1843).
7. Zikmund v. Kéler 1841—1858 (†).[6]

---

[1]) Růžička, Diplomatická historie německé evangelické církve A. V. v Praze. 1841.

[2]) J. G. Wenrich, Jakub Glatz. Vídeň 1834. — Wurzbach, Biografický slovník císařství Rakouského. V. — G. Frank v „Obecné německé biografii“ IX.

[3]) G. Frank, c. k. evangelická bohoslovecká fakulta ve Vídni, 1871, str. 34. — Taufrath, Zprávy o c. k. evangelické bohoslovecké fakultě ve Vídni. 1871.

[4]) G. Roskoff, Na památku dra G. Porubszkého. Vídeň 1876.

[5]) Wurzbach IV. — Krones v „Obecné německé biografii“ VI.

[6]) Wurzbach XI, 138.

8. Samuel Bell 1858—1865 (†).
9. Dr. Martin Schenker 1867—1875 (†).[1])
10. Dr. Eugen z Trauschenfels-u od r. 1876.[2])

Duchovní radové H. V.

I. Řádní radové.

1. Karel Vilém Hilchenbach, superintendent a kazatel H. V. ve Vídni 1785—1816 (†).
2. Justus Krištof Jiří Hausknecht, superintendent a první kazatel H. V. ve Vídni 1818—1834 (†).[3])
3. Bohumír Franz, D. B., superintendent a první farář H. V. ve Vídni 1835—1867.[4])
4. Heřman z Tardy, D. B., od r. 1867.[5])

II. Mimořádní členové.

1. Bohumír Franz, D. B. (následkem znovuzřízení vrchní církevní rady) 1867—1873 (†).
2. Karel Alfons Witz-Stöber, D. B. a první farář H. V. ve Vídni, od r. 1875.

Světští radové H. V.

1. Samuel z Nagy 1785—1798 (odešel do Uher).
2. Jozef de Vitéz 1798—1816 (†).
3. Štěpán Szüts de Tasnád 1817—1834 (†).
4. Dr. Jakub v. Jenny 1834—1871 (†).
5. Dr. Emil Franz od r. 1875.

---

[1]) Protestantské církevní noviny, ročn. 1875, str. 1018—1021.

[2]) Trausch III, 421 a na j. m.

[3]) F. Schauer, Život p. J. Krišt. J. Hausknechta. Vídeň 1834.

[4]) G. Trautenberger, Na památku superintendenta Bohumíra Franze, D. B. Brno 1873. — G. Frank, Obecná německá biografie VII, 316.

[5]) H. z Tardy, Historie ev. ref. sboru Hořatevského 1868. — Naučný slovník IX, str. 283. — Dr. v. Wurzbach, Biografický slovník, 43. díl, str. 72.

Superintendentové

v úřadním obvodu c. k. konsistoří a c. k. evangelické vrchní církevní rady A. a H. V. od r. 1783—1881.

A. V.

I. Vídeňské (dolno- a vnitro-rakouské) superintendencí A. V.

1. Jan Jiří Fock 1783—1796 († 1835 v Kielu).
2. Jáchim Susemihl 1796—1797 (†).
3. Jan Samuel Kaltenstein 1797—1805 (†).
4. Jan Wächter 1806—1827 (†).
5. Kristián Heyser, první kazatel A. V. ve Vídni, 1834 až 1839 (†). [1])
6. Arnošt Pauer 1845—1861 (†).
7. Ondřej rytíř v. Gunesch 1862—1875 (†).
8. Karel Bauer, farář v Tressdorfu v Korutanech, od r. 1877.

II. Horno-rakouské superintendencí A. V.

1. Jan Kristián Thielisch v Scharten 1783—1827 (†). [2])
2. Dr. Jan Steller v Theningu 1832—1854 (před tím administrator superintendencí; † jsa na odpočinutí 1857). [3])
3. Jan Bohdan Wehrenfennig v Goisern 1855—1856 (†).
4. Erich Martin Sääf, rytíř v. Norden, v Scharten, 1857 až 1880 (†).
5. Jakub Arnošt Koch, farář ve Wallern, od r. 1880.

III. České superintendencí A. V.

1. Jan Laho v Krucemburku 1784—1785 (odešel do Uher).
2. Jan Barott v Habrech 1785 (odmítl).
3. Štěpán Leška v Křížlicích, Krabšicích, Praze 1786 až 1798 (odešel do Uher).
4. Jan Krištof Bedřich Götschel v Praze 1798—1799 († 1812 co hlavní duchovní správce v Eutinu). [4])

[1]) J. Trausch II, 151 a na j. m.

[2]) Waldau II, 568—71. — J. G. Trautenberger, Kázaní na památku veledůstojného pana J. Kr. Thielische. Linec 1829.

[3]) [Jan Geyer] Krátký úryvek života a pohřeb veledůstojného p. J. Stellera. Linec 1857.

[4]) Růžička, Diplomatické dějiny německé evangelické církve A. V. v Praze, str. 128.

5. Karel František Hoenicka v Mydlicích 1800—1807 (†).
6. Michal Bohumil Seihm v Praze 1807—1828 (†).[1]
7. Jozef Krejčí v Praze 1829—1844 (†).
8. Heřman Prokop Krištůfek v Opatovicích 1845—1863 († 1873).
9. Jakub Beneš v Praze 1863—1873 (†).
10. Daniel Theophil Molnár v Praze od r. 1874.

IV. Moravsko-slezské (do r. 1804 také haličské) superintendencí A. V.

1. Traugott Bartelmus v Těšíně 1784—1809 (†).[2]
2. Jan Jiří Schmitz v Bílsku 1810—1825 (†).
3. Ondřej Paulini v Bystřici 1827—1829 (†).
4. Jan Jiří Lumnitzer v Brně 1830—1864 (†).
5. Karel Samuel Schneider v Bílsku od r. 1864.[3]

V. Lvovské (haličské) superintendencí A. V.

1. Jozef Paulini ve Lvově 1804—1806 (†).
2. Samuel Bredecký ve Lvově 1808—1812 (†).
3. Samuel Fuchs ve Lvově 1813—1817 (†).
4. Bedřich Vilém Stockmann ve Lvově 1819—1831 (†).
5. Adolf Bohdan Haase ve Lvově 1835—1870 (†).
6. Jakub Hönel v Bialé od r. 1871.

VI. Ašské superintendencí A. V.[4]

Traugott Alberti v Ašu od r. 1870.

H. V.

I. Vídeňské (dolno- a vnitro-rakouské) superintendencí H. V.

1. Karel Vilém Hilchenbach ve Vídni 1785—1816 (†).
2. Justus Hausknecht ve Vídni 1818—1834 (†).
3. Bohumír Franz, D. B., ve Vídni 1838—1873 (†).
4. Karel Erhard Buschbeck, D. Ph., v Terstu od r. 1875.

[1] Růžička, str. 140.

[2] Památní spis k slavnosti na den 24. května 1809 připadajícího stoletního jubilea kostela milosti A. V. v Těšíně. (Brno.) Str. 38.

[3] Vypravování ze života starého duchovního správce. Bílsko 1880.

[4] Aš byl dříve pod vlastní konsistoří, od r. 1870 co superintendence podřízena c. k. evangelické vrchní církevní radě A. V.

II. České superintendencí H. V.

1. František Kovács v Krouně a ve Velími 1785—1788 (odešel do Uher).
2. Samuel Szüts v Čermé, Semtěši, Vysoké, Chlebích 1788 až 1798 (odešel do Uher).
3. Jiří Fazekás ve Kšelích 1798—1810 (odešel do Uher).
4. Ladislav Baka v Hořatvi 1810 (nejprve administrator superintendencí) až 1820 (†).[1])
5. Matěj Kubeš ve Kšelích 1820—1855 (†).
6. František Filipy v Čermé a Lysé 1857—1861 (†).
7. Jan Veselý v Klášteře od r. 1863.

III. Moravské superintendencí H. V.

1. Michal Blažek v Jimramově 1785—1827 (†).
2. Jiří Opočenský v Jimramově 1829—1842 (†).
3. Samuel z Nagy ve Vanovicích 1842—1863 (†).
4. Jan Beneš ve Vanovicích od r. 1863.

---

[1]) H. z Tardy, Historie evangelicko-reformovaného sboru Hořatevského. Ve Vídni 1868. Str. 12. Dále téhož spisovatele: „K dějinám evangelické církve v Čechách“, v „Památce slavnostního roku 1863“, kdež o superintendentovi Kovácsi (na str. 165 a 236), o Szütsovi (na str. 195), o Fazekásovi (na str. 169 a 255), o Bakovi (na str. 179) a o moravském superintendentovi Blažkovi (na str. 237 a 255) se vypravuje.

—

B.

Cirkuláře

kterými toleranční patent prohlášen v české, polské a italské řeči.

I.

Cirkulář, kterým toleranční patent od vlády moravské v české řeči prohlášen byl.[1])

Cyrkulář Strany wsseobecného Vwedenj křestianské Tolerance w Markhrabstwj Mořawském pod Dátum 27 Dne Měsýce Ržjgna Roku 1781.

(Orel, pod jehož roztaženými křídly na stužce slova: SUB UMBRA ALARUM TUARUM.)

Gegj Cýsařsko=Králowská Aposstolská Milost, nasse neymilostiwěgssj dědičo-zemské Knjže a Pán, Pán, přeswědčeny z gedneg Strany z Sskodliwosti wsseho Přinucenj Swědomj, a z druheg Strany toho powahžliwého Vžitku, genž pro Nabo-ženstwj a pro Země z oprawdiweg křestianské Tolerance po-wstáwá, dlé neywyššsjho pod Dátum 13 a receptum 26 Dne Měsýce Ržjgna Roku plinugjcýho prosslého Resskryptu se neymilostiwěgi pohnuta wynalezla, Přjbuzným Augustanského a Helwetského Náboženstwj, gako y také newgednoceným Křeckýmu Národu prywátnj s gegjm Náboženstwjm se srownáwagjcý Prowozowánj wssudy podowoliti, bez Ohledu, zdaliž takowé kdy obyčegno, a vwedeno, neb nevwedeno bylo?

Gedině katolickému Náboženstwj má Přednost weřegného nábožného Prowozowánj pozůstati, obogjmu protestanskému Ná-

---

[1]) Dle původního, ovšem švabachem tištěného, exempláře v archivu evangelické církve Rusavské A. V. uschovaného, nyní v knihovně c. k. vrchní církevní rady uloženého.

boženstwj ale tak, gako giž vwedenému newzgednocenému křeckému we wssech Mjstech, kdyby se to wedlé Počtu Lidu dole znamenaného, a dlé Fakultátůw Obywatelůw dělati dalo, a Nekatolicssti by giž w Drženj weřegného nábožného Prowozowánj postaweni nebyli, prywátnj Exercycyum prowozowati dowoleno býti. Obwzlásstě ale dowoluge nadopáčena Gegj Cýsařsko=Králowská Aposstolská Milost

Předně: Nekatolickým Podaným, kdežto se 100 Familiých wynachazý, krásně žeby oni w Mjstě Domu k Modlenj, neb duchownjho Otce swého Přjbytku neměli, nýbrž někteřj z nich y na několik Hodin wzdáleni byli, wlastnj Dům k Modlenj pomjmo Sskole wystawěti, dálegi wzdáleny ale mohau do neybližssjho, wssak ale w Cýsařsko Králowských Zemjch se wynacházegjcýho Domu Modlenj tak často, gak se gim ljbj, se odewzdati, y také gich dědičo=zemsstj duchownj Přjbuznjkowé Wjry nawsstjwiti, a gim, y Nemocným s potřebném Navčenjm, Potěssenjm Těla, y Dusse přispěti, wssak ale nikdá, pod neyostřegssjm Odpowjdánjm, zaměstknávati, by geden od gednoho neb druhého Nemocného požádaný Katolický Duchownj powolán nebyl.

Za Přjčinau Domu Modlenj gest řetedlné neywýšsj Poručenj, kterak, kdeby to gináče guž nebylo, on žádných Zwonůw, Wěžj, a žádného weřegného Wstaupenj z Vlice, genžby se Kostelu wyrownáwati mohlo, mjti nema, ostatně ale, gak, a z gakých Materyaliých by Nekatolicsstj takowé Domi wystawěti chtěli, Swobodu mjti, ne méněgi také wssechno Posluhowánj gich Sakramentůw, a Wykonáwánj Služby Božj gak w tom Mjstě samém, tak také w gich Donássenj k Nemocným, k tomu náležegjcých Filialiých, a weřegny Pohřebowé s Wyprowázenjm swých Duchownjch na wssechen Spůsob dowoleni býti magj.

Za druhe, Nekatolicským Obywatelům zamezeno nenj, swé wlastnj Sskolmjstrowé, genž od Obcech se wychowáwati magj, vstanowiti, na kterýž ale Sskoldyrekcy tegto Zemi, co se Spůsobu Včenj, a Pořádku doteyká, Dohljdnutj mjti má. A tak rowně

Za třetj, Nekatolickým Obywatelům gednoho Mjsta, gestliže oni swé Pastory dotyrugj, a wychowáwagj, by sobě takowé wywoliti mohli, se powoluge; chtjce ale to Wrchnosti Mjsta na sebe vwrhnautj, má na wssechen Spůsob tuďto Práwo prezeň-

tačnj patřiti, pozustawugjce wssak sobě Gegim Cýsařsko=Králowská Milost Schwálenj toho tak a na takowý Spůsob: že kdeby se protestanské Konzystoře wynacházeli, takowá Schwalowánj skrze ně, a kde žadných nenj, takowé buďto skrze ty w Těssinským Kragi, neb w Vhřjch giž se wynácházegjcý protestanské Konzystoře vdělena býti magj, pokawáde Okolostogičnosti obsahowati nebudau, w Zemjch wlastnj protestanské Konzystoře vstanowiti.

Za čtwrté: Práwa Sstole zustanau tak, gak w Slezku obyčegnymu Farařowi pozustawena.

Za páté, ráčila Gegj Milost Cýsařská k Rozsuzowanj Wěcech Náboženstwj Nekatolických se teykagjcých na tuto polityckau Cýsařsko=Králowskau Instancy Země s Vpřjtoměnj gednoho neb druhého z gegich Pastorůw a Theologůw, takto neymilostiwěgi wznésti, aby od nj Rozmlauwánj nad gegjma Sazkami Náboženstwj se konalo, a rozsaudilo, proti tomu ale dalssj Autok k polityckeg Cýsařsko=Králowskeg dworskeg Instancy zamezen nebyl.

Za ssesté, má Wystawowánj oných při Sdáwánj až posawáde w Obyčegi býwalých Rewersůw na Straně Nekatolických o Wychowanost gegich splozených Djtek w Rřjmsko=Katolickém Náboženstwj, od nynička zauplna zcházeti, poneważ v Katolického Otce wssechny Djtky gak mužskeho, tak y ženského Pohlawj w Katolickém Naboženstwj bez Otázky se wychowáwati, a to gakožto Přednost toho panugjcýho Náboženstwj vzřeno býti, v protestanského Otce, a Katolickeg Matky naproti tomu oni Pohlawj nasledowati magj.

Za sedmé, mohau Nekatolicsstj k Zakaupenj Domůw a Statkůw, k Práwu měsstěninskému a mistrowskému, k akademským Důstognostem a k Službam cyvilnjm budaucně Prostředkem Dysspenzacy se připustiti, a nemagj k žádnému ginému Záwazku, leda k onýmu, který s Založenostmi gegiho Náboženstwj se wyrownáwá, ani take k Přjtomnosti v Processých, neb Konánj Služeb Božjch Naboženstwj panugjcýho, gestližeby sami nechtěli, se přidržowati.

Za osmé, má y také, bez Ohledu na Rozdjl Náboženstwj, při wssech Wolenostech a Službzadáwánj, tak gako to při Cýsařsko=Králowském Woganstwu každodenně bez neymenssjho

Pozastawenj, a s mnohým Aužitkem se děge, gedině na Náležitost a Schopnost Kompetentůw, gak na gegich Křestiansky, mrawné a ctnostné Žiwobytj skrowně se pozorowati.

Za dewáté: Dysspenzace k Vsedlostem, gako y také k Práwu měsstěninskému a mistrowskému w Městách podaných skrze Kragsky Auřadowé, w Králowských a wěných městách ale, tam, kde zemsstj Komornjkowé gsau, skrze ty, a kdežby takowých nebylo, skrze toto Cýsařsko=Králowské Kubernium bez Potjžnosti vděliti se magj. Zdáližby ale

Za desáté: Při Pohledáwánj takowých Dysspenzacých se něgaká Pozastawenj wyskytli, z Přjčiny kterýchžtoby se zdálo, žeby Dysspenzacy se odepřjti měla, má každokráte, s Předložženjm Přjčin Pohnutosti na toto Cýsařsko=Králowské zemské Kubernium, a odtud ku Dworu, pro Podosáhnutj nejwyšssjho Rozeznánj, se Oznámenj konati; kdežby se ale o Práwo inkolatnj Stawu wyššsjho gednalo, má Dysspenzacy, na předesslé Wyzdwjženj Spráwy od Instancy Země, Cýsařsko=Králowský Cžeský a Rakauský Kancellář vděliti.

Pročež Pán Kragský toto neywyššsj Vstanowenj ne toliko bez Prodlenj w swém Kragi wesskerem Wrchnostem, Magistratům, městkým Radám a Obywatelům, Porozdáwánjm mnohegssých tisstěných Cyrkulářůw, gak náležj, publikowati, a, aby tomu ani w neymenssjm se naproti negednalo, se wssj Bedliwostj na to pilně pozorowati, anobrž také zde zakládagjcým zemským Tiskařům dowoliti má, takowé we wětssjm Počtu, než sýce Obyčeg byl, tisstěny Cyrkuláře gednomu každému, na Žádost odewzdati aby na takowý Spůsob gehož Rozssjřenj y také do giných Zem se spůsobilo.

Dán w Brně 27 Dne Měsýce Ržjgna Roku 1781.

Krystoff Hrabě z Blůmegu.

Franz Dominyk Hilzeberg.

II.

Cirkulář, kterým toleranční patent od vlády haličské v polské řeči prohlášen byl.[1])

Uniwersal.

Przez ktory Augsburską i Helwetycką Religią Wyznawaiącym tudzież Grekom Nieunitom, przyzwoite Religii prywatne Exercitium wszędzie pozwala się.

Od Jego etc.

Jako Jego Ces. Krol. Mć. Pan Nasz Miłosciwy, właściwym swoim najwyższym Reskryptem dd. w Wiedniu dnia 13. Października 1781 do dalszego obwieszczenia tu wynikłym, iako nayłaskawiey oznaymić raczył, iż tenże Nayiaśnieyszy Pan, z iedney strony o szkodliwości przymuszania Sumnienia, z drugiey zaś strony o wielkości pożytkow dla Religii y dla Państwa z prawdziwey Chrześciańskiey Tolerancyi pochodzących, przeswiadczony, pobudzonym został, Augsburską i Helwetycką Religią wyznawaiącym, tudzież Grekom Nieunitom, przyzwoitego Religii prywatnego Exercitium wszędzie pozwolić, bez względow, czyli takowe kiedy używane lub wniesione było, albo nie; szczegulnie katolickiey Religii pierwszeństwo publicznego sprawowania obrządkow ma bydź zostawione, obydwom zaś Protestantckim Religiom, iako też iuż teraz nayduiącym się Grekom Nieunitom, wszędzie, gdzie podług liczby Ludzi tu niżey wyrażoney y podług *facultates* Obywatelow bydź może, a Akkatolicy ieszcze dotąd publicznego Religii *Exercitium* pozwolonego nie maią, prywatne Religyi Exercitium ma bydź pozwolone.

---

[1]) Vyňato z „Kontynuacya Wyrokow y Rozkazow Powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Królewstwach od dnia 1 Stycznia aż do końca Grudnia Roku 1781. wypadłych. Leopoli, pag. 107—109."

Osobliwiey zaś pozwala Jego Ces. Krol. Mość, ażeby

Popierwsze: Akkatolickim Poddanym gdzie 100 Familyi nayduie się, chociażby też nie na mieyscu Zboru, lub Pastora, lecz część onychże o kilka mil w odległości mieszkała, właściwy zbor wraz z szkołą wystawić wolno było, odległeysi zaś, mogą do naybliższego iednakże zawsze w Ces. Krol. dziedzicznych kraiach nayduiącego się Zboru, ile razy im podobać się będzie, udawać sie, iako też ich kraiowi Duchowni, swoich Religiantow odwiedzać, onymże potrzebne nauki dawać, tudzież chorych duchownemi y cielesnemi pociechami wspierać, iednakże nigdy pod ciężką odpowiedzią niezabraniać, ażeby na żądanie tego lub owego chorego Ksiądz katolicki był przywołany.

Co się tyczy Zboru, Jego Ces. Krol. Apostol. Mć. wyraźnie rozkazuie, ażeby, ieżeli iuż na iakim mieyscu nie iest inaczey, tamże żadnego dzwonienia, żadnych Dzwonow, Wież, y żadnego publicznego Wchodu od Ulicy, coby kształt kościoła czyniło, nie było; w reszcie zaś, iak y z iakichby go materyałow stawiać chcieli, wolno im będzie, iako też Administrowanie ich Sakramentow y odprawowanie Nabożeństw tak na samymże mieyscu, iako przenoszenie onychże do chorych w Filialnych do nich należących, tudzież publiczne pogrzeby z Assystencyą ich Duchownego, zupełnie im pozwolone bydź maią.

Powtore: Zbronno im nie będzie własnych swoich Nauczycielow, ktorzy od Zgromadzenia utrzymywani bydź maią, stanowić, względem ktorych, iednakże tuteysza Ces. Krol. Nauk Dyrekcya, co się tyczy uczenia sposobow y porządku, dozor mieć ma. Podobnież

Potrzecie: Akatolickim Mieszkańcom mieysca iakiego, ieżeli ciż swoiego Pastora utrzymywać y onemuż dotacyą dawać będą, obieranie onegoż iak nayłaskawiey pozwala się, ieżeli zaś to Zwierschności na siebie wziąć zechcą, takowe *jure praesentandi* zupełnie cieszyć się maią, iednakże Jego Ces. Krol. Mć. konfirmacyą sobie tym sposobem zachowuie, ażeby tam gdzie się Protestanckie konsystorze nayduią, takowe konfirmacye przez nie, a gdzie żadnych nie ma, albo przez konsystorze Protestanckie Cieszyńskie, lub w Węgrzech nayduiące się, udzielane były, aż dotąd, poki okoliczności wymagać nie będą w Kraiach właściwe ustanowić konsystorze.

Poczwarte: *Jura stolae* tak iako y w Szląsku *Parocho ordinario* zostaią zachowane.

Popiąte: Jego Ces. Krol. Apostolska Mć. Judikaturę w okolicznościach istoty Religii Akatolikow zdarzaiących się, tuteyszym Kraiowym Rządom, z wezwaniem tych lub owych ich Pastorow i Teologow iak nayłaskawiey poruczone mieć chce, ktore podług fundamentow ich Religii sądzić y decydować będą, zkąd iednakże dalszy Rekurs do Ces. Krol. polityczney Nadworney Instancyi wolny zostawać ma.

Poszoste: Dawanie Rewersow dotąd zwykłych około ślubow z strony Akatolikow względem wychowywania ich Dzieci w Wierze Katolickiey odtąd zupełnie ustać ma, gdzie ieżeli Katolik Oyciec, wszystkie Dzieci tak męskiey iako y białogłowskiey płci bez kwestyi w katolickiey Religii chowane bydż powinny, co za prerogatiwę panuiącey Religii mieć się ma, gdzie zaś Protestant Ociec, a Matka katolicka, Dzieci za płcią iść maią.

Posiodme: Mogą Akatolicy do kupowania Domow y Dobr, do prawa mieyskiego y maysterskiego, do Akademicznych Godności y służb Cywilnych napotym *dispensando* bydż przypuszczeni, ktorzy do żadney inney formy przysięgi, iak do tey, ktora fundamentom ich Religii iest przyzwoita, ani do obchodzenia Processyi lub Funkcyi panuiącey Religii, gdy sami nie chcą, pociągani bydż nie maią. Podobnież bez względow na rożnicę Religii we wszystkich obieraniach, y rozdawaniach służby, tak iako w Ces. Krol. stanie Woyskowym codziennie bez naymnieyszey trudności, y z wielkim dzieie się pożytkiem, na poczciwość y zdatność Kompetentow tudzież na ich chrześciańskie y moralne postępki szczegulnie, scisłą uwagę mieć będzie się należało.

Takowe Dyspenzacye do Possessyi, tudzież do mieyskiego y maysterskiego Prawa, w miastach poddanych przez Cyrkularne Urzędy, w Krolewskich zaś Miastach przez tuteysze Ces. Krol. Rządy Kraiowe bez naymnieyszego uciążenia udzielane będą.

Gdyby zaś około proszonych tych Dyspenzacyi trudności iakie okazały się, dla ktorych odmowienie onychże nastąpić by miało, o takowych zawsże *una cum motivis* tu donieść się należy, dla zasiągnienia w tey mierze naywyższey Rezolucyi.

Gdzie zaś o *Jus incolatus* wyższego Stanu rzecz będzie, natenczas Dyspenzacya od Ces. Krol. Czeskiey y Austryackiey Nadworney Kancellaryi, ma bydż udzielona.

Ktora to Naywyższa Rezolucya, Krolewskim Cyrkularnym i Dystryktowym Urzędom, Magistratom, Zwierzchnościom y Zgromadzeniom, tudzież wszystkim, a osobliwie tym do ktorych należy ninieyszemi czyni się wiadomo.

W Lwowie dnia 10. Listopada 1781.

Józef S. P. R. Hrabia de Brigido.

L. S.

Antoni Feldhoffer,
Sekretarz.

III.

Cirkulář, kterým toleranční patent od vlády terstské v italské řeči prohlášen byl.[1])

Noi Carlo del Sacro Romano Impero Conte, e Signore di Zinzendorf, e Pottendorf, Commendatore dell' Ordine Teutonico, di Sua Imperial' Regia Apostolica Maestà Attuale Intimo Consigliere di Stato, Ciambellano; Governatore, Capitano Civile, e Commandante Militare della Città e Porto Franco di Trieste etc. etc.

Portiamo col tenore delle presenti ad universale notizia, qualmente Sua Imperiale Regia Apostolica Maestà convinta, che nociva sia ogni violenza di coscienza, e assai vantaggiosa alla Religione dominante, ed allo Stato una vera Cristiana Tolleranza, si è compiaciuta con graziosissimo Rescritto, Firmato di proprio pugno in data de' 13 del prossimo passato Ottobre diretto a questo Governo, di permettere universalmente nelli felicissimi suoi Stati Ereditarj il privato esercizio del respettivo culto a tutti gl' Individui delle Confessioni Augustana, ed Elvetica, come pure a quelli del Rito; Greco orientale, senza abbadare, se tale permissione sia, o no stata gia introdotta, e pratticata. Il solo culto della Religione Cattolica continuerà a avere la prerogativa del pubblico esercizio alle due Religioni Protestanti poi, come pure alli Greci non uniti, si permetterà il privato esercizio del loro respettivo culto in ogni luogo, dove attesa l'esistenza del numero delle Persone, che in seguito sarà dichiarato, ed attese la loro Facoltà, sarà ciò fattibile, se pure essi Acattolici non fossero gia precedente, mente stati ammessi al pubblico libero esercizio della loro Religione. L'Altefata Maestà Sua annuisce particolarmente.

---

[1]) Dle pamětní knihy evangelické církve A. V. v Terstu.

1ᵐᵒ Che, dove si ritrovino cento famiglie, o tutte abitanti nello stesso luogo, ovvero che una parte delle medeme se ne ritrovi distante di alquante ore, possano Esse fabbricarsi un' Oratorio, ed ancora una Scuola; le famiglie poi più distanti potranno a loro piacimento portarsi agl' Oratorj più vicini, semprecche per altro i medemi siano nè Stati Austriaci; come pure i loro Sacerdoti Austriaci potranno visitare gl'Individui della loro credenza, ed assistere alli loro omalati, dandogli le necessarie istruzioni, e consolazioni tanto spirituali, che temporali; si vieta per altro a medemi sotto gravissima risponsabilità l'impedire l'accesso di un Sacerdote Cattolico desiderato, o ricercato da un' Individuo infermo della loro Religione. Tali privati Oratorj non potranno avere nè Campanile, nè Campane, nè Torri, nè verun' immediato pubblico ingresso dalla Strada, il quale denoti una Chiesa, bensì gl' Acattolici averanno il libero arbitrio di fabbricarli a loro piacimento, e di quella qualità di materiali, che vorrano; parimente sarà a' medemi permessa l'amministrazione de' Sacramenti tanto nel luogo stesso dell' Oratorio, quanto ancora il portarli agl' omalati nelle respettive loro Filiali, e condurre pubblicamente i cadaveri alla sepoltura accompagnati dalli loro Sacerdoti.

2ᵈᵒ Resta libero a' medemi l'avere i proprj loro Maestri di scuola, da essere mantenuti dalle respettive Comunità, riguardo alli qualli però la Direzione delle Scuole Normali dovrà vegliare per quello concerne il metodo, e l'ordine dell' insegnare.

3ᵒ Concede clementissimamente la Maestà Sua agl' Acattolici abitanti nelle Provincie della Monarchia la Facoltà di eleggersi il proprio loro Pastore, qualora per altro Essistessi lo dotino, e mantengano; se poi le Signorie assumersi volessero questo peso, goderanno queste il dritto di Presentazione, riservandosi per altro la Maestà Sua il dritto di Conferma in maniera tale, che ne' luoghi, dove esistono Concistorj Protestanti, saranno spedite tali confermazioni per il canale de' medemi, e dove non ne esistono, per quello delli Concistorj Protestanti già instituiti in Teschen, e nell' Ungaria, e ciò sino a tanto, che le circostanze non consigliaranno di stabilire proprj Concistorj nè respettivi Paesi.

4ᵒ La percezione de' dritti di Stola é tuttavia riservata alli Parochi ordinarj, conforme si prattica nella Silesia.

5ª Vuole la Maestà Sua, e clementissimamente statuisce, che la giudicatura negl' oggetti riguardanti la Religione degl' Acattolici sia confidata alli suoi Governi Politici instituiti nè respettivi Paesi, coll' intervento però sempre di uno, o l'altro loro Pastore, o Teologo, i quali Governi dovranno decidere l'insorte questioni a tenore delli principj di Religione degl' Acattolici, e contro le motivate decisioni, sarà sempre libero l'ulteriore ricorso all' Aulico Dicastero Politico in Vienna.

6ª Viene intieramente abolito il metodo fin' ora pratticato di obbligare li Protestanti in caso di Matrimonio a dare i Riversali relativi all' educazione delle loro Proli nella Religione Cattolica Romana, mentre nel caso, che il Padre sia Cattolico, le di lui Proli d'ambidue li Sessi indistintamente dovranno senza veruna questione essere educate nella Religione Cattolica, e ciò a motivo di una ben guista preferenza, che compete alla Religione dominante; all' oposto nel caso, che il Padre sia Protestante, e la Madre Cattolica, li Figli maschi dovranno essere educati nella Religione del Padre e le Femine in quella della Madre.

7ª Mediante la previa dispensa potranno per l'avvenire essere autorizzati gl' Acattolici a comprare, e possedere beni stabili, ciòe campi, e case, ad aquistare diritti di Cittadinanza e Maestranza, dignità accademiche ed Officj civili; nè saranno obbligati i medemi a prestare il giuramento secondo verun' altro formolare, che secondo quello, che è analogo a principj della loro Religione; come neppure saranno costretti ad intervenire alle Processioni o altre solenni festività della Religione dominante, a meno che essistessi volessero spontaneamente assistervi; parimente senza riguardo alla differenza di Religione, ma fatto soltanto matturo riflesso alla rettitudine, e capacità de Concorrenti, ed alla conformità della loro condotta con la morale Cristiana, dovranno i medemi essere ammessi a tutte le elezioni, e collazioni di qualche vacante Officio, nella maniera stessa, che, non solo senza verun danno, ma anzi con grandissimo vantaggio, viene giornalmente pratticato presso il Militare. Le concessioni rispetto alla proprietà de' beni, e rispetto all' aquisto de' diritti di Cittadinanza, e Maestranza, saranno date nelle Città di Provincia dalli respettivi Officj Circolari; nelle

Città Regie, e Leib-Geding-Staedte, dove esistono dei Landes-Kaemmerer da questi; e dove poi non ne sono, veranno date senza veruna difficoltà dalli respettivi Governi Provinciali.

Qualora poi all' occasione di tali implorate dispense insorgesse qualche obietto; per il quale non potessero essere le medeme placidate, in tale caso si dovrà di volta in volta farne una espressa relazione, assieme colli motivi al Governo del Paese, dal quale verrà rassegnato a Corte per ricevere la graziosissima Sovrana Deliberazione; Mà se si trattasse della dispensa, per accordare il diritto d'Incolato ad un individuo della Nobiltà, allora dovrà essere la medema placidata dalla Cesarea Regia Aulica Cancelleria di Boemia, ed Austria, dopo d'aver sentito il parere del Governo della Provincia.

Trieste il di 3^{a} Novembre 1781.

Karl Graf und Herr von Zinzendorf.

L. S.

Ad Mandatum Excell: Dmni: Dmni: Comitis, Urbis, & Portus Gubernatoris

Wassermann.

Tiskem Viléma Köhlera ve Vídni, VI. Mollardgasse 41.